

**İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU VE CUMHURİYET DÖNEMİ
EŞKİYALIK OLAYLARI (1923-1938)**

Muhammet KUVEL

**YÜKSEK LİSANS /
TARİH ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ SİBEL KÜÇÜKKÜLAHLI**

DÜZCE, 2023

ONAY SAYFASI

T.C. DÜZCE ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU VE CUMHURİYET DÖNEMİ EŞKIYALIK OLAYLARI (1923-1938)

Muhammet KUVEL tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Sibel KÜÇÜKKÜLAHLI

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Sibel KÜÇÜKKÜLAHLI

Düzce Üniversitesi

Doç. Dr.

Sabit DOKUYAN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Doç. Dr.

Dilara USLU

Düzce Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 24/10/2023

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

24.10.2023

Muhammet KUVEL

TEŞEKKÜR

Tez alıŐması sűresi boyunca yardımını esirgemeyen, bunun yanı sıra özellikle çeŐitli sıkıntılar yaŐadığım Yűksek Lisans sűresi boyunca manevi olarak destek olan, her zaman bana gűvenen sayın danıŐman hocam Dr. Sibel KŪŪKKŪLAHLI'ya bana olan inancından ve sabrından dolayı teŐekkűrű bir borç bilirim. AraŐtırma sűrecinde bilimsel önerileriyle yol gösteren sayın hocalarım Doç. Dr. Sabit DOKUYAN'ya ve Doç. Dr. Fırat YAŐA'ya műteŐekkirim.

24.10.2023

Muhammet KUVEL

ÖNSÖZ

Anadolu'nun tarihine bakıldığında eşkıyalık olgusunun yüzlerce yıllık bir geçmişi olduğu görülür. Eşkıyalık devletin ekonomik, siyasi ve soysa-kültürel yapısının çözülmesi ile insan hayatını etkileyen önemli bir sorun olmuştur. Özellikle 20. yüzyılda eşkıyalık olayları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde artan eşkıyalık hadiseleri Cumhuriyet dönemine miras kalmıştır. Cumhuriyet döneminde eşkıyalığa karşı alınan önlem olarak kabul edilen İzale-i Şekavet Kanunu ve eşkıyalık olaylarını konu alan bu tezde; Türkiye Cumhuriyeti'nin kanun ile birlikte eşkıyalığa karşı halka vermiş olduğu yetkiler de incelenmeye alınmıştır.

İzale-i Şekavet Kanunu'nun ne kadar uygulandığı veya ne kadar uygulanabildiği ve uygulama örnekleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de 1923-1938 yılları arasındaki eşkıyalık hadiseleri, eşkıyaya karşı yürütülen mücadeleler ve eşkıyalık meselesinin dış politikaya etkisi tespit edilmiştir. Eşkıyalık olaylarına yer verilirken kronolojik bir sıra yerine olayların içeriğine önem verilerek sıralama yapılmıştır. Çalışmanın önemli bir noktası eşkıyalık kavramının kategorize edilmesidir. Eşkıyalık olaylarının farklı türleri vardır. Bu türler adi, siyasi ve sosyal eşkıyalıktır. Bu çalışma da adi eşkıyalık olayları olarak nitelendirilen olaylar inceleme konusu olarak belirlenmiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde eşkıyalık kavramının kuramsal çerçevesi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise II. Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar olan dönemde devletin eşkıyalık ile mücadelesinden bahsedilmiştir. Yine aynı bölümün içerisinde dönem boyunca yaşanan eşkıyalık olayları hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Tezin üçüncü bölümü İzale-i Şekavet Kanunu'nun çıkarılması ile başlatılmıştır. Bu kanun ile ilgili mecliste milletvekillerinin müzakereleri incelenmiştir. Aynı bölümde kanunun günümüze olan bir etkisinin olup olmadığı tartışılmış ve kanunun uygulanışı hakkında değerlendirme yapılmıştır. Son bölümde ise cumhuriyet döneminde gerçekleşmiş olan eşkıyalık olaylarına yer verilmiştir. Bu bölümde eşkıyalık olayları ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır. Eşkıyalık olaylarına yer verilirken adi eşkıyalık ile siyasi eşkıyalık birbirinden ayrı tutulmuştur. Tez çalışmasında yer alan eşkıyalık olayları adi eşkıyalık türü içerisinde yer almaktadır. Çünkü siyasi eşkıyalık bir isyan niteliğinde olduğu için bu çalışmanın kapsamına dâhil değildir.

Çalışmada eşkıyalık olayları, bir bütün olarak ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi çalışmalarında çok sık yer verilmeyen eşkıyalık olayları irdelenerek bu alandaki eksiklik kapatılmaya çalışılmıştır. Tez çalışmasında tarihçiliğin objektiflik ilkesinden taviz verilmemesi amaçlanmıştır. Tezin araştırma aşamasında elde edilen bütün verilerin dışına çıkılmadan doğru olan bilgilere yer vermeye çalışılmıştır.

Muhammet KUVEL

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

KISALTMALAR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	2
1.5. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ... 2	
2. EŞKIYALIĞIN TANIMI, TÜRLERİ VE KAYNAKLARI	4
2.1. EŞKIYALIĞIN TANIMI	4
2.2. SOSYAL EŞKIYALIK KAVRAMI	7
2.3. ADI VE SİYASİ EŞKIYALIK KAVRAMI.....	9
2.4. EŞKIYALIĞIN NEDENLERİ VE KAYNAKLARI	10
3. 1908-1918 DÖNEMİNDE ARTAN EŞKIYALIK OLAYLARI VE ALINAN ÖNLEMLER.....	14
3.1 EŞKIYALIĞA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER	17
3.2. ÇETELER KANUNU	19
3.2.1. Çeteler Kanununun Uygulanması.....	23
3.2.2. Çeteler Kanuna Gelen Tepkiler ve Kanunun Kaldırılması	24
3.3. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA EŞKIYALIĞA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER 26	
4. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE EŞKIYALIĞA KARŞI YAPILAN DÜZENLEMELER.....	31
4.1. FİRARİ ASKERLER SORUNU.....	31
4.2. HIYANET-İ VATANIYE KANUNU	33
4.3. JANDARMA MÜFREZELERİ TEŞKİLİ HAKKINDA KANUN	36
4.4. FİRARİLER HAKKINDA KANUN VE İSTİKLAL MAHKEMELERİNİN KURULUŞU	39
4.4.1. I. Dönem İstiklal Mahkemeleri	43
4.4.2. II. Dönem İstiklâl Mahkemeleri	43
4.4.3. İstiklal Mahkemelerinin Firarilere Karşı Uygulamaları	45

5. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU	48
5.1. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU'NUN ANLAMI VE KÖKENİ	48
5.2. TBMM TARAFINDAN EŞKIYALIĞA KARŞI YAPILAN DÜZENLEMELER.....	50
5.3. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU'NUN KABULÜ.....	52
5.4. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU HAKKINDA MECLİSTE YAPILAN TARTIŞMALAR.....	55
5.5. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU UYGULAMALARI.....	58
5.6. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU VE KORUCULUK SİSTEMİ.....	60
6. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE EŞKIYALIK OLAYLARI	64
6.1. GASP OLAYLARI	64
6.2. YOL KESME.....	72
6.3. JANDARMA VE EŞKIYA ARASINDA YAŞANAN ÇATIŞMALAR.....	78
6.4. EŞKIYALARIN YAKALANMASI.....	84
7. EŞKIYALIK OLAYLARI EKSENİNDE TÜRKİYE'NİN İRAK, İRAN VE SURİYE DIŞ POLİTİKASI	88
7.1. TÜRKİYE-İRAK SINIRINDA EŞKIYALIK OLAYLARI.....	88
7.2. TÜRKİYE-İRAN SINIRINDA EŞKIYALIK OLAYLARI.....	91
7.3. TÜRKİYE-SURİYE SINIRINDA EŞKIYALIK OLAYLARI.....	96
SONUÇ	103
KAYNAKÇA	108
EKLER	129
ÖZGEÇMİŞ.....	146

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı Geçen Eser

a.g.m.: Adı Geçen Makale

a.g.t.: Adı Geçen Tez

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bkz. Bakınız

BUM: Birinci Umumi Mufettişlik

C.: Cilt

GKK: Geçici Köy Koruculuğu

İTC: İttihat ve Terakki Cemiyeti

MMZC: Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi

s. Sayfa

S.: Sayı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMMGZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Zabıt Ceridesi

TBMMZC: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TBMMTD: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

ÖZET

İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU VE CUMHURİYET DÖNEMİ EŞKİYALIK OLAYLARI (1923-1938)

Muhammet KUVEL

Düzce Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sibel KÜÇÜKKÜLAHLI

Ekim 2023, 145 sayfa

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra çıkarılan genel af Osmanlı Devleti'nde eşkıyalık olaylarının çoğalmasına sebep olmuştur. Bu durum Asırlardan beri eşkıyalık ile muzdarip olan halk üzerinde eşkıyaların tahakkümü daha da artmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla beraber asker kaçakları sorunu da tırmanmıştır. Anadolu'da yoğun bir şekilde faaliyet gösteren eşkıya gruplarına asker kaçaklarının da katılması bu sorunun çözülmesini daha da zorlaştırmıştır. I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından Osmanlı topraklarının işgal edilmesiyle Anadolu'da tam bir kargaşa hâkim olmuştur. Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti merkezi otoritesini sağlamak için eşkıyalığı ortadan kaldırmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden birtakım önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden bir tanesi İzale-i Şekavet Kanunu'dur. Bu kanunla eşkıyalığın engellenmesi için devletin vatandaşlarına vermiş olduğu yetki birçok tartışmaya da neden olmuştur. Bu kanunun vermiş olduğu yetkiye göre eşkıyalığı ifşa edilmiş bir kişinin öldürülmesi suç olarak kabul edilmemiştir. Aksine eşkıyayı öldüren kişiye nakit ödül verilmesi uygun görülmüştür. Türkiye bir yandan jandarmalarıyla eşkıyaya karşı mücadele ederken bir yandan da vatandaşlarına yetkiler vermiştir. Bu sayede vatandaş eşkıyalık sorunun halledilmesine ortak edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan eşkıyalık olayları dış politikayı da etkilemiştir. Sınır ihlalinde bulunan eşkıyalar Türk köylerine baskınlar düzenlemiştir. Türkiye kendi içindeki asayişini sağlamaya çalışırken dışarıdan gelen tehlikeler için de girişimlerde bulunmuştur. Eşkıyalık olayları ülkenin her tarafında görülmüştür. Merkezi otoritenin daha az olduğu bölgelerde ise eşkıyalık daha yoğun bir şekilde cereyan etmiştir. Eşkıyaların en sık başvurdukları eylemler köy basma ve yol kesmedir. Bunun dışında eşkıya çeteleri ile jandarma birlikleri arasında çok fazla çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar neticesinde birçok eşkıya gruplarına son verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İzale-i Şekavet, Eşkıya, Köy Basma, Yol Kesme

ABSTRACT

**THE LAW ON THE ELIMINATION OF BANDITRY AND
REPUBLIC PERIOD BANDITRY EVENTS (1923-1938)**

Muhammet KUVEL

Duzce University

Graduate School Education, Department of History

Master of Science Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Sibel KÜÇÜKKÜLAHLI

October 2023, 145 pages

After the Second Constitutional Monarchy, the general amnesty issued in the Otoman Empire caused the increase of banditry incidents. This situation has increased the domination of the bandits over the people who have been suffering from banditry for centuries. In addition, with the participation of the Otoman empire in the First World War, the problem of deserters increased. The fact that deserters joined the bandit groups, which were active in Anatolia, made it even more difficult to solve this problem. After the loss of First World War, with the occupation on the Otoman lands, a complete turmoil prevailed in Anatolia. The newly established Republic of Turkey had to abolish banditry in order to maintain its central authority. Therefore, some precautions have been taken. One of these measures is the Law on the Elimination of Banditry. With this law, the authority given by the state to its citizens to prevent banditry has also caused many discussions. According to the authority given by this law, the murder of a person whose banditry has been disclosed is not considered a crime. On the contrary, it was deemed appropriate to give a cash reward to the person who killed the bandit. While Turkey was fighting against bandits with its gendarmes, it also gave its citizens powers. In this way, citizens became partners in solving the problem of banditry. Banditry events in the Republic of Turkey also affected foreign policy. Bandits who violated the border raided Turkish villages. While Turkey was trying to ensure the security within itself, it also took initiatives for the dangers coming from outside. Banditry incidents were seen all over the country. Banditry was more intense in regions where the central authority was less. The most common actions used by bandits are raiding villages and blocking roads. Apart from this, there were many clashes between bandit gangs and gendarmerie units as a result of these conflicts, many bandit groups were terminated.

Keywords: The Law on the Elimination of Banditry, Bandit, Village Raid, Hold Up

1. GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada; Cumhuriyet ilk yıllarında eşkıyalığa karşı alınan önlem ve eşkıyalık olayları değerlendirilecektir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde artan eşkıyalık hadiseleri Cumhuriyet dönemine miras kalmıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet yönetiminin en önemli sorunlarından biri merkezi otorite eksikliği olmuştur. Çünkü eşkıyalık olayları ülkenin her tarafına yayılmış durumdadır. Merkezi yönetim eşkıyalık meselesine son verebilmek için önlemler almıştır. Bu önlemlerden bir tanesi de İzale-i Şekavet Kanunu olmuştur. Çalışmada bu kanunun çıkarılmasına giden süreç ile birlikte kanunun nasıl uygulandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra kayıt altına alınmış eşkıyalık olaylarının neler olduğuna da yer verilmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada; Yeni kurulan Cumhuriyetin eşkıyalığa karşı çıkardığı İzale-i Şekavet Kanunu ve eşkıyalık olayları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır;

1. Eşkıyalık nedir?
2. Eşkıyalığın ortaya çıkmasının siyasi, sosyo-kültürel ve iktisadi sebepleri nelerdir?
3. Adi Eşkıyalık ve Siyasi Eşkıyalık arasındaki farklar nelerdir?
4. II. Meşrutiyet'ten itibaren eşkıyalığa karşı alınan önlemler nelerdir?
5. İzale-i Şekavet Kanunu nedir?
6. İzale-i Şekavet Kanunu hakkında mebusların fikirleri nelerdir?
7. İzale-i Şekavet Kanunu nasıl uygulanmıştır?
8. İzale-i Şekavet Kanunu'nun günümüze bir etkisi var mıdır?
9. Cumhuriyet döneminde yaşanan eşkıyalık olayları nelerdir?
10. Eşkıyalık meselesi Türkiye'nin Irak-İran ve Suriye ile ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışmada İzale-i Şekavet Kanunu'nun tercih edilmesinin birkaç temel sebebi bulunmaktadır. Bu kanunla birlikte devletin eşkıyaya karşı sürdüreceği mücadelede vatandaşlarını da ortak etmesi çalışmanın belirlenmesinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra İzale-i Şekavet Kanununu ile ilgili etraflıca bir çalışma yapılmamış olup sadece gündemde olduğu döneme dair yapılan çalışmalarda kısa bir bilgi olarak verilmiştir. Bu sebeplerden ötürü kanun hakkında daha detaylı bir çalışma yapılması gereği görülmüştür. Çalışmada sadece kanuna dair kuramsal ve resmi çerçeve sunulmakla kalmayıp dönemin eşkıyalık olayları da inceleme konusunun içerisinde tutulmuştur. Cumhuriyet döneminde eşkıyalık olaylarına ve İzale-i Şekavet Kanunu'na dair kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu durum araştırma konusunun tespitindeki en temel nedenlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda tez çalışmasının Cumhuriyetin ilk yıllarına dair yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Cumhuriyet döneminde eşkıyalık olgusuna dair çalışmalara da kaynak niteliği taşıması planlanmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmada eşkıyalık olaylarına yer verilirken bölgesel bir sınırlandırma yapılmamıştır. Bunun temel sebebi ise eşkıyalık olaylarının herhangi bir şehre ait bir yoğunluğunun olmamasıdır. Eşkıyalık olayları geniş bölgelere yayılmıştır. Resmi kayıtlarda yer alan eşkıyalık olayları genel olarak Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu durumun temel sebebi eşkıyaların gerçekleştirmiş oldukları eylemlerde, herhangi bir vilayet sınırı tanımayarak birçok idari bölgede asayiş sorunu çıkartmış olmalarıdır. Bu sebeplerden dolayı çalışmada yer verilen eşkıyalık olaylarının bölgesel esnekliği söz konusudur. Konunun tarihi sınırları tespit edilirken kanunun gündeme gelmesi başlangıç noktası olarak belirlenmiştir. Fakat kanunun yürürlükte kaldığı süre uzun bir süreç olduğundan çalışmanın bitiş tarihi resmi belgelerdeki son eşkıyalık olaylarıyla sınırlandırılmıştır.

1.5. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmada kullanılan en temel kaynak arşiv belgeleridir. Cumhuriyet Döneminde kaydedilmiş eşkıyalık olayları hakkında, yereldeki askeri ve mülki idarecilerin merkezi

hükümetle yazışmaları Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde sıkça yer almaktadır. Araştırma konusu ile ilgili belgelerin çoğunluğu Jandarma Umum Kumandanlığı, Valilikler ve Umumi Müfettişlikler tarafından kaydedilmiş asayiş ve şikayet raporlarıdır. Asayiş ve şikayet raporlarında yer alan eşkıyalık olayları maddeler şeklinde verilmiştir. Bir belgenin içerisinde birden fazla eşkıyalık olayı yer alabilmektedir. Aynı belgenin içerisinde farklı şehirlerde farklı eşkıya çetelerinin gerçekleştirmiş olduğu farklı suç hadiseleri bulunmaktadır. Bu yüzden çalışmada eşkıyalık olayları anlatılırken aynı belge birden fazla eşkıyalık olayını açıklarken kullanılabilmiştir.

İkinci kaynak grubu ise TBMM Tutanaklarıdır. Özellikle İzale-i Şikayet Kanunu hakkında milletvekillerinin olumlu ve olumsuz görüşlerine dikkat edilmiştir. Aynı zamanda milletvekillerinin şikayet ile ilgili düşünceleri bu çalışmanın kapsamı için önemlidir. Eşkıyalık meselesi üzerinde konuşan vekillerin bu meselenin ortaya çıkışı hakkında yaptıkları değerlendirmeler de ayrı bir önem taşımaktadır.

Üçüncü kaynak grubu ise gazetelerdir. Eşkıyalık olayları hakkında *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazetelerindeki haberlerden yararlanılmıştır. Bu iki gazete eşkıyalık olaylarına geniş yer ayırmıştır. Bunun yanında haberlerde her türlü suçu işleyen kişiler için haydut kelimesi kullanılmıştır. Bu bakımdan haberlerin içeriğine dikkat edilmiştir. Ayrıca haberlerde eşkıyaların fotoğrafları yayınlanmıştır. Çalışmada bu fotoğraflardan da faydalanılmıştır.

Doğrudan Cumhuriyet Döneminde yaşanan eşkıyalık olayları konusunu ele alan kaynaklar çok sınırlı sayıdadır. Eşkıyalık meselesi üzerine yazılmış eserlerin çoğu Osmanlı Dönemini ele almıştır. Çalışmada Osmanlı Dönemini ele almış olan tez, araştırma ve inceleme eserlerinden de yararlanılmıştır.

2. EŞKIYALIĞIN TANIMI, TÜRLERİ VE KAYNAKLARI

2.1. EŞKIYALIĞIN TANIMI

Eşkiyalık farklı farklı suçlar, eylemler için kullanılan bir kavramdır. Öncelikli olarak çalışmanın içerisinde sıkça kullanılan bu kavramın açıklanması gerekmektedir. “Eşkiya”, Arapça “şaki”¹ kelimesinden türetilmiştir.² Eşkiya sözcüğünün farklı kaynaklarda farklı anlamları vardır.³ Eşkiyalık olaylarını gerçekleştiren şahıslar bedbaht, talihsiz; günahkâr, asi,⁴ bahtsız, fena hareketli, haylaz, habis⁵, haydut⁶ olarak da ifade edilmiştir.⁷ Aynı zamanda Bed-fial⁸, Bed-kirdar⁹, kat’-ı tarik¹⁰ ve serkeşlik

¹ Şaki: “Yol kesen, her türlü günahı işleyebilen.”, (Bkz. Abdullah Yeğin, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat, İstanbul: Türdav, 1978, s. 1394.) “Haylaz, habis, haydut, yol kesen.” (Bkz. Mustafa Nihat Özon, Küçük Türkçe Osmanlıca Sözlük, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1988, s. 713.)

² Şemseddin Sami, Kâmus-ı Türki, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013, s. 118.

³ Farklı “Eşkiya” tanımları şu şekildedir: “Haydutluk, fesadçılık.”, (Bkz. Sami, a.g.e. s. 118.) “Dağda kırdada yol kesen hırsızlar.” (Bkz. Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C. I, Ankara: TDK, 1998, s. 736.) “Şakiler, haydutlar, azgınlar.”, (Bkz. Özon, a.g.e. s. 205.) “Dağ hırsızları, haydutlar.”, (Bkz. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2010, s. 271.) “Haydutlar, yaramazlar, caniler.”, (Bkz. Andreas Tietze, Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı I, İstanbul: Simurg Yayıncılık, 2002, s. 747.) “Dağda, kırdada yol kesen, soygun yapan haydut.”, (Büyük Laroussa, Sözlük ve Ansiklopedi, Milliyet Yayınları, C. VIII. s. 3849.) “Haydutlar, yol kesen dağ hırsızları. Genellikle şehir dışında, kırlarda, dağlarda, ıssız yollarda çete halinde faaliyet gösteren haydutların silahlı soygunu anlamına gelir.”, (Bkz. Meydan Laroussa, Büyük Lugat ve Ansiklopedi, C. VI. s. 415.) “Şakiler, yol kesenler, asiler, Allah’a veya kanunlara isyan edip kötülük yapanlar.”, (Bkz. Yeğin, a.g.e. s. 348.) “Yol kesenler, zaman zaman ortaya çıkarak soygun yapanlar.” (Bkz. Gazi Çakmak, Hukuk Sözlüğü, İstanbul: Umut Kitap Yayınları, 2015, s. 149.)

⁴ TDV İslam Ansiklopedisi, Ali Bardakoğlu, “Eşkiya”, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1995, C. XI, s. 463.

⁵ Habis: Kötü, alçak, soysuz. (Bkz. Türk Dil Kurumu, a.g.e. s. 920.)

⁶ Haydut: Silahlı soygun yapan kimse. Sırpça ve Bulgarca gibi Macarcadan alınmıştır. Macarca da “hajdu”, Sırpça da “hajduk, ajduk”, Bulgarca da “xajduk” hırsız, harami olarak kullanılmıştır. Türk hâkimiyetinin sonunda Bulgar topraklarında “xajduk” ulusal romantizmin baskısıyla “hürriyet kahramanı” olarak değerlendirilmiştir. (Bkz. Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Ankara: Kişisel Yayınlar, 1999, s. 176.)

⁷ Devellioğlu, a.g.e., s. 1140.

⁸ Bed-Fial: İşi Kötü, Fena işli (Bkz. Sami. a.g.e. s. 283.)

⁹ Bed-kirdar: Kötü tabiatlı (Bkz. Sami. a.g.e. s. 283.)

¹⁰ Farklı kaynaklarda “Katı-üt târik, Katı’-ı tarik, Katı’-ı tarik, kâtu’t-tarik” şekilde de kullanılmış ve farklı tanımlar da yapılmıştır. Tanımlar şu şekildedir: “Ebnâ-yi sebile musallat olan, kervanları vuran haydutlar.”, (Bkz. Sami, a.g.e. s. 883.) “İnsanların mallarını baskıyla ellerinden almak üzere yol kesicilik eden şahıstır (Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, Fıkıh İlmi ve İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü, çev.: Abdullah Kahraman, İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016, s. 119.) “Yol kesen, eşkiya.”, (Bkz. Yeğin, a.g.e. s. 759.) “Nâsın mallarını zorla ellerinden almak üzere yol kesen şahıstır. Cem’i Kutta-ı tarikdir.”, (Bkz. Başbakanlık, *Türk Hukuk Lugatı*, , Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1991, s. 181.)

vadisine sapan adam anlamlarına da gelmektedir.¹¹ Eşkîyalık eylemlerinde bulunan kişilerin gerçekleştirmiş olduğu eylemler de “şekavet” terimi ile ifade edilmiştir.¹²

İslam hukukunda yol kesen şahıslar için “hırabe” ve “kâtu’t-tarik” sözcükleri kullanılmıştır. İslam hukukunda yol kesme suçu, hırsızlık (sirkat) olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama mecazen yapılmıştır. Aslında hırsızlık bir malın bulunduğu yerden gizlice çalınmasıdır. Ancak yol kesmede açıkça ve cebren mal çalınır. Bu tarz bir suça sadece hırsızlık denilirse yol kesme ve yağma anlaşılmaz. O yüzden yol kesme suçuna büyük hırsızlık “Es- Sirkatü’l Kübra” denilmiştir.¹³ Osmanlı Devleti’nde haydutlar için “kat-ı tarik” ifadesi kullanılmakla beraber genellikle “eşkîya” kelimesi de kullanılmıştır.¹⁴ Bununla birlikte fesat ehli, isyana teşvik eden, soyguncu, soysuz, iblis, asi, acımasız, vicdansız, zalim,¹⁵ eşşirra, harami, haramzade,¹⁶ türedi ve şerir kelimeleri de kullanılmıştır.¹⁷

Eşkîyanın sözlük ve ansiklopedilerdeki anlamlarının dışında farklı şekillerde tanımları da olmuştur. Eşkîya sözcüğü insanlara taarruz eden zulüm edici, yağmalayıcı ve katil şahıs olarak da tanımlanmıştır.¹⁸ Eşkîyalık eylemi ise silahla veya başka bir biçimde cebir kullanarak yol kesme, baskın yapma, mala ve cana tecavüz etme, kamu düzenini ve asayiş bozmak olarak anlaşılır.¹⁹ Hukuki açıdan eşkıyalığın tanımı şöyledir; “*Malı zapt ve gasp etmek, öç almak, suikastta bulunmak yahut memleketin dâhili emniyetini*

¹¹ Sami, a.g.e., s, 781.

¹² Farklı kaynaklarda “Şekavet” teriminin tanımları şu şekildedir: “Kutsuzluk, Yaramazlık, kötü iş işleme, Haydutluk, yol kesicilik.”, (Bkz. Özon, a.g.e. s. 718) “Her çeşit kötülük içinde olmak. Bela ve zillete düşmek. Sıkıntıda kalmak. Haydutluk eşkıyalık.”, (Bkz. Yeğin. a.g.e. s.1404.) “Bahtı kara olma talihsizlik, eşkıyalık etme, yol kesme, adam kaldırma gibi suçlar” (Bkz. Büyük Laroussa, Sözlük ve Ansiklopedi, Milliyet Yayınları, C. 21, s. 11036) “haydutluk, soygunculuk” (Bkz. Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C. II, Ankara: TDK, 1998, s. 2082.)

¹³ Abbas Abdolokolankouh, “İslam Hukukunda Suçun İspat Yolları ve Cezayı Düşüren Sebepler”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2017, s. 123, TDV İslam Ansiklopedisi, Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, C. XVII, 1998, s. 385.

¹⁴ Esra Yakut, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması”, Kebikeç Dergisi, Sayı: 33, (2012), s. 21.

¹⁵ Leslie Pierce, “İnsan Kaçırmanın Namuslu ve Namussuz Halleri Osmanlı Dünyasında Hükümdarlar, Eşkîyalar ve Kahramanlar”, (Çev.: Neslihan Demirkol), Kebikeç Dergisi, Sayı: 34, (2012), s. 50.

¹⁶ Süleyman Demirci, Hasan Arslan, “Osmanlı Türkiye’sinde Bazı Aşiret, Cemaat ve Taifelerin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları: Maraş Eyaleti Örneği (1590-1750)”, Turkish Studies, Cilt: 7, Sayı: 3, (2012), s. 888.

¹⁷ Hakan Yaşar, “II. Meşrutiyet’in İlanından Sonra Yunan İşgaline Kadar Batı Anadolu’da Eşkîyalık (1908-1919)”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2015 s. 6.

¹⁸ Murat Pıçak, Mustafa Bulut, Şeyhmus Demir, “Eşkîyalığın Merkezi Devlet ve Feodal Otoritelerle İlişkileri”, TJSS, Cilt: 4, Sayı: 7, 2020, s.379.

¹⁹ Bardakoğlu, a.g.e. s.463.

bozmak için mesken, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahalleleri basarak veya yakarak yahut tahrip ederek veya adam öldürerek veya yollarda ve kırlarda soygunculuk yaparak veya adam kaldırmak ve bu fillerden dolayı mevkuf veya mahpus iken firar ederek silâhli dolaşmak suretiyle emniyet veya asayiş münferiden veya toplu olarak tehdit ihlâl etmektir.”²⁰ Hukuki tanımdan yola çıkarak eşkıyalık esasen kırsal bölgelere ait bir suç türüdür. Şehirlerdeki bir suç eylemi, kırsaldaki bir suç eylemi ile aynı olsa bile genellikle eşkıyalık olarak adlandırılmamıştır. Ayrıca eşkıya sözcüğü herhangi bir kişiyi veya grubu aşağılamak için de kullanılabilir. Aynı şekilde gerçekleştirilen bir eylemin kötü ve çirkin bir davranış olduğunu vurgulamak için belirtilebilir. Eşkıyalık, “bağy”den²¹ farklı bir durumdur. Çünkü eşkıyalık mevcut iktidara karşı isyan niteliği taşımamaktadır.²²

Ahenk gazetesi Rodos’u işgal eden İtalyan askerleri için “İtalya şakileri” ifadesini kullanmıştır. Müsavat gazetesi İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) için “celali eşkıyası” tabirine yer vermiştir.²³ Bu durumda gazeteler ve belgelerdeki eşkıya kelimesi her zaman gerçek anlamında doğru olmayabilir. Bunun dışında gazetelerdeki bazı haberlerde eşkıya yerine “katil” kelimesinin tercih edildiği de görülmüştür. Fakat haberin içeriğine bakıldığında olayın niteliğinin cinayetten çok bir şekavet eylemi olduğu anlaşılmıştır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesindeki bir haberin başlığında katil ifadesi kullanılmıştır. Haberin içeriğine göre Gelibolulu seyyar kitapçı Hafız Ahmet Efendi, Bursa’ya giderken Kara İbrahim oğlu Mustafa ve Hasan oğlu Kara Ahmet tarafından yolu kesilmiş ve parası için ipe boğularak öldürülmüştür. Bundan dolayı bazı haberlerin başlıkları ve içeriğinde farklılıklar bulunabilir.²⁴ Bu duruma benzer bir başka örnek ise Ulus gazetesine yansımıştır. Ulus Gazetesinde bir define hikâyesi başlıklı haber verilmiştir. Fakat haberin içeriğine dikkat edilince eşkıyalık ile ilgili

²⁰ Ahmet Mumcu, Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katil, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1963, s. 133.

²¹ Bağy, siyasi iktidar düzenine karşı gelmek anlamında kullanılır. Sözlükte, haktan ayrılmak haddi aşmak anlamına gelmektedir. (Bkz. Melikşah Aydın, İslam Hukukuna Göre İsyân (Bağy) Suçu ve Cezası, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, Cilt 23, Sayı 2, s. 51. 49-77. Ali Şafak, “Bağy” TDV İslam Ansiklopedisi, 1991, 4. Cilt, s. 48. 48-59.)

²² Süleyman Demirci, Hasan Arslan, Osmanlı Türkiye’sinde Eşkıya, Devlet ve Siyaset, İstanbul: Yalın Yayınları, 2012, s. 17. Süleyman Demirci, Hasan Arslan, Eşkiyalar ve Osmanlı Devleti Maraş Eyaleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkıyalık Faaliyetleri Ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, Sayı 16, s. 47. 47-76.

²³ Ahenk, 30 Nisan 1328/13 Mayıs 1912., Müsavat, 9 Nisan 1335/9 Nisan 1919, s.1’den aktaran Yaşar, a.g.e. s. 8.

²⁴ Hâkimiyet-i Milliye, “İki Katilin İydamı”, 26 Temmuz 1932, s. 4.

olduğu tespit edilmiştir. Habere göre İzmir'in Çatalkaya Dağı'nda define arayan 11 kişi yakalanmıştır. Yapılan sorgulamada bir define hikâyesi öğrenilmiştir. Hikâyeye göre Deli Yani adındaki ünlü eşkıya bir define gömmüştür. Deli Yani, eşkıyalık hayatında büyük bir servet toplayarak Çatalkaya tepelerine saklamıştır. İşte bu 11 kişi defineyi bulmak için fala bakarak ve üfürük yaparak bu işe başlamıştır. 2 ay boyunca çalışma yapmışlardır. Hükümetin haber alması üzerine yakalanmışlardır. Fakat hükümet defineyi bulmak için sondaj yaptırmaya karar vermiştir.²⁵

2.2. SOSYAL EŞKIYALIK KAVRAMI

Eşkıyalık, sosyal bilimciler ve edebiyatçılar tarafından çalışma konusu olmuştur. Bu konuda “Kahraman/Sosyal Eşkıyalık” ve “toplumsal tehdit” olmak üzere iki bakış açısı bulunmaktadır. Kahraman/Sosyal Eşkıyalık bakış açısı, eşkıyayı güçlüye karşı zayıfın yanında yer alan bir kahraman olarak görür. Onu mitselleştirerek halk için bir direniş hareketi olarak nitelendirir. Sosyal eşkıyalık görüşünü kuramsallaştıran kişi ünlü İngiliz tarihçi Eric J. Hobsbawm'dır. Hobsbawm, “Eşkıyalar” adlı eserinde eşkıyanın tanımını şöyle yapmıştır: “Kanuna göre, şiddet kullanarak başkalarına saldıran ve onları soyan bir gruba ait olan herkes eşkıyadır.”²⁶ Hobsbawm, eşkıyalığı adi soyguncu ve asil soyguncu/sosyal eşkıya olarak ikiye ayırır. Ona göre adi soyguncular, köylüleri birer av olarak görür. Sosyal eşkıya ise “kendi bölgesinde veya başkalarının topraklarında köylünün hasadına el koymaz. Bu yola tevessül edenler ise sosyal vasfını kazanamaz.”²⁷ Sosyal eşkıyalar devlet tarafından suçlu sayılırlar fakat köylüler tarafından kahraman olarak kabul edilirler. Bunun yanında Hobsbawm, asil soyguncu imajını şöyle ifade eder:

*“Asil soyguncu kanun dışı hayatına bir suç işleyerek değil, adaletsizliğe kurban gittiği için başlar. Haksızlıkları düzeltir. Zenginden alır yoksula verir. Nefsi müdafaa ya da açıktan intikam alma halleri dışında hiçbir zaman kimseyi öldürmez. Eğer hayatta kalırsa onurlu bir yurttaş olarak toplumun arasına geri döner. Halkınca hayranlık duyulur, yardım edilir. İçinden çıktığı toplum onu ele vermeyeceği için ya eceliyle ölür ya da ihanetten dolayı ölür. Adaletin kaynağı olan kralın değil sadece yerel beylerin ve din adamlarının düşmanıdır.”*²⁸

Hobsbawm'ın teorik olarak esinlendiği kişi eşkıyalığı sosyal bir isyancı olarak tanımlayan Mihail Bakunindir. Bakunin'e göre eşkıya, bütün sınıflardan bağımsız

²⁵ “İzmir’de Bir Define Hikayesi!”, Ulus Gazetesi, 9 Senteşrin 1938, s. 6.

²⁶ Eric Hobsbawm, Eşkıyalar, (Çev.: Osman Akınhay), İstanbul: Agora Yayınları, 2011, s. 25.

²⁷ a.g.e. s. 26.

²⁸ a.g.e. s. 62-63.

popüler ve sosyal bir devrimcidir.²⁹ Hobsbawm'ın sosyal eşkıyalık kavramı, araştırmacılar tarafından inceleme konusu olmuştur. Karen Barkey, Hobsbawm'ın bakış açısını eleştirmiştir. Barkey, eşkıyaları kırsal toplumun esas zorbaları olarak nitelendirmiştir. Halka zarar veren, düzeni bozan ve devletin içerisinde de yer alabilen eşkıyaları toplumsal tehdit olarak kabul etmiştir. Barkey, Eşkıyaların iktidar sahipleri tarafından halkın baskı altında tutulması için etkin bir araç vazifesi gördüğünü ifade etmiştir. Eşkıyaların iyiliksever olmadıkları gibi mutlak devlet düşmanı olmadıklarını da kabul eder. Bu şekilde eşkıyalığı mitselleştirici anlatımdan da uzaklaşır. Karen Barkey'in deyişiyle eşkıyalar sadece eşkıyadır.³⁰

Doğu Anadolu'nun Düzeni adlı eserinde eşkıyalık meselesine değinen İsmail Beşikçi eşkıyayı: *“Yoksul, topraksız, mazlum halka ve çevreye yabancı olanlara karşı bir davranışı yoktur”*³¹ diye tanımlamıştır. Beşikçi, yine aynı eserinde eşkıyalığın oluşumundan ve geçirdiği dönüşümlerden şu şekilde bahseder:

*“Eşkıyalığın temel toplumsal yapı çelişkilerinin itmesiyle ortaya çıkan bir olay olduğu şüphesizdir. Eşkıyaların dağa çıkışları ilk başta halktan yanadır. Ağaların emrinde bulunan silahlı kuvvet vardır. İşte eşkıya böyle bir baskı karşısında dağa çıkar. Ancak hayatını sürdürebilmesi için kaynağa ihtiyacı vardır. Bu bakımdan mecburen başka bir ağanın hizmetine girer. Başlangıçta halktan yana olmasına rağmen giderek egemen güçlerinin denetimine girer.”*³²

Beşikçi'nin bu yorumu Sosyal eşkıyalık görüşüdür. Beşikçi, Hobsbawm'dan daha önce sosyal eşkıyalık olgusuna değinmiş fakat bunu bir kavramsal çerçeve içerisinde oturtarak isimlendirmemiştir.

Türkiye'deki sosyal eşkıyalık kavramına örnek olarak Osmanlı'nın en meşhur eşkıyalarından biri olan Çakırcalı Mehmet Efe'yi (1872-1911) gösterebiliriz. *“Türklerin Robin Hood'u”, “Dağların Kralı”* ve *“Halkın Kahramanı”* olarak bilinen Çakırcalı'nın eşkıyalık yılları Batı kamuoyunda da yer almıştır.³³ Çakırcalı Mehmet'in intikam almak 1898'de dağa çıkarak eşkıyalık serüvenini başlatmıştır. Babasının öcünü almak isteyen Çakırcalı aynı zamanda fakir halkın kahramanı haline gelmiştir. Soygunlar sayısız

²⁹ Ahmet Özcan, “Eşkıyanın “Adı” Şiddetinin Siyasallığı ve Yapıcı Mirası”, Kebikeç Dergisi, Sayı: 34, 2012, s. 7.

³⁰ Karen Barkey, Eşkıyalar ve Devlet, (Çev.: Zeynep Altınok) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 22.

³¹ İsmail Beşikçi, Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo – Ekonomik ve Etnik Temeller, Ankara: E Yayınları, 1970, s. 111.

³² a.g.e. s. 210.

³³ Sabri Yetkin, Ege'de Eşkıyalar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 83.

cinayetler işleminin yanında halkın şikâyetlerini de dinleyip köprü, çeşme ve düğün gibi yardımlarda bulunmuştur.³⁴ Çakırcalı eşkıyalığı boyunca toplam dört kez af edilmiştir. Buna rağmen eşkıyalıktan yine de vazgeçmemiştir. En nihayetinde Çakırcalı 1911 yılında Nazilli’de jandarmaya karşı yaptığı bir çatışmada ölmüştür.³⁵

Eşkialık konusu Türk edebiyatında sıklıkla işlenen bir konu olmuştur. Türkiye, edebiyatta eşkıya romantizmi (Räuberromantik)³⁶ kategorisiyle, Yaşar Kemal’in İnce Memed eseri ile tanışmıştır.³⁷ Yaşar Kemal bu eserinde ağanın baskısı altındaki köylü bir gencin eşkıyaya dönüşme hikâyesini anlatır.³⁸ Türk edebiyatında sosyal eşkıyalık olgusu sıkça kullanılmıştır. Bu tarz eserlerde sosyal eşkıyalık olgusu yüceltilmiştir. Eşkialık yapanlar kahramanlaştırılarak romantik bir bakış açısıyla olaylar sunulmuştur.

2.3. ADİ VE SİYASİ EŞKİYALIK KAVRAMI

Eşkialığın “adi” ve “siyasi” şekilde ayrı olarak açıklanması gerekmektedir. Çünkü meclis kayıtlarında eşkıyalık eylemleri hakkında “şekaveti adıye” ve “şekaveti siyasiye” şeklinde bir ayırım yapıldığı görülmektedir. Kırşehir Mebusu Müfit Efendi, adi eşkıyalığı ufak tefek, bazı eşek hırsızlığı şeklinde yorumlamıştır. Siyasi eşkıyalığı ise doğrudan doğruya bir emel üzerine ittifak eden 100-300 kişinin devleti taciz ederek emellerini gerçekleştirmek için yaptıkları şekavet hadiseleri olarak tanımlamıştır.³⁹

Literatür kaynaklarında eşkıyalık kavramı sadece Hakan Yaşar’ın “II. Meşrutiyet’in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu’da Eşkialık (1908-1919)” adlı doktora tezinde “adi” ve “siyasi” kategorize edilmiştir. Adi eşkıyalık ve siyasi eşkıyalık olaylarının birçoğu birbirine benzemektedir. Ancak gözetilen amaçlar bağlamında birbirinden çok farklıdır. Adi eşkıyalık olaylarının amacı sadece eşkıyalıktır. Adi eşkıyalar yol keserek insanları soyar, köy basarak hayvanları gasp eder, insanları dağa kaçıtır. Siyasi eşkıyalık olayları ise etnik, dini ve mezhepsel bir amaç doğrultusunda hareket edilmiştir. Siyasi

³⁴ a.g.e. s. 86.

³⁵ Şule Sevinç Kişi, “Ege’nin Namı Eşkiası Çakırcalı Mehmet Efe”, İzmir Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, (2017), s. 86- 117.

³⁶ Räuberromantik: Alman edebiyat tarihçileri tarafından icat ortaya atılmıştır. Eşkialığı romantikleştiren ve başlangıç olarak Robin Hood efsanesi olan roman türünü tanımlar. Bkz. Hobsbawm, a.g.e. s. 187.

³⁷ Ahmet Özcan, “Ama Eşkialık Çağı Kapandı” Modern Türkiye’de Son Kürt Eşkialık Çağı (1950-1970), İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, s. 35.

³⁸ Yahya Kemal, İnce Memed 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

³⁹ TBMM Gizli Celse Zabıtları, Seksen Sekizinci İnikat, 21 Ağustos 1338, s. 679.

eşkıyalar devletin otoritesini tanımazlar bunun için şekavet eylemlerini gerçekleştirirler. Eşkıyalık ile mücadelede önemli bir güç olan jandarma birliklerine adi eşkıyalık ve siyasi eşkıyalık hakkında eğitimler verilmiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra kırsalda eşkıyaları yakalayıp asayiş ve emniyeti sağlamak ile görevli olan jandarmaları bu konuda eğitebilmek için konferanslar düzenlenmiştir. Jandarma Mecmuasında yazılmış makalelerde siyasi ve adi eşkıyalıktan bahsedilmiştir. Buradaki makalelere göre siyasi eşkıyaların ortadan kaldırılması adi eşkıyalara göre daha zordur. Çünkü halk ile eşkıyaların amaçları ortak olursa halk tamamen bütün varlıklarıyla eşkıyalara yardım eder. Siyasi eşkıyalar eylemlerinde milli emel ve menfaat gözetmektedirler. Adi eşkıya çeteleri herkese saldırabilir iken siyasi eşkıya çeteleri kendisinden olmayanlara ve hükümet güçlerine karşı şekavet eylemleri gerçekleştirir.⁴⁰

Hobsbawm'ın sosyal eşkıyalık kavramı dikkate alındığında siyasi eşkıyalık da bu kavramın içerisinde yer alabilir. Çünkü siyasi eşkıyalar etnik, dini ve mezhepsel bir gaye için eylem yapar ve aynı etnikteki insanlar tarafından destek görür. Bu da o eşkıyaların ait olduğu unsur tarafından kahraman gibi görünmesine yol açar.

2.4. EŞKIYALIĞIN NEDENLERİ VE KAYNAKLARI

Eşkıyalığın ortaya çıkış süreci, içinde bulunduğu şartlarla ilgilidir. Eşkıyalık, sosyal, siyasi, askeri ve ekonomik yapının bozulmasıyla ortaya çıkan evrensel bir olgudur. Çeşitli sebeplerle merkezi devlet otoritesinin zayıflaması, adaletin uygulanmaması, ekonominin bozulması, sosyal yapıdaki çöküntüler, yoksulluğun ve haksızlıkların artması gibi sebepler asayişin bozulmasına neden olmaktadır. Böyle bir ortam içerisinde eşkıyalık hareketleri ortaya çıkar.⁴¹ Eşkıyalığın yaygınlaşmasında en önemli etken yoksulluğun artması olmuştur. Özellikle açlık, eşkıyalık eğilimindeki artışı belirleyen temel faktörlerdendir. Yoksul olan bölgeler, eşkıyalığın en yaygın olduğu bölgeler olmuştur. Yıllık yiyeceğin az olduğu dönemler gaspçılık mevsimi haline gelmiştir.⁴² Aynı şekilde idari yönetimde yaşanan zafiyetler de eşkıyaların artışına neden olmuştur.

⁴⁰ Hakan Yaşar, a.g.e.

⁴¹ Sabri Yetkin, "Batı Anadolu'da Eşkıyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinden Balkan Savaşına)", Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1995, s. 9.

⁴² Hobsbawm, a.g.e, s. 11-12.

Böylece eylemlerini daha kolay uygulayabilir hale gelmişlerdir.⁴³ Eşkîyalığın ortaya çıkmasındaki bir diğer sebep ise yerel yönetim sistemidir. Merkezden uzak kırsal bölgelerde devlet otoritesinin gücü zayıf kalmıştır.⁴⁴ Taşrada artan sıkıntılar ve memnuniyetsizlikler eşkıyalık eylemlerinin çoğalmasına neden olmuştur. Aç kalmamak, para ve mal elde etmek için eşkıyalığı tercih edenler olduğu gibi toplum içerisinde gördüğü bir haksızlık sebebiyle eşkıyalığa meyledenler de görülür.⁴⁵

Eşkîyalık, insan ve lojistik kaynakları sayesinde süregelen bir durumdur. Eşkîyalığın en mühim kaynağını herhangi bir mesleği veya işi olmayan erkekler oluşturmuştur. Bununla birlikte toplum içerisinde belirli bir hareket özgürlüğüne sahip olabilecek gruplar vardır. Bu gruplar içerisinde ergenlik ve evlilik dönemi arasındaki gençler potansiyel asilik evresinde olduklarından dolayı eşkıyalık için insan kaynağı niteliği taşır. Bir diğer özgür insan grubu ise herhangi bir sebeple kırsal yaşamla bütünleşemeyip kanun kaçaklığına doğru sürüklenenlerdir. Aynı zamanda asker kaçakları ve eski askerler de eşkıyalık için insan kaynağı konumundadırlar.⁴⁶

Osmanlı Devleti'nde eşkıyalığın yaygınlaşmasında birçok sosyo-ekonomik sebep yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyılda nüfusta ciddi bir artış yaşanmıştır.⁴⁷ Ancak nüfustaki artış ekilen tarım arazilerindeki artıştan daha fazlaydı. Bu durum geleneksel tarım işletme birimi olan çiftin bütünlüğünün bozulmaya başlamasına sebep oldu.⁴⁸ Nüfusun artışına paralel olarak işsizlikte de artış yaşandı. Tarım artan nüfusu beslemekte yetersiz kaldı. Kırsal bölgelerin genel itibariyle az gelişmiş olması, genç çiftçileri köylerini terk etmeye zorladı. Bu gelişme Anadolu'da eşkıyalığın yaygınlaşmasını hızlandırmıştır.⁴⁹

⁴³ Serdar Öztürk, Eşkîyalar, Kabadayılar, Külhanbeyiler ve Silah Toplama, *Bilgi ve Bellek*, Sayı: 5, (2006) s. 139.

⁴⁴ Pıçak, Bulut, Demir, a.g.e. s. 381.

⁴⁵ Zekeriya Türkmen, "XX. Yüzyıl Başlarında Batı Anadolu'da Eşkîya ile Mücadelede Osmanlı Kolluk Kuvvetlerinin Faaliyetleri Çakırcalı Eşkîyasını Takip Hareketi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 4, 2001, s. 199.

⁴⁶ Hobsbawn, a.g.e. s. 46-49.

⁴⁷ Barkey, a.g.e. s. 153.

⁴⁸ Çift sistemi Osmanlı Devleti'nin her tarafında aynı şekilde bir bozulma gözlemlenmemiştir. Özellikle Çorum, Tokat ve Niksar bölgelerinde 16. yüzyılın sonlarında toprak kullanımında artış başlamıştır. (Bkz. Hurican İslamoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 228.)

⁴⁹ Suraiya Faroqhi, Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı, (Çev.: Emine Sonnur Özcan), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018, s. 58.

Köylerini terk edenlerden (çiftbozan) iki yeni grup ortaya çıkmıştır. Bunlar “*Suhtevât*” ve “*Levendât*” olarak isimlendirilmiştir. Köyde geçinmekte sorun yaşayan insanlar, genç yaştaki çocuklarını medreseye yollayarak barınmalarını sağlamıştır. Sıbyan mektebinde yetişen köy çocukları müsait bir yaşa gelince kasaba ve şehirlerdeki orta medreselere yerleştirilmiştir. Bu şekilde “*suhte/softa*”lığa geçiş yapılmıştır. 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde suhte kitlesi Anadolu’da ve kısmen Rumeli’de Osmanlı tebaasının başına bela olmuştur.⁵⁰ “*Levendler*”⁵¹ ise köyünü terk eden delikanlıların meydana getirdiği bir grup olmuştur. Tarlalarını ve mallarını satarak, köylerinden ayrılan bu delikanlılar iş için askerliğe yazılmayı tercih etmiştir. Osmanlı Devleti, pek çok sınır kalelerine (Budin, Bağdat ve Erzurum gibi) bu Levendleri yollamıştır. Sayıları giderek artan ve büyük şehirlerde de toplanmaya başlayan Levendler asayiş tehdit edecek duruma gelmiştir. Levendler, çete grupları halinde toplanıp soygun, yol kesme ve cinayet gibi suçları işlemeye başlamıştır. Bu gelişme Celaliliğin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.⁵²

Suhte ve Levend kimliğine sahip eşkıyalar mevcut toplumsal yapıdan kendilerine fayda sağlamıştır. Aslında sistemdeki boşlukları değerlendirmişlerdir.⁵³ Kırsal nüfus içerisinde Levendlerin dışında da para karşılığı askerlik yapan gruplar olmuştur. Savaş zamanı köylüler arasından bazıları “*yevmlü*” (maaşlı asker) olarak orduya kayıt yaptırmıştır. Böylece askeri statüye sahip olmuşlardır. Ancak bu dikey hareketlilik en nihayetinde kargaşanın artmasına neden olmuştur. Çünkü yevmlüler savaştan sonra terhis edilseler

⁵⁰ Mustafa Akdağ, *Celali İsyancıları (1550-1603)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1963, s. 44. Bu medrese talebeleri adam öldürme, kadın kaçırma, köy kasaba yağmalama gibi eylemlerde bulunuyorlardı. “Softa şekaveti” adı verilen bu hareket 16. yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir. (Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi, Mücteba İlgürel, “Celâ-yı Vatan”, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, C. VII, 1993, s. 238, TDV İslam Ansiklopedisi Mustafa Alkan, “Softa”, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, C. XXXVII, 2009, s. 343.)

⁵¹ Levendler, Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyıldan itibaren sekban kuvvetleriyle birlikte beylerbeyi maiyetinde olan toplama bir süvari olarak hizmete başlamışlardır. Vezir, beylerbeyi veya sancakbeyleri kapısında hizmette bulunmuşlardır. Efendileri makamdan azledilince Levendler de işsiz kalırlardı. Yeni kapı buluncaya kadar başıboş bir şekilde eşkıyalık yapmaktaydılar. (Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü II*, İstanbul: MEB Yayınları, 1993, s. 358-359.)

⁵² Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası Celali İsyancıları*, İstanbul: Cem Yayınları, 1995, s. 70. Celali olayları, büyük eşkıya çetelerini bir araya gelmesine neden olmuştur. Sayıları gittikçe çoğalan Celali çeteleri, Anadolu’da birçok bölgeyi yağmalamıştır. Şehirlerdeki otorite boşluğundan istifade ederek reaya üzerinde korkuya sebep olmuşlardır. (Bkz. Ahmet Köç, “Ankara’da Eşkıya Tarafından Gerçekleştirilen, Vakıf Gayrimenkullerinin Tahribatı Hakkında Bazı Görüşler (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllar)”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, 2017, s. 65.)

⁵³ Karen Barkey, a.g.e. s. 24.

dahi ateşli silahlarını taşımaya devam etmiştir. Bu şekilde topraktan uzaklaşarak eşkıyalığa meyletmişlerdir.⁵⁴ 16. yüzyılda İran ve Avusturya'ya karşı yapılan savaşların sonunda yevmlüler terhis edilmiştir. Yüzyılın sonuna kadar süre gelen savaşlar zamanında tüfek kullanmayı bilen insanlar ücretli asker olarak orduya alınmıştır. Savaşlar bittikten sonra ise ücretleri kesildiği için başıboş bir halde işsiz güçsüz kalan bu insanlar eşkıyalığı bir meslek haline getirmiştir. Bunlar Anadolu'da reayadan zorla vergi alarak geçinmeye çalışmıştır. Vergi alamadıkları takdirde köyleri ve kasabaları yağmalamışlardır.⁵⁵ Böylece köylerinden ayrıлып geçinmek için şehirlere gelen ve askere yazılan insanlar işsizlik karşısında geçim yolu olarak eşkıyalığı seçmişlerdir. Köyünden kopan bu insanlar eşkıyalığın kaynağı haline gelmiştir.⁵⁶

Osmanlı Devleti'nde eşkıyalık için bir diğer insan kaynağı da aşiretler/oymaklar olmuştur. Özellikle 17. yüzyılda devletin iskân politikalarına direnen, iskân edildiği yerleri beğenmeyen, kontrol altında olmak istemeyen ve vergi vermemekte inat eden aşiretler eşkıya ilan edilmiştir. Aşiretlerin nizama aykırı hareketleri zamanla bir şekavet hareketine bürünmüştür. Köyleri, kasabaları ve şehirleri bastıkları ve ekili arazileri, bağları ve bahçeleri tahrip ettikleri olmuştur. Bu durumun bölgede yaşayan insanlar için çok ağır sonuçları olmuştur. Türkmen ve Kürt aşiretlerinin tecavüzleri yüzünden yerleşik hayata geçmiş oymaklar yerlerini terk etmeye başlamıştır.⁵⁷

Eşküyalar insan kaynağının dışında lojistik kaynaklara da ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaçlarını kendileri ile iyi geçinen insanlardan sağlamışlardır. Eşküyaya yardım eden, saklayan, silah ve cephane sağlayan ve hatta lazım olduğunda eşkıya için bilgi toplayan kişilere “yatak” denilmiştir. Bu açıdan “yataklık” eşküyalar için çok önemli bir kaynak vazifesi görmüştür. Yatak olan kişilerin, köylerden, çiftliklerden, aşiretlerden ve kentlerden çıktığı olmuştur. Bu kişilerin Türk, Rum, Ermeni veya Yahudi olmasının önemi yoktur. Bazı yataklar korkudan bazı yataklar da menfaatleri gereği eşkıyaya yardım yapmaktaydılar.⁵⁸

⁵⁴ a.g.e. s. 169.

⁵⁵ Halil İnalıcık, Devlet-i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017, s. 324.

⁵⁶ Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559) II, Ankara: Tekin Yayınevi, 1979, s. 458.

⁵⁷ Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1699), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1963, s. 38-41.

⁵⁸ Yaşar, a.g.e. s. 17.

3. 1908-1918 DÖNEMİNDE ARTAN EŞKIYALIK OLAYLARI VE ALINAN ÖNLEMLER

Osmanlı Devlet’inde dönem dönem eşkıyalık olayları yaşanmıştır. Devlet bu eşkıyalık olaylarını bastırmak için aldığı önlemlerin yanında af kanunları da çıkartmıştır. Bu konuda çeşitli düzenlemeler sıkça görülmektedir. Çalışmanın konusu olan İzale-i Şekavet Kanunu’nun bir öncüsü sayılabilecek Çeteler Kanunu II. Meşrutiyet döneminde kabul edilmiştir.

24 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet otuz yıl aradan sonra ikinci kez ilan edilmiştir. Yeni siyasi rejim ile birlikte fikri, siyasi, hukuki, sosyo kültürel, ve ekonomik hayatta önemli değişiklikler gerçekleşmiştir.⁵⁹ Hürriyet’in ilanı olarak da kabul edilen yeni rejim II. Meşrutiyet olarak adlandırılmıştır.⁶⁰ Meşrutiyet için yıllarca mücadele eden İTC, anayasal meşruti yönetimi yeniden tesis ederek “*hürriyet, müsavat, adalet ve uhuvvet*” kavramlarını gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.⁶¹ II. Meşrutiyet’in ilanından sonra sansürsüz olarak yayınlanmaya başlayan gazeteler Meşrutiyet’in ilanından dolayı yapılan kutlamalardan da uzun uzun bahsetmiştir.⁶² Gazeteler, Kanun-ı Esasi’nin hürriyeti gerçekleştireceğine, emniyeti ve asayişini sağlayacağına dair inançlarını dile getirmiştir.⁶³

Meşrutiyetin ilanından sonra Selanik’te bulunan Üçüncü Ordu Komutanlığı, Meclis-i Vükela’dan “af” çıkarılmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Meclis-i Vükela, 27 Temmuz 1908’de “*Rumeli-i Şahanede Tarik-i Şekâvete Sülûk Edenlerin Bazı Şeraitle Afvları Hakkında İrade-i Seniye*” adında mazbata yayınlamıştır. Bu mazbatada Rumeli’ndeki eşkıyaların silahlarını hükümete teslim etmeleri ve bir daha eşkıyalık yapmamaları şartı ile af edilmeleri kararı alınmıştır.⁶⁴ Daha sonra siyasi suçların da af edilmesi için müzakereler yapılmıştır. Fakat sadece eski yönetimde tutuklanan ittihatçıları kapsamaması tepkilere sebep olmuştur. Bunun neticesinde Meclis-i Vükela, 28

⁵⁹ Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Mehmet Ali Kılıçbay, “Osmanlı Batılılaşması”, Cilt: 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1958, s. 152.

⁶⁰ Tarık Zafer Tunaya Türkiye’de Siyasi Partiler: İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, Cilt: 3, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1989, s. 8.

⁶¹ Ali Çiftçi, “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Örgütlenme ve Yönetim Yapısı İçinde Kulüplerin Yeri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 37, (2015), s. 118.

⁶² Oya Dağlar, II. Meşrutiyet’in İlanın İstanbul Basınındaki Yansımaları (1908), *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 38, (2008), s. 143.

⁶³ Yaşar a.g.e. 41.

⁶⁴ Düstur, 2. Tertip, C. 1. Dersaadet, 1329, s. 3-4.

Temmuz 1908’de hürriyet fikrinin ilk uygulaması olarak adi suçlar ve siyasi suçlar için genel af çıkarmıştır. Şura-yı Devlet’te genel affa idari suçlar da eklenerek yeni bir düzenleme yapılmıştır. Ardından tüm vilayetlere bildirilmiştir.⁶⁵

Genel affın Rumeli bölgesinde uygulanması sırasında enteresan olaylar gerçekleşmiştir. Yıllarca Rum, Bulgar ve Sırp eşkıyaları ile Osmanlı Subayları dağlarda birbirleriyle mücadele etmişlerdi. Selanik Hapishanesi’nde mahkûm olan Bulgar ve Rum eşkıya çetelerinden iki kişi genel affın ilanı ile serbest kaldıktan sonra Selanik Hürriyet Meydanı’nda el sıkışıp birbirlerine sarılmışlardı.⁶⁶

Af kanununun uygulanması neticesinde pek çok mahkûm serbest bırakılmıştır. Bu mahkûmlar arasında eşkıyalar ile eşkıyaya kılavuzluk edenler, yardım ve yataklık yapanlar da vardı. İTC eşkıyalığın nedenini eski yönetimin hatalarının bir neticesi olarak kabul etmiştir. Bu yüzden eşkıyalık sorununu ortadan kaldırmayı ve eşkıyaları topluma geri kazandırarak asayişini sağlamayı hedeflemiştir. İTC, Ege bölgesinde duyurular yaptırarak eşkıyaların silahlarını bırakmasını istemiştir. Bu uygulama gayet olumlu neticelenmiştir. Ardından silahlarını bırakan eşkıyalar için 22 Ağustos 1908 tarihinde Ödemiş Kazası’nda yemin töreni yapılmıştır. Burada bir daha eşkıyalığa dönmeyeceklerine dair yemin ettirilmiştir. Bu uygulamalar sayesinde Ege Bölgesinde geçici bir süreliğine eşkıyalık olayları durmuştur.⁶⁷

Eşkıyalığın tekrar başlamasının ardından müfrezeler takip ve tevkif yöntemlerine başvurmuştur. Halkın da desteği ile bazı başarılı sonuçlar alınmıştır. Eşkıyalık sorununun çözüm sürecine basın da dâhil olmuştur. Ahenk gazetesi eşkıyalığın nedenlerine ve nasıl önlenebileceğine dair, herkesin fikirlerini belirtebileceği bir yarışma düzenlemiştir. Eşkıyalığa karşı en iyi önlemi sunan makalenin yazarına ödül olarak on beş lira verilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁸ Yarışmaya katılan makalelerden bir tanesi “*idare-i örfiye*” ilan edilmesi ile güçlü bir ordunun oluşturulması fikrini belirtmiştir. Yarışmaya girenlerin arasında Jandarmanın Yüzbaşı Saadeddin Bey’in yazmış olduğu makale çok önemlidir. Çünkü makalesinde Ödemiş’te “*efe denilen köylülerin,*

⁶⁵ Taner Aslan, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, Gazi Akademik Bakış, Cilt: 3, Sayı: 5, (2009), s. 43.

⁶⁶ Çiğdem Ülker, II. Meşrutiyet Dönemi İstanbul’unda Adi Suçlar (1908-1918), Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2021, s. 44.

⁶⁷ Yetkin, a.g.e. s. 118.

⁶⁸ a.g.e. s. 120.

eşkıyalığı şerefli bir meziyet” olarak kabul ettiklerini ve “*annelerin çocuklarını efe olasin nakaratıyla büyüttüklerini*” ifade etmiştir. Saadeddin Bey, eşkıyalığın ortadan kaldırılması için öneri olarak eğitimin geliştirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ancak eğitim gelişmiş olsa dahi “*fitraten fena yaratılmış*” insanlar için eşkıyalığın ticari bir keyfiyet olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden de eşkıyalığın tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildi. Saadeddin Bey çare olarak hükümetin ezici gücünün gerekliliğinden bahsetmiştir. Yarışmada yer alan başka bir yazıda bölge halkının ileri gelenlerinden bir heyet oluşturularak, köylülere eşkıyalara destek vermemesi konusunda konferanslar düzenlenmesinin önemine değinilmiştir.⁶⁹

Genel affin çıkarılması neticesinde tahliye edilen eşkıyalar her gün yeni olaylar çıkarmaya başlamıştır. Dağlara çıkan eşkıya çetelerinin mevcudu artmaya başlamıştır. Bundan sonraki süreçte Ege bölgesinde eşkıyalık giderek tırmanmaya başlamıştır. Af sayesinde İzmir Hapishanesinden serbest bırakılan eşkıyalardan Abdibeyzade İbrahim ve kardeşi Musa Bey, çetesi ile beraber Kilas hükümet konağını basmıştır ve öldürdükleri bir kişinin cesedini yakmıştır.⁷⁰ Bu eylemden sonra Aydın Valisi Rauf Paşa, eşkıyaların mevcudiyetinin çok fazla olması nedeniyle Harbiye Nezareti’nden bir nizamiye taburunun bölgeye sevk edilmesini istemiştir. Ancak bu istek, asayiş sağlama görevinin polis ve jandarmanın işi olduğu ve her olayda tabur sevkinin masraflı olacağı gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Rauf Paşa Dâhiliye Nezareti’ne yazarak 200 mevcutlu jandarma birliği istemiş ancak cevap alamamıştır. Vali merkezden destek alamamış olsa dahi eşkıyalık hadiseleri karşısında galeyana gelen insanlar, Ödemiş Hükümet Konağı önünde toplanmışlardı. Ahali, Ödemiş’te idare-i örfiye’nin ilan edilmesini ve önemli bir komutanın bölgeye atanmasını istemiştir. Bunun üzerine Babiâli, bir tabur askeri geçici olarak İzmir’e sevk ettirmiştir.⁷¹

Aralık 1908’de eşkıyayı takip ve tenkilde pek çok eşkıya yakalanmıştır. Yakalananların ekseriyetini afla ile serbest kalanlar oluşturmuştur. Ancak asayiş bir türlü sağlanamamıştır. Öyle ki kırsalda köylüler tarlalarda çalışamaz duruma gelmişlerdir. Şehir merkezlerinde ise tek bir gecede beş ile on arasında hadiseler gerçekleşmiştir.⁷²

⁶⁹ Yaşar a.g.t. s. 63.

⁷⁰ a.g.t. s. 65.

⁷¹ a.g.t. s. 66.

⁷² a.g.t. s. 68.

3.1 EŞKIYALIĞA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

17 Aralık 1908 tarihinde Meclis-i Mebusan açıldıktan sonra asayiş ve şekavet sorunları gündeme getirilmiştir. Mebuslar, vilayetlerdeki sıkıntıları dile getirerek hükümetten aktif önlemler alınmasını istemişlerdir. Ahenk gazetesi, Aydın Valisi Rauf Paşa'nın eşkıyalığı önlemede yetersiz kaldığına dair haber yayınlamıştır.⁷³ İttihad gazetesinde valiye açık mektup yazılmıştır. Mektupta Ege bölgesinin hükümete ve kanunsuz kaldığı ifade edilmiştir. Yine aynı yazıda vilayetin eşkıyalara sığınmak olduğunu ve âdeta bir şekavet sahasına dönüştüğü belirtilmiştir. Bu haberler Meclis-i Mebusan'da tartışmalara yol açmıştır.⁷⁴

Saruhan Mebusu Şekip Bey soru önergesi vererek, şekavetin önlenmesi için ne tür önlemler alındığını ve Vali Rauf Paşa'nın bir işe yaramadığı halde neden görevden alınmadığını öğrenmek istemiştir.⁷⁵ Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, soru önergesine verdiği cevapta, Aydın'da eşkıyalığın çok eskiden beri var olduğunu belirtmiştir. Eşkıyaya karşı mücadelenin yıllarca süreceğini itiraf etmiştir. Dâhiliye Nazırı, konuşmasında Vali Rauf Paşa'nın eşkıya ile mücadelede başarılı olabilmesi için zamana ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Şekip Bey, Dâhiliye Nazırının yapmış olduğu bu açıklamaları yetersiz bulmuştur. Aynı zamanda Dâhiliye Nazırının açıklamalarının yetersiz olduğunu kanıtlamak için “*tafsilat*” vermek istemiştir. Şekip Bey konuşmasında, geçmiş dönemlerdeki eşkıyalık ile mücadele yapılırken büyük harcamalar yapıldığını ve bunların hiçbir işe yaramadığı halde binlerce masum insanın eşkıyalar tarafından katledildiğinden bahsetmiştir. Yine konuşmasında eski yönetimin döneminde yapılan hataları dile getirerek halkın hükümetten nefret eder hale geldiğini belirtmiştir. Artık, Aydın vilayetinde kimsenin hayatından, ırzından, namusundan emin olmadığını söylemiştir. Şekip Bey, Rauf Paşa'nın çok yaşlı olduğunu ve eşkıyaya karşı mücadele için yetersiz bir kişi olduğunu belirtmiştir. Ona göre eşkıyanın tenkiline muvaffak olacak bir adam, hîni hacette dağlara çıkmalı, at üstünde gezmeli ve eşkıya ile vuruşmalıydı. Şekip Bey'in ardından İzmir mebusu Nesim Mazliyah Efendi, söz almıştır. Mazliyah Efendi, Vali Rauf Paşa yerine Sait Paşa'nın getirilmesini önermiştir. Aynı zamanda hükümetin eşkıya ile mücadele ederken kullandığı yöntemin son derece

⁷³ Kemal Yakut, “Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, *Kebikeç Dergisi*, Sayı: 34, (2012), s. 141.

⁷⁴ Yetkin, a.g.e. s. 121.

⁷⁵ MMZC, C, 1. Dokuzuncu İnikad, 28 Kânunuevvel 1324, s. 122.

kötü olduğunu belirtmiştir. Mazliyah Efendi, jandarmaların eşkıyaya yardımda bulduklarını ve eşkıyaya hükümetin aldığı tedbiri haber verdiklerini belirtmiştir.⁷⁶

Meclis-i Mebusan'da asayiş meseleleri gündemde tutulmaya devam edilmiştir. 26 Ocak 1909'da Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi, asayiş sorunlarına çözüm için bir önerge vermiştir. İsmail Mahir Efendi'nin verdiği önerge şöyledir:

"Memaliki Osmaniye'nin her cihetinde emniyet ve asayişin takriri için Dahiliye, Harbiye ve Adliye Nazırları da dâhil olmak üzere Meclisi Mebusan'dan bir encümeni mahsus teşkili ve bu bapta bir kanun yapılıncaya kadar tedabiri muvakkate ittihazına dair takriri."

Meclis Başkanı Ahmed Rıza Bey bu önergenin meclisin yetki sınırlarını aştığını belirterek itiraz etmiştir. Ahmed Rıza Bey itirazını şu şekilde açıklamıştır:

*"Kanuni Esasi'nin bize açmış olduğu şu dairenin haricine tecavüz ederek böyle bir takım tedabiri muvakkata ittihazı yolunda olan takrirleri, teklifleri kabul edemeyiz ve bu tekliflerle de iştigal etmemeliyiz. Çünkü biz heyeti kanuniyelikten, heyeti teşriiyelikten çıkıyoruz Meclisi İdare haline giriyoruz."*⁷⁷

İsmail Mahir Efendi'nin önergesi mecliste reddedilmiştir. Bundan bir gün sonra Priştine Mebusu Hasan Bey Selanik, Kosova ve Manastır'daki asayişsizlik sorunu ile Rum, Bulgar ve Ulah komitelerinin faaliyetleri hakkında Dâhiliye Nezareti'ne soru önergesi vermişleridir.⁷⁸ 30 Ocak 1909 tarihinde Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, Rumeli'deki asayiş sorununu geçmişinden itibaren ayrıntılı bir şekilde açıklayarak önergeye cevap vermiştir.

"Rumeli vilayetindeki çeteler 1313 senesinden beri faaliyet göstermeye başlamıştır. Rumeli'de faaliyetlere ilk başlayan komiteler Bulgarlardır. Rum Patrikhanesine bağlı olan köyleri Bulgar eksarhanesine dâhil ettirmeye çalışmaktadırlar. Çeteler bazen 7 ve bazen de 80 kişiden oluşabilmekteydi. 6 ay önce yapılan tahkikata göre 110 adet Bulgar çetesi, 80 adet Rum çetesi, 30 adet Sırp çetesi ve 5 adet Ulah çetesi bulunmaktadır. Bu çeteler asayiş ihlal ettiklerinde Kuvvei Zabıta ve askeriye tarafından takip ve tenkil edilirdi. Fakat ne zaman bir çete ortadan kaldırılrsa hemen yeni bir çete yerine gelirdi. Meşrutiyetin ilanı birlikte hükümete birer birer sığınmaya başladılar. Çeteler dağılsalar dahi silahlarını teslim etmemişlerdi. Aynı zamanda kendi içlerindeki kadroları da korumuşlardı. Hükümete sığınmış olanlar bölgenin halkından olmadıkları halde Rumeli'de bulunmaya devam ettiler. Ara sıra köylere gidip dolaşırlar."

Hüseyin Hilmi Paşa'nın açıklamasına göre Rumeli'deki asayiş sorununun kaynağı dine dayanmaktaydı. Özellikle Rum Patrikhanesi ile Bulgar Kilisesi aralarındaki mücadeleyi çeteler vasıtasıyla sürdürmüşlerdir.⁷⁹ Bu da bölgedeki çatışma ortamını arttırmıştır.

⁷⁶ MMZC, C. 1. On İkinci İnikad, 1 Kânunusani 1324, s. 194-196.

⁷⁷ MMZC, C. 1. On Sekizinci İnikad, 13 Kânunusani 1324, s. 327.

⁷⁸ MMZC, C. 1. On Dokuzuncu İnikad, 14 Kânunusani 1324, s. 357.

⁷⁹ MMZC, C. 1. Yirminci İnikad, 17 Kânunusani 1324, s. 368-372.

3.2. ÇETELER KANUNU

Çeteler Kanunu'nun tartışılması sırasında mebuslar, meşrutiyet rejiminin sağlamaştırılması için çetelerin ortadan kaldırılmasının zorunluluğunu ortaya koymuşlardır

. Ergiri Mebusu Mamapulo Efendi yaptığı bir konuşmasında çetelerin tasfiyesi için büyük bir askeri kuvvetin Makedonya'ya gönderilmesi gerektiğini savunmuştur. Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi ise askeri birlik göndermenin yeterli olmayacağını belirtmiştir. Hasan Fehmi Efendi'ye göre şekaveti önleyebilmek için İdare-i Örfiye'nin ilan edilmesi gerekmektedir. Eşkıya çetelerine karşı sert tedbirleri savunarak şöyle demiştir:

“İdare-i maslahat zamanı geçtiğini ahaliye anlatmalıyız. Hükümet, bütün arkadaşlarımın teklif ettiği bütün kuvvet, bütün şecaat, bütün celadetiyle tecelli etmeli. Ufak bir ihanet, hıyaneti tahakkuk edenlere karşı darağacına asılıp herkesin ayaklarını sallamalı.”⁸⁰

Yapılan açıklamalardan sonra mebusların bir kısmı şekavetin men'i için vermiş oldukları takrirlerde; eşkıyalık edenlerin, eşkıyaya yardım edenlerin ve bunları ihbar etmeyenlerin cezalandırılması için kanun çıkartılması istenmiştir.⁸¹ Ayrıca mebuslar verdikleri takrirlerde merkezi devletin sağlamaştırılmasının gerektiğini savunmuşlardır.⁸² Meclis-i Mebusan emniyet ve asayişini sağlamak amacıyla yasa hazırlıkları yapmaya başlamıştır. 24 Mart 1909 tarihinde mecliste “*Serseri ve Mazannai Su’ Olan Eşhas Hakkında*” adlı nizamnamenin maddeleri tespit edilmiştir. Nizamnamenin birinci ve ikinci maddesinde bir kişinin serseri ve kötü zanlı olarak tespit edilebilmesi için hangi özelliklerin gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu maddelere göre bir kişinin hiçbir işi gücü olmaması, daimî olarak ikametgâhları bulunmaması, sağda solda gezmesi halinde serseri olarak addedilir. Cinayet, kat-i tarik, sirkat, yankesicilik, hırsızlığa yataklık, dolandırıcılık ve birkaç kere mahkûm olmuş olanlar ise

⁸⁰ MMZC, C. 1. Yirmi ikinci İnikad, 21 Kânunusani 1324, s. 446.

⁸¹ Verilen takrirlere örnek olarak: “Mevcudiyet ve faaliyetlerini muhafaza ve ibraz eden çeteler hakkında teklif olan mevaddi kanuniyenin lüzumunu bendeniz dahi tamamen tasdik ve rüfekayı muhteremenin bu yoldaki teklif altına iştirak edenim. Yalnız bugün Memalik-i Osmaniye'nin her tarafında muhtarı istikrar olan asayişin istikmalî için icap eden kanun lâyihasının acilen bittanzim Meclise tevdi ve icrayı şekavetle ihlali asayiş edenler ve bunları muhafaza ve infak ile serbestî cevelenlarına müsaade edip de Hükümet e haber vermeyenler hakkında tatbiki ve bu suretle emsaline ibreti müessire iraesî, bu gibi ahvalin esasından mahv ve izalesine ve istikrarı asayişle ahalinin celbi emniyetine zâmin olacağını beyan eder ve bu suretle karar verilerek ruznamei müzakerata geçilmesini teklif eylerim.” 21 Kânunusani 1324 İpek Mebusu Bedri. (Bkz. MMZC, C. 1. Yirmi ikinci İnikad, 21 Kânunusani 1324, s. 454.)

⁸² Yakut, a.g.m. s. 143.

kötü zanlılar takımdan kabul edilir.⁸³ Bu nizamname hakkında mebusların yaptığı tartışmalar sırasında on beş yaşından küçük olan serseri çocukların cezalandırılmasına dair fikirler ortaya atılmıştır. Bazı mebuslar serseri çocukların ıslah edilmesi için okullara gönderilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Sertlik yanlısı olan mebuslar ise daha ağır bir ceza verilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁸⁴ 24 Mart'ta gündeme getirilen bu nizamname 31 Mart Vakasının araya girmesiyle 9 Mayıs 1909 tarihinde kabul edilmiştir.⁸⁵

Meclis-i Mebusan'da şekavet meselesi gündem edilmekle birlikte asayiş sorunları giderek tırmanmıştır. Rumeli'de Bulgar çeteleri, Ege bölgesindeki eşkıyaların faaliyetleri ve Güneydoğu'da Kürt isyanları aralıksız sürmüştür. Ayrıca Yemen ve Havran'daki asayişsizlik de kronikleşmiştir. Hükümet bu iç sorunlarla boğuşurken Avrupa'nın da baskısı altında kalmıştır. Hükümet kısıtlı imkânlarla bu sorunları çözmeye çalışmıştır. İlk olarak şekavetin en yoğun yaşadığı Rumeli meselesini halletmeye çalışmıştır.⁸⁶ 21 Eylül 1909'da "*Rumeli Vilâyatında Şekâvet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecasirlerinin Ta'kib ve Te'dibi Hakkında Kanun Lahiyası*" çıkartılmıştır. "*Çeteler Kanunu*" ve "*Şekavet Kanunu*" olarak da adlandırılan bu kanun için gerekli olan "*irade-i seniyye*" de alınarak uygulanmaya başlanmıştır. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Rumeli'deki vilayetlere Çeteler Kanununun Türkçe, Bulgarca ve Rumca nüshalarını göndermiştir. Bu kanunun adından anlaşılacağı üzere Rumeli'deki "*şekavet ve mefsedet*" engellenmesi amaçlanmıştır. Kanuna göre siyasi hedefi olan örgütlerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Bu örgütler daha çok Rumeli bölgesinde yer almaktaydı.⁸⁷

Çeteler Kanunu'na göre:

Madde 1- Rumeli'de ahalinin emniyet ve asayişsizliğe sebep olan bozgunculuğun ve şekavetin men edilmesi ve mütecasirlerin takibi ve tedibi hakkındaki tedbirlerin uygulanması işbu kanuna tabidir.

⁸³ MMZC, C. 2. Kırkbeşinci İnikat, 11 Mart 1325, s. 464.

⁸⁴ MMZC, C, 1, Altmış Dördüncü İnikat, 19 Nisan 1325, s. 151.

⁸⁵ Yakut, a.g.m. s. 143.

⁸⁶ Yetkin a.g.e. s. 133.

⁸⁷ Hasan Taner Kerimoğlu, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu 1908-1912", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, (2014), s. 164.

Madde 2- Eşkîyanın takibi ve tenkilini, her ilde seyyar jandarma taburları kurulana kadar ordu birliklerinden takip taburları yapacaktır.

Madde 3 – Takip taburlarına gönüllüler de katılabilecektir. Bu gönüllüler askeri düzenlemeye tabi olacaklardır.

Madde 4 – Takip taburlarındaki gönüllüler, vazife esnasında hayatını kaybedenlerin aileleri ve yaralanan gönüllüler, askerlik gibi emeklilik haklarına sahip olacaklardır.

Madde 7 - Takip müfrezeleri, ahaliden seçilen ve asker kıyafeti giydirilmiş kişileri kılavuz olarak görevlendirecektir.

Madde 8 – Takip müfrezeleri, buldukları bölgenin mülki amirinin emirlerine uyacaktır.

Madde 9 – Başarı gösteren kişilere nakit ödüller verilecektir.⁸⁸

Madde 10 – İcap eden şehir merkezlerinde eşkıyanın izlenebilmesi için tamamen valiye bağlı olarak görevlendirilmesi şartıyla mülkiyeden, askeriyeden ve zabıttan üç kişiden oluşan “İstıtlâ’ât komisyonları” kurulacaktır.

Madde 11 – Eşkîyanın taarruzlarına ve tehditlerine uğrayan köylerde bekçiler görevlendirilecektir. Bekçilerin maaşını köylüler karşılayacaktır. Aynı zamanda her köyde ikişer jandarma bulundurulacaktır. Bekçiler, jandarmaların emri altında olacaktır.

Madde 12 - İstıtlâ’ât komisyonu şekavet ve mefsedet hakkında malumat toplamak, vilayet içinde ve dışında dolaşarak takip müfrezelerinin hareketlerini teftiş etmek, araştırmalarda bulunup tedbirleri almak, eşkıya olan köylerin muhafazalarına bakmak ve takip kuvvetlerinin ihtiyaca göre sevk etmek, gönüllü olarak hizmet edecek kişilerle ilgili bilgi toplamak gibi vazifelerle mükelleftir.

Madde 16 – Hükümet tarafından ilan edildiği süre içerisinde ahali ellerindeki ve hanelerindeki silahları teslim edecektir.

Madde 17 – Şekavet ve mefsedetın men’i emri, köylerdeki bekçiler, muhtarlar ve ihtiyar meclisi azaları için geçerlidir.

Madde 23 – Eşkîyanın saklanması, erzak temin etmesini, gezip dolaşmasını sağlayanlar cezalandırılacaktır.⁸⁹

⁸⁸ Takvimi Vekayi, 19 Eylül 1925, s. 1.

Çeteler Kanunu'nun en fazla tepki çeken 31.maddesine olmuştur. Buna göre halktan eşkıya çetelerine katılanların ailelerinin hükümet tarafından uygun görülen yerlere iskân edilmesi kabul edilmiştir. Hükümet kanunla birlikte çete mensuplarının ve çetelere yardım edenlerin yargılanması için bölgede “*divanı harpler*” kurulmasına karar vermiştir.⁹⁰ Kanun ekim ayı ile birlikte uygulanmaya başlamıştır. Makedonya'nın bazı bölgelerinde sıkıyönetim ilan edilerek divan-ı harpler kurulmuştur. Kanun kapsamında kurulan komisyonlarda ise İTC'ye yakın olan kişiler görevlendirilmiştir.

Çeteler Kanunu, daha çok Makedonya bölgesindeki siyasi çetelerin eylemlerini engellemek amacıyla hazırlandığından “*şekaveti adiyeye*” olayları görmezden gelinmiştir. Buna örnek olarak 28 Aralık 1909 tarihinde “*Kosova Vilayeti'ne bağlı Prizren, Priştina ve İpek sancaklarında siyasi çeteler mevcut olmayıp oralardaki vukû'atın şekavet-i adiyeyeden ibaret olduğu*” Meclis-i Vükela toplantısında ifade edilmiştir.⁹¹

Çeteler Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa, bu kanunun vilayetteki eşkıyalığı önlemek için etkili olacağını düşünmüştür. 20 Eylül 1909 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgraflarda bu kanunun Aydın'da da uygulanmasını istemiştir. Valinin bu isteğini bölgedeki gazeteler de desteklemiştir. Fakat Çeteler Kanunu “*siyasi çetelere*” karşı çıkarılmıştır. Aydın vilayetindeki asayişsizlik “*şekavet-i adiyeye*” olaylarından kaynaklanmaktadır.⁹² 3 Ekim 1909 tarihinde “*Rumeli vilayetinde şekavet ve mefsedetın men'i ve mütecasirlerinin tedibi hakkındaki kanunun Aydın vilayetinde de mevkii icraya vaz'ına dair layihai kanuniyenin irsal kılındığı*” adıyla irade-i seniyye çıkartmıştır. Böylece kanunun Aydın'da da uygulanmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda mecliste okunan sadaret tezkiresinde de kanun kısaca “*Men-i Şekavet Kanunu*” olarak adlandırılmıştır.⁹³

Eşkıyalığa karşı alınan tedbirlerin yanında hükümet silah kaçakçılığının engellenmesini de amaçlamıştır. Ağustos 1910'da Ceza Kanununda bir takım değişiklikler yapılmıştır.⁹⁴ Osmanlı Ceza Kanunu'nda silah, mermi, barut ve güherçile gibi maddelerin kaçaklığı

⁸⁹ a.g.e. s. 2.

⁹⁰ Kerimoğlu, a.g.m. s. 165.

⁹¹ a.g.m. s. 166.

⁹² Yaşar, a.g.t. s. 133.

⁹³ MMZC, C, 1, Yirmi Üçüncü İnikad, 28 Kânunuevvel 1325, s. 475.

⁹⁴ Mehmet Çanlı, “Balkanlarda Komitacılık ve Çetecilik: II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Oturumlarında Yapılan Tartışmalar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslar Arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı: 6, (2017), s. 2842.

cinayet kapsamında değerlendirilmiştir. Bu suçları işleyenlere para, sürgün, kürek ve hapis cezaları uygun görülmüştür. Silah kaçakçılığı yapanlar Divan-ı Harb-i mahkemelerinde yargılanarak çeşitli cezalara çarptırılmışlardır.⁹⁵

3.2.1. Çeteler Kanununun Uygulanması

İTC, Makedonya sorununu çözmek ve bölgede devletin gücünü yeniden tesis edebilmek için olağanüstü yöntemlere başvurmuştur. Bölgede yaşayan halkın çetelere verdiği desteği önlemek için sert yöntemlere başvurmuştur. Hükümet yasal önlemlerle çeteleri engellemek istemiştir. Fakat bu önlemlerde bölge halkının sosyo-ekonomik durumu ikinci plana atılmıştır.

Makedonya’da kanunun uygulanmasından sonra eşkıya çetelerinin eylemlerinde azalma olmuştur. 1909 yılında Ekim ayına kadar Makedonya’da 291 cinayet meydana gelmiştir. Çeteler Yasası’nın uygulanmaya başlamasının ardından cinayet sayısı Ekim ayında 48, Kasım ayında 17 ve Aralık ayında ise 11’e inmiştir.⁹⁶ Selanik Vilayeti 3 Şubat 1910 tarihinde Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği yazıda yasanın halk üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir. Manastır Valisi Halil Bey, çetelerin yakalanması için köylülere görev verilmesinin çetecilerin saklanmasını engellediğini bildirmiştir.⁹⁷

Çeteler Kanunu’nun en çok tepki çeken maddesi olan sürgün uygulaması sayesinde çetelere hem maddi destek veren hem de üye sağlayan aileler başka bölgelere gönderilecekti. Böylece çetelere katılım oranının azalacağı tahmin edilmiştir. Fakat bu uygulamanın gelişigüzel bir şekilde gerçekleşme ihtimali vardı. Suçsuz yere insanlar sürgün edilebilirdi. Bu yüzden Dâhiliye Nezareti, sürgün konusunda çok dikkatli olunması gerektiğini vilayetlere bildirmiştir. Çünkü halkın bir bölümü devletin vatandaşlarını koruyamadığı için eşkıyaya yardım etmek zorunda kalmıştır. Dâhiliye Nezareti bu hususların göz önünde bulundurularak eşkıyaya zorunlu yataklık edenlerle, keyfi olarak yataklık edenlerin ayrıştırılmasını istemiştir. Ancak nezaretin uyarısına rağmen sürgün uygulamasında birçok sıkıntı yaşanmıştır. Bu konuda şikâyetler giderek artmıştır. Sürgün uygulaması Hüseyin Cahit Yalçın’ın deyişiyle “*hissiyat-ı insaniye*”

⁹⁵ Ercimet Sarıay, “Ayvalık’ta Silah Kaçakçılığı (1890-1912)”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 66, (2020), s. 259.

⁹⁶ Kerimoğlu a.g.m. s. 167.

⁹⁷ a.g.m. s. 168.

ile bağdaşmamaktadır. Artan şikâyetler üzerine hükümet, 31 Ağustos 1910 tarihinde “*ailelerin mahâll-i ahire naklinden sarf-ı nazar edilmesi*”ne karar vermiştir.⁹⁸

Çeteler Kanunu çerçevesinde bölgede çok fazla tepkiye sebep olan bir diğer uygulama ise halkı silahsızlandırma girişimi olmuştur. Makedonya’da çetelerin kaynaklarını azaltmak ve bölgenin güvenliğini sağlamak için halkın elinde bulunan silahların toplanılması uygun görülmüştür. Bununla birlikte ülke genelinde silah kullanımında birtakım tedbirler alınmıştır. Aynı zamanda namlusu 15 cm’den uzun olan tabancaların ülkeye girişi yasaklanmıştır. Hükümet, yeni bir yasal düzenleme yapmıştır. Buna göre silahları ellerinden alınan kişilerin tekrar silah bulundurmaları halinde “*suret-i şedidede*” olarak cezalandırılmasına karar verilmiştir. Silahsızlandırma uygulaması çok ciddi tepkilere sebep olmuştur. 1910 yılında Arnavut isyanı başlaması sonrası Osmanlı ordusu hem isyanı bastırmada hem de silahsızlanma hareketini yürütmede bazı sert eylemlere başvurmuştur. Özellikle Manastır vilayetindeki silahların toplanması sırasında çok sayıda kişi şiddet görmüştür. Bu durum İTC’ye tepkileri arttırmıştır. Yaşanan bu tepkilerin neticesinde çetelere destek verenler silahlarını olabildiğince muhafaza etmeye çalışmıştır.⁹⁹

3.2.2. Çeteler Kanuna Gelen Tepkiler ve Kanunun Kaldırılması

Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, kanunun adında değişiklik yapmıştır. Kanun yeni adı “*Çeteler Layiha-ı Kanuniyesi*” olarak belirlenmiştir.¹⁰⁰ Bazı mebuslar Çeteler Kanunu’nun, Kanun-ı Esasiye tezat olduğunu dile getirmişlerdi. Selanik Mebusu Hristof Dalçev ve birkaç mebus “*Çeteler kanununun Kanunu Esasi ahkâmına mugayir bulunduğuna dair Makamı Sadaretten istizah takriri*” vermişlerdi.¹⁰¹ Hristof Dalçev, Çeteler Kanununun idare-i örfiye ile teşkil edilen Divanı Harplerin muhakeme usulünü ihlal ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu kanunla yapılan muhakemelerin gizli olması da Kanuni Esasiye aykırıdır. Çünkü Kanuni Esasi’nin 82. maddesinde “*muhakeme alenen cereyan eder.*” ibaresi bulunmaktadır.¹⁰² Hristof Dalçev, idarei örfiyenin Kanuni Esasi’ye göre “*ahvali fevkalâde*” ilan edileceğini belirtmiştir. Çeteler Kanunu ile idarei

⁹⁸ a.g.m. s. 169-170.

⁹⁹ a.g.m. s. 171-172.

¹⁰⁰ Yakut, a.g.m. s. 146.

¹⁰¹ MMZC, C, 2, Kırkbirinci İnikad, 2 Şubat 1325, s. 330.

¹⁰² MMZC, C, 2, Kırkbirinci İnikad, 2 Şubat 1325, s. 335.

örfiyenin ilan edilmesini Kanuni Esasi'ye aykırı olduğunu ifade etmiştir.¹⁰³ Halep Mebusu Ali Cenani Bey, Hristof Dalçev'in açıklamasına karşı çıkmıştır. Cenani Bey konuşmasında şöyle demiştir:

*“Bir bölgede birçok eşhas birleşerek hükümetin haber alamadığı bir sırada köyün birine gelirler. Bütün insanların, bütün beşeriyetin kan ağlayacağı surette vahşet yapıyorlar. Oradaki ahalinin çoluğuna çocuğuna varıncaya kadar kesip mahvediyorlar. İşte ahvali fevkalade.”*¹⁰⁴

26 Haziran 1910 tarihinde Karesi Mebusu İbrahim Vasfi Efendi, Hristof Dalçev gibi Çeteler Kanununda yer alan divan-ı harplere karşı çıkmıştır. Vasfi Efendiye göre bu durum Kanuni Esasi'yi reddetmek demektir. Bunun memlekete zararı olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁵ Menteşe Mebusu Halil Bey ise, Tan Gazetesi'ndeki bir yazıyı kaynak göstererek Çeteler Kanununa karşı itirazlara rağmen Makedonya'da asayişin sağlandığını söylemiştir.¹⁰⁶ Çeteler Kanununa, Bulgar Krallığından tepki gelmiştir. Bulgar Dışişleri Bakanı, kanunun eşkıya çetelerine karşı değil bölge halkına karşı çıkartıldığını iddia etmiştir.¹⁰⁷

II. Meşrutiyet döneminde şekavetin önlenmesi için uygulanan politikalar tam olarak başarılı olmamıştır. Eşkıyaları yargulamak için kurulan Divan-ı Harp hukuka uygun görülmemiştir. Çıkartılan kanunlarla, eşkıyanın olduğu bölgelerdeki insanların sorumlu tutulması, halk ile devlet ilişkisine zarar vermiştir.¹⁰⁸ Ülke içinde ve dışında gittikçe artan tepkiler karşısında İTC yönetimi kayıtsız kalmamıştır. Hükümet, Makedonya'da sürdürülen Çeteler Kanunu politikasının artık devam edilemeyeceğine karar vermiştir. Bölgedeki idare-i örfiye kaldırılmış ve divan-ı harp mahkemelerinde devam eden davalar adli mahkemelere sevk edilmiştir. Böylece Makedonya'da Çeteler Kanununun uygulanmasına son verilmiştir.¹⁰⁹

¹⁰³ MMZC, C, 2, Kırbirinci İnikad, 2 Şubat 1325, s. 336.

¹⁰⁴ MMZC, C, 2, Kırbirinci İnikad, 2 Şubat 1325, s. 339.

¹⁰⁵ MMZC, C, 6, Yüzyirmiüçüncü İnikad, 13 Haziran 1326, s. 578.

¹⁰⁶ MMZC, C, 6, Yüzyirmiüçüncü İnikad, 13 Haziran 1326, s. 580.

¹⁰⁷ Mehmet Hacısalihiioğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s. 312.

¹⁰⁸ Yakut, a.g.m. s. 148.

¹⁰⁹ Kerimoğlu, a.g.m. s. 181.

3.3. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA EŞKIYALIĞA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

I. Dünya Savaşı, bütün milletleri etkileyen ilk topyekûn savaştır. Kuşkusuz bu savaş ile yeni bir dünya düzeni başlamıştır. Savaş büyük bir yıkıma yol açmış ve savaşa katılan ülkelerin kaderini dönüştürmüştür.¹¹⁰ Ağırlıklı olarak Avrupa coğrafyasında etkili olan bu savaşta Osmanlı Devleti de yer almıştır. Savaşın, ekonomik, siyasi ve sosyal alanlardaki yıkıcı etkisine Osmanlı Devleti de maruz kalmıştır.¹¹¹ Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914 tarihinde Harbiye Nazırı ve Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi Enver Paşa'nın imzasıyla genel seferberlik ilan etmiştir.¹¹² 20 ile 45 yaşındaki askerliğe elverişli bütün erkekler orduya çağrılmıştır. Bu yaş aralığı savaşın ilerleyen zamanlarında genişletilerek 18 ile 50 yaşa kadar çıkartılmıştır.¹¹³

30 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Devleti, İttifak Bloğunun yanında yer alarak I. Dünya Savaşı'na dâhil olmuştur. 4 yıl boyunca Osmanlı ordusu Kafkas, Kanal, Çanakkale, Irak, Galiçya, Makedonya, Hicaz ve Suriye-Filistin cephelerinde İtilaf Devletleri askerlerine karşı mücadele etmiştir.¹¹⁴ Savaş süresi boyunca birden fazla cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti askeri alanda bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlardan bir tanesi insan gücünün giderek azalması olmuştur. Askerlerin savaşmayı reddederek ordudan kaçması insan gücünün azalmasına etki etmiştir.

Ordudan firar eden askerler Osmanlı Devleti'nin savaş yıllarında yaşadığı en önemli sıkıntılardan biri olmuştur.¹¹⁵ Orduda insan gücü eksikliği sorunu giderek artmıştır.

¹¹⁰ Eric Hobsabwm, Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırıliklar Çağı, (Çev.: Yavuz Alogan), İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996, s. 60.

¹¹¹ Hakan Yaşar, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari Askerler Sorununa Dair Bir Değerlendirme", Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 32, (2016), s. 6.

¹¹² Ali Kaşığıun, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin İttifak Arayışları ve I. Dünya Savaşına Girişi (1911-1914)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2014, s. 212. Yavuz Özgüldür, "İttifaktan Savaşa: 2 Ağustos 1914 Tarihli Osmanlı-Alman İttifak Antlaşması ve Yansımaları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 76, (2021), s. 485.

¹¹³ Mehmet Beşikçi, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 116.

¹¹⁴ "Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Harbine Girişi ve Çarpıştığı Cepheler" <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/osmanli-impatorlugunun-i-dunya-harbine-girisi-ve-carpistigi-cepheler/> Son güncelleme 13 Mayıs, 2023.

¹¹⁵ Firari askerler sorunu koşullara bağlı olarak değişmekle birlikte, aslında zorunlu askerlik sisteminden kaynaklanan bir durumdur. Çünkü zorunlu askerlik iktidar tarafından dayatılan ve askere alınan kişi ile askeri otorite arasında zımnî bir sözleşme özelliği taşımaktadır. Zorunlu askerlik sisteminde itaat vardır. Buna karşılık itaat eden asker de bazı temel ihtiyaçlarının karşılanması hakkını kendinde görür. Mesela, askerlik süresinin keyfî bir biçimde uzatılmaması, gıda, giyinme ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu koşullar sağlanmadığında askerler direniş göstermeyi haklı bulurlar. (Bkz. Mehmet Beşikçi, "Birinci Dünya Savaşı'nda Devlet İktidarı ve İç Güvenlik: Asker Kaçakları

Savaşın sonuna doğru firari sayısı çok ciddi rakamlara ulaşmıştır. Savaşta Kurmay subay olan İsmet (İnönü) Paşa, anılarında sadece 1918 yılı içerisinde ordudan firar edenlerin sayısını 300 bin olarak vermiştir.¹¹⁶ General Liman Von Sanders aynı şekilde 300 bin firari olduğunu ifade etmiştir. Sanders, 20 Haziran 1918'de İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Kont Bernstorff'a gönderdiği bir telgrafta “*Bugün Türk asker kaçaklarının sayısı, silâh altındaki kilerden çoktur.*” diye durumdan dert yanmıştır.¹¹⁷ Ahmet Emin Yalman 1918 yılındaki firarilerin sayısının 500 binden daha fazla olduğunu belirtmiştir.¹¹⁸ Edward J. Ericson, ordudaki firari sayısını verirken Yalman'ı kaynak göstermiştir.¹¹⁹

Osmanlı askerlerinin ordudan kaçmasını birçok farklı nedene bağlamak mümkündür. Bu nedenler arasında fiziksel yorgunluk, gıda sıkıntısı, hastalıklar ve cephelerdeki yaşam koşullarının zorluğu sıralanabilir. Fakat asker kaçaklarının sayısı her zaman düz bir şekilde artmamıştır. Cepheden cepheye firari sayısında farklılıklar bulunmaktadır. En çok firarinin olduğu cepheler yenilgi alınan cephelerdir. 1915'te Kafkas ve 1918'de Filistin Cepheleri firarilerin en yoğun olduğu bölgelerdir. En az firari sayısı ise zafer kazanılan Çanakkale Cephesi'nde olmuştur.¹²⁰

Ordudan kaçan firariler, kanunları çiğnediği için “*suçlu*” olarak kabul edilir.¹²¹ Bu yüzden firariler yakalandıkları zaman idam veya ağır cezaya çarptırılacağını biliyorlardı. İşlediği suçun cezasının sert olacağını bilen bir firari başka suçlar işlemekten de çekinmeyebilirdi. Bunun yanında bir de yakalanma korkusu da olduğu

Sorunu ve Jandarmanın Yeniden Yapılandırılması”, Türkiye’de Ordu Devlet ve Güvenlik Siyaseti, ed., Evren Balta Paker- İsmet Akça, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 150-151.)

¹¹⁶ İsmet İnönü, Hatıralar (Birinci Dünya Harbi), İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi, 1999, s. 63.

¹¹⁷ Liman Von Sanders, *Türkiye’de Beş Yıl III*, çev.: Öngün Uğurlu, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi, 1999, s. 33.

¹¹⁸ Ahmet Emin Yalman *Turkey in the World War*, Yale University Press’den aktaran Yaşar, a.g.m. s. 9.

¹¹⁹ Edward J. Ericson, *Size Ölmeyi Emrediyorum Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, çev.: Tanju Akad, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, s. 281.

¹²⁰ Beşikçi, a.g.kb. s. 280.

¹²¹ 1869 tarihli Askeri Ceza Kanunname-i Hümayunu’nun da “Cürm-i firar” adındaki faslın altındaki maddelerde firar suçlarının hükümleri belirlenmiştir. Kanunun 124. maddesine göre “firar ettikleri tespit edildikten sonraki günden itibaren altı günün sona ermesinden önce teslim olmayan ve altı gün geçtikten sonra yakalan astsubaylar, onbaşılar ve erlerin 3 ay ile 5 ay arasında prangaya vurulma cezası verilir. Ayrıca söz konusu olan kişiler yeniden er olarak kayıt edilir. Kanunun 126. maddesine göre seferberlik döneminde hizmet esnasında firar edenlere 6 ay pranga cezası verilir ve yeniden er olarak kayıt olarak kayıt ettirilir. (Bkz. Olgun Değirmenci, Alkım Karakurumer, “Askeri Ceza Kanunu’nda Düzenlenen Firar Suçlarının Osmanlı’dan Günümüze Tarihsel Gelişimi”, Adalet Dergisi, Sayı: 64, (2020), s. 303.)

için artık köy ve kasabalarda yaşamak firariler için tehlikeli olmuştur. Ancak firariler kendi temel ihtiyaçlarını bir şekilde karşılamak zorundadır. Firariler ellerindeki silah ve cephanelerle ordudan kaçtıkları için potansiyel bir tehdit haline gelmiştir. Bu nedenlerle firarilerin eşkıyalık yapmaya başladığı görülmüştür. Dolayısıyla firarilerin sayısının arttığı 1918'den sonra eşkıya çetelerinin sayısı da çok fazla artmıştır. Aynı zamanda on-on beş kişilik çete gruplarının üye sayısı da yüzü aşmıştır.¹²²

Osmanlı Devleti asker kaçaklarını caydırmak için idam cezasını tatbik etmiştir. 6 Ağustos 1914 tarihinde Askeri Ceza Kanunu'na geçici ekleme yapılmıştır. Buna göre *“firar edenler tahakkuk ettiği günü ferdasından itibaren yedinci günü nihayetine kadar avdet etmezse idam olunur”* hükmünü getirmiştir. I. Dünya Savaşı'nda askeri suçlara Divan-ı Harpler bakmıştır. Savaşın ilk yıllarında yakalanan firariler mahkeme edilmeden kurşuna dizilmişlerdi. Enver Paşa bu tür idamları hukuksuz bularak karar verilmeden önce mutlaka firarilerin yargılanmaları gerektiğini bildirmiştir. 12 Kasım günü Askeri Ceza Kanunu'na yeni bir ekleme yapılmıştır. Bu ekleme ile bir subaya emirlerine itaat ettirebilmesi ve firar olaylarını engelleyebilmesi için kendinden düşük rütbelilere karşı silah kullanma yetkisi verilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda idam edilen firarilerin sayısının ne kadar olduğu bilinmemektedir. Bu konuda istatistiğe dayanan bir bilgi bulunmamaktadır. Diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de idam cezaları diğer askerlere ibret olacak bir ceza olarak görülmüştür. Bu sebeple idamlar genellikle diğer askerlerin de göreceği bir şekilde kurşuna dizilerek yapılmıştır.¹²³

Savaş döneminde eşkıyalık olaylarını gerçekleştiren firariler birçok defa köy basmış, yol kesmiş ve cinayet işlemiştir. Cephe gerisinde asayişin gittikçe bozulması savaştan dolayı zaten zor durumda olan ahaliyi daha kötü bir vaziyetin içine sokmuştur. Miralay Şükrü Naili Bey'in 5. Ordu Kumandanlığı'na gönderdiği bir yazıda *“Soyulmadık bir Türk köyü kalmamıştır. Tahkir edilmedik bir Türk rençberi kalmamıştır.”* diyerek durumdan şikâyetçi olmuştur. 15 Haziran 1918 tarihinde Adapazarı'ndan on üç köyün muhtarı Dâhiliye Nezareti'ne telgraf çekmiştir. Telgrafta, her gece bir-iki köy basıldığı, köylülerin işkencelerle soyulduğu belirtilmiştir. Asker olan akrabaları savaşta can

¹²² Yaşar, a.g.m. s. 18-19.

¹²³ Beşikçi, a.g.e. s. 316-317.

verirken asker firarilerinin kendi canlarına kast ettiklerini ifade etmişlerdir. Asker ailelerinin can, mal ve namuslarının emniyete alınmasını talep etmişlerdir.¹²⁴

I. Dünya Savaşı'nın başından beri firariler ve eşkıyalar Osmanlı Devleti'nin neredeyse her yerinde şekavet eylemleri gerçekleştirmiştir. Bunun üzerine bu iş için ilave jandarma ve asker birliklerinin kurulması fikri ortaya atılmıştır. Ancak jandarmaların mevcudiyeti firari-eşkıya takibi için yeterli değildir. Umum Jandarma Kumandanlığı şekavetin önlenmesi için bir genelge hazırlamıştır. Genelge 19 Haziran 1916 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir. Genelgeye göre silah atışında ve takipte yetenekli, zorluklara dayanabilecek jandarmalardan takip müfrezesi oluşturulacaktı.¹²⁵ Burada amaç sadece eşkıyaların cezalandırılması değildir. Çünkü Osmanlı Devleti savaş boyunca en çok insan gücüne ihtiyaç duymuştur. O yüzden firarileri geri kazanmak için üç kere "afv-ı 'âli" ilan etmiştir. Af için teslim olma süresi on beş gün olarak belirlenmiştir. Ayrıca gazetelerde affın içeriği de açıklanmıştır. Askerlik hizmetinden kaçmakla birlikte daha önce işlenen tüm suçların da af kanunu kapsamında bulundurulacağını ifade edilmiştir.¹²⁶

Jandarma takip müfrezelerinin oluşturulması ve Af ilan edilmesi gibi teşebbüslerden sonuç alınamamıştır. Jandarma birliklerinin azlığı şekaveti önlemede yetersiz kalmıştır. İstenilen sonuç elde edilemeyince yerel yöneticiler, şekaveti engellemek için kendi yöntemlerine başvurmuştur. Halk içerisinde gönüllü olanlar jandarma olarak hizmete alınmıştır. Muğla-Antalya Kumandanlıklarına teslim olan ve yakalanan firari-eşkıyalardan çeteler kurulmuştur. Sadakat gösterenlerin suçlarının affedilmesine karar verilmiştir. Kurulan bu çeteler firari-eşkıya takibi ile görevlendirilmiştir. Ancak bu uygulama usulsüzlüklere sebep olmuştur. Çünkü takip çeteleri, kanun dışı davranışlarda bulunmuşlardır. Hatta Muğla Köyceğiz Kaymakamı, Menteşe Mutasarrıflığı'na şikâyette bulunarak takip çetelerinin eşkıyadan daha fazla ahaliyi rahatsız ettiğini belirtmiştir. Bu uygulamaya son verilmesini istemiştir.¹²⁷

Firari-eşkıya sorununa karşı alınan diğer bir önlem de sürgündür. Savaş döneminde firari ve eşkıya ailelerinin sürgün edilmesine karar verilmiştir. Dâhiliye Nezareti'nin, 22 Nisan 1917 tarihinde valiliklere ve mutasarrıflıklara gönderdiği genelgeye göre

¹²⁴ Yaşar, a.g.m. s. 21.

¹²⁵ a.g.m. s. 25.

¹²⁶ Beşikçi, a.g.e. s. 329.

¹²⁷ Yaşar, a.g.m. s. 26.

firarilerden yakalanmayanların, en kötü olanların ailelerinin sürgün edilmesine karar verilmiştir. Bunun yanında firarilere yataklık yapan kişilerin aileleri ve çocukları hariç kendilerinin sürgün edilmesi kararı alınmıştır. Sürgün uygulamasında yetki ise Ordu Komutanlıklarına verilmiştir. Daha önceki tecrübelerle rağmen bu dönemdeki sürgün uygulamasında da kanuna aykırı işler yapılmıştır. Anadolu'nun bazı bölgelerinde eşkıyaya yardım ettiği tespit edilen bazı kişiler hem sürgün edilmiş hem de mallarına el konulmuştur. Sürgünle cezalandırılan bazı kişilerin de evleri yakılmıştır. Hükümet sürgün uygulamasından istediği sonucu alamamıştır. Kasım 1918'de savaşın da bitmesi ile beraber sürgün uygulamasından vazgeçilmiştir.¹²⁸ Osmanlı Devleti savaş döneminde firari sorununu çözmek için almış olduğu önlemlerin hiçbirinden netice elde edememiştir. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ni imzalayıp teslim olduğunda Osmanlı Ordusunun mevcudiyeti 560 bindir. Firarilerin sayısına bakıldığında ordudaki asker sayısına yakın olduğu görülmektedir.¹²⁹

¹²⁸ a.g.m. s. 32-33

¹²⁹ Beşikçi, a.g.e. s. 331.

4. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE EŞKIYALIĞA KARŞI YAPILAN DÜZENLEMELER

Osmanlı Devleti, dört yıl boyunca I. Dünya Savaşı'nda mücadele etmiştir. Savaşın dolaylı yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Aynı zamanda ekonomik ve siyasi açıdan büyük bir yıkıma neden olmuştur. I. Dünya Savaşı mağlubiyetinin ardından Osmanlı Devleti ağır şartlar içeren Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Savaş zamanında Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklarla beraber mütareke sonrasında Anadolu toprakları işgal edilmeye başlanmıştır. Bunun yanı sıra ordu terhis edilmiş ve limanlar, demiryolları ve telgraf hatları İtilaf Devletlerinin denetimine bırakılmıştır. Bu süreç içerisinde Anadolu'da kargaşa hâkim olmuştur. Devlet otoritesi parçalanmıştır. İşgaller ve kargaşanın arasında Müdafaa-i Hukuk hareketi ortaya çıkmıştır. Önce yerel daha sonra bölgesel bir kurtuluş hareketi olarak bütün Anadolu'yu saran siyasi bir yapıya dönüşmüştür. Müdafaa-i Hukuk hareketinin önderi olan Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da yeni bir Türk devleti kurulmasını hedeflemiştir. “*Salahiyet-i fevkaladeyi haiz bir meclis*” olarak Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi, işgallere karşı Kurtuluş Savaşını sürdürmüştür. Anadolu'da kurulacak olan devletin hazırlıklarını da bu meclis yürütmüştür.¹³⁰

4.1. FİRARİ ASKERLER SORUNU

Millî Mücadele döneminde en önemli sorunlarından birisi firari askerler sorunu ve bunların gerçekleştirmiş olduğu eylemler olmuştur. Firari sorununa bir türlü önlem alınmadığı için daha tehlikeli hale gelmiştir. Yakalanamamış firariler daha öz güvenli eylemlere girişmişlerdir. Subayları bile soyup öldürmüşler ve ayaklanmalarda potansiyel insan gücüne dönüşmüşlerdir. Firar edenlerin yakalanması için oluşturulan birlikler de yollarda firar etmeye başlamışlardır. Bundan dolayı yolların emniyeti, ordunun geri bölgelerinin asayişi kalmamıştır. İşgal altındaki bir ülkede artık ordunun ihtiyacı olan silah, cephane, erzak ve kıyafetlerin güvenli bir şekilde nakil edilebilmesi neredeyse imkânsız hale gelmiştir.¹³¹

¹³⁰ Rıdvan Akın, TBMM Devleti (1920-1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkları ve İdare, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 22-25.

¹³¹ Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, İstanbul: Bilgi Yayınları, 1975, s. 39-41.

Firari sorunu, BMM'nin ilk yıllarında iç ve dış güvenliği sağlama noktasında otoritesini tehdit etmektedir. Firar adeta bir salgın gibi yayılmıştır. Sıhhiye askerileri, topçu birlikleri, tabur kâtipleri ve ambar memurları da dâhil birçok asker firar etmiştir.¹³² Firari olaylarının yoğunluğu Ege bölgesinde olmuştur. İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi hem halk hem de askerler üzerinde panik havası yaratmıştır. Yunanlıların Ege'deki işgal girişimi asker kaçaklarının daha fazla artmasına neden olmuştur. Ödemiş'te bölük komutanı olan Hüsamettin, dağlarda direnişi örgütleyen Celal Bayar'a firarilerin durumu ile ilgili şunları anlatır:

*"İzmir'deki kaçak asker seli bizim bölüğü de sürükleyip götürdü. Ortada bir makineli tüfekle ben ve bir de Subay Mehmet Efendi kaldık"*¹³³

Celal Bayar, işgalin hem askerler hem de halk üzerindeki etkisinin durumunu şöyle anlatır:

*"İzmir'den kopup gelen panik havası, Aydın'daki 57. Tümen erlerine ve jandarmalara sirayet etmiştir. Bunların çoğu görevlerini bırakıp kaçmıştır. Elde bulunan kuvvetlerle firariler arasında, çatışmalar çıkmıştır. Ortada, dayanıklı ve maneviyatı sağlam toplu bir kuvvet çok az kalmıştır. Halk ve askerler, müdafaa ve teslim taraftarı olarak, ikiye ayrılmıştır."*¹³⁴

57. Tümen komutanı Albay Şefik, 23 Mayıs 1919 günü Harbiye Nezareti'ne tümen durumu hakkında bir yazı göndermiştir. Albay Şefik, tümenin yüzde 95'inin dağıldığını elde kalan askerlerin ise namuslu birkaç kişi olduğunu ifade etmiştir.¹³⁵

Firarilerin sayısı arttıkça onların takibi için gerekli olan müfrezelerin de insan ihtiyacı artmıştır. Jandarma kıtalarında hem insan sayısı hem kabiliyet olarak büyük eksiklikler bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, ahalinin jandarmaya katılmasını ikna etmek için teşvik edilmesi emrini vermiştir. Bunun yanında takip için müfrezeler oluşturulmuştur.¹³⁶

Mustafa Kemal Paşa, firari meselesinde sorumluluğun subaylara ait olduğunu belirterek şöyle demiştir:

¹³² Özlem Çankaya, "Milli Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 29, (2019), s. 183.

¹³³ Celal Bayar, Ben de Yazdım VI, İstanbul: Sabah Gazetesi, 1997, s. 76.

¹³⁴ Bayar, a.g.e. s. 124.

¹³⁵ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi 1938'den 1995'e, Üçüncü Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1978, s. 972.

¹³⁶ Çankaya, a.g.m. s. 184.

*“Türk neferi kaçmaz, kaçmak nedir bilmez... Eğer Türk neferinin kaçtığı görüyorsanız, derhal kabul etmelidir ki, onun başında bulunan en büyük kumandan kaçmıştır. Eğer siz kaçtığınız zilletini Türk neferlerine tahmil etmek istiyorsanız insafsızlık ediyorsunuz.”*¹³⁷

Firari meselesinde halkın da desteği söz konusudur. Askerlerin ailesi, akrabası, köylüsü ve aşireti firar için teşvik etmiştir. Bunun yanında Firarileri kaçmasına, saklanmasına da yardım ve yataklık yapmıştır. Firar edenler genellikle şekavete yeltenmiştir. Ancak bu durumdan daha kötüsü ise düşman tarafına geçenler olmuştur. Erlerden ve subaylardan düşman tarafına iltihak edenler arasında kıdemli bir yüzbaşının dahi bulunduğu ve firar ederek Yunan tarafına geçtiği tespit edilmiştir. Düşman tarafına katılan askerler aftan kesinlikle yararlanamamış ve yakalandıklarında idam ile cezalandırılmıştır.¹³⁸

Firar sorununu ortadan kaldırmak için çeşitli yollara başvurulmuştur. Askeri hizmete alınan insanlar savaş için ölmenin çok kutsal bir eylem olduğuna inandırılmaya çalışılmıştır. Askerlerin maneviyatını güçlendirilmek için cephelerde din görevlilerine yer verilmiştir. Ordu içerisindeki din adamları asker ile halkı bir bütün olarak birleştirmeye çalışmışlardır.¹³⁹

Firarileri caydırmak için alınan ceza önlemlerinin I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin aldığı önlemlerden pek bir farkı yoktur. Firari askerlerin ailelerinin sürgün edilmesi, yakalanan firarilere dayak, hapis veyahut idam gibi cezaların tatbiki gibi uygulamalar yapılmıştır. Fakat bu cezalar da askerlerin firar etmesini engelleyememiştir. TBMM, bir yandan düşmanla savaşırken diğer taraftan içerideki firarilere ve eşkıyalara karşı bir mücadele yürütmüştür.¹⁴⁰

4.2. HIYANET-İ VATANİYE KANUNU

TBMM Kurtuluş Savaşını yürütebilmek için, dışarıdan ve içeriden gelen tehlikelere karşı her iki cephede de mücadele etmek zorundaydı. Bütün bu mücadeleler için içeride emniyetin sağlanması gerekiyordu. Ancak emniyeti tehdit eden en önemli faktörlerden biri asker kaçakları ve onların yarattığı şekavet olaylarıydı. Bu olağanüstü tehlikelere karşı TBMM merkezi otoriteyi kurmak için adımlar atmıştır.¹⁴¹

¹³⁷ Falih Rıfkı Atay, Atatürk’ün Bana Anlattıkları, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 1998, s. 60.

¹³⁸ Çankaya, a.g.m. s. 193.

¹³⁹ Özden Arıkan, “Atatürk Dönemi’nde Türk Silahlı Kuvvetleri’nde Din Eğitime Bir Örnek; Aksekili Ahmet Hamdi’nin “Askere Din Dersleri” Adlı Eserinin Değerlendirilmesi”, 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, ed.: Erdem Ünal, Halit Aytağ Tokar, Cilt: III, Ankara, 2021, s. 1804.

¹⁴⁰ Aybars, a.g.e. s. 44.

¹⁴¹ Aybars, a.g.e. s. 26.

25 Nisan 1920 tarihinde Karahisar-ı Sahib Mebusu Mehmed Şükrü Beyin, “*hiyaneti vataniye ceza tayini hakkındaki kanun teklifi*” TBMM’nin gündeminde tartışmalara neden olmuştur. Verilen kanun teklifi şu şekildedir:

“...Meclisi Millînin mukarreratı aleyhinde bulunanlar veya mutavaat eylemeyenler ancak haini vatan olabilirler ve bu gibilerin de hiyaneti vataniye ile ittiham edilmeleri lâzım gelir.

Madde 1- Halifemiz ve Padişahımız Efendimiz Hazretleriyle Memalik-i Osmaniye’yi yedi ecanibden tahlis maksadına matuf bulunan Millet Meclisi mukarreratına itaat etmeyenler ihaneti vataniye ile ittiham olunurlar

Madde 2- Hiyaneti vataniye hakkındaki kanunu mahsus bu gibiler hakkında tatbik olunur.”

Mehmed Şükrü Bey kanun teklifi ile Meclis’in kararlarına karşı çıkanların ve meclise itaatsizlik edenlerin vatana ihanet ettiklerini belirtmiştir. Kanun ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır:

“İfsadata bilerek peyrev olanlar elbette haini vatandırlar ve haini vatanların cezası da kanunu mahsusunda idamdır. Bu kanunu mahsus heyeti muhteremelerinden belki çoklarının malûmudur, hiyaneti vataniyenin cezası bütün 'Düveli mütemeddinede idamdır. İşte bilerek hiyaneti vataniyede bulunanları bu Meclisi Âlinin hiyaneti vataniye ile itham etmesi lâzımdır.”¹⁴²

Mehmed Şükrü Bey’in sözlerinin ardından bir gün önce Yabanabad Kaymakamlığı’ndan çekilen telgraf mecliste okunmuştur. Kaymakam Hakkı Bey, Koç Bey adında bir kişinin padişah adına halkı galeyana getirmeye çalıştığını belirtmiştir. Çorum Mebusu Fuad Bey, “*Hiyaneti vataniyedir*” diyerek araya girmiştir. Ardından Mustafa Kemal Paşa, Yabanabad Kaymakamı’nın telgrafına verdiği cevabı okumuştur:

“...İngilizler, halkımızı kandırarak İslamı birbirine kırdırmak ve sonra memleketimiz esaret altına almak istiyorlar. Ahalimize hakikatleri ilan ediniz. Ahaliden şüphesi olanlar İngiliz hadimi insanlara değil Millet Meclisine müracaat etsinler...”

Yabanabad’a gönderilen telgraf, Hiyanet-i Vataniye Kanunu teklifinin kabul tartışmalarına girilmeden okunmuştur. Burada kanunun ne kadar gerekli olduğunu mebuslara gösterilmek istenmiştir. Ancak bu çabaya rağmen kanun mecliste tartışmalara

¹⁴² TBMMZC, C, I, Üçüncü İçtima, 25 Nisan 1336, s. 63.

neden olmuştur. ¹⁴³ Dört gün süren müzakereler neticesinde 29 Nisan 1920 tarihinde meclis Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nu kabul etmiştir. ¹⁴⁴

Madde 1 – Hilafet ve Saltanat makamını ve padişahın korunmuş ülkelerini yabancıların saldırılarından kurtarmak için kurulan Büyük Millet Meclisi'ne isyan mahiyetinde sözlü, fiili veya yazılı bir şekilde muhalefet edenler veya fitne çıkaranlar vatan haini olarak kabul edilir.

Madde 2 – Vatan hainliği yapanlar idam edilir. Olaylara karışanlar teşebbüste bulunanlar ceza kanununun kırk beşinci ve kırk altıncı maddesine göre ceza alırlar.

Madde 3 – Konuşarak ahaliye vatan hainliği suçunu işlemesi için kışkırtanlar geçici kürek cezası alırlar. Kışkırtma eylemi bozgunculuğa neden olursa tahrik edenler idam edilir.

Madde 4 – Vatana ihanet edenlerin yetkili mahkemesi suçun olduğu bölgedeki ceza mahkemesidir.

Madde 10 – İsyana iştirak etmeyen kişilerle ilgili suçlamalarda bulunanlar, iddia ettikleri suçun cezasını alırlar. ¹⁴⁵

Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkarılmasının ardından 9 Mayıs 1920'de TBMM'de genel af çıkarılmayacağına karar verilmiştir. Böylece meclis vatan hainlerine aftan yararlanma hakkını ortadan kaldırmıştır. ¹⁴⁶ Hiyanet-i Vataniye Kanunu ve genel affın kaldırılması ile TBMM, kendi meşruluğunu teyit etmiştir. Aynı zamanda kanunun birinci maddesinde de belirtildiği gibi Hilafeti ve Saltanatı kurtarma amacına dayanıp yaptırım gücünü de tescillemiştir. ¹⁴⁷

TBMM, isyanları, firari askerlerin şekavet hadiselerini engelleyerek asayişini sağlamak ve işgale karşı düzenli bir ordu kurarak memleketi kurtarmak amacıyla kanunu kabul etmiştir. Ancak kanunu uygulamakla yetkili mahkemelerin yargılamaları neticesinde

¹⁴³ TBMMZC, C, I, Üçüncü İctima, 25 Nisan 1336, s. 63-64.

¹⁴⁴ TBMMZC, C, I, Yedinci İctima, 29 Nisan 1336, s. 137-145.

¹⁴⁵ Aybars, a.g.e. s. 47-48.

¹⁴⁶ Hulusi Turgut, Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 361.

¹⁴⁷ Yaşar Özüçetin, Mehmet Dağıstan, "Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun Müzakereleri ve Kabulü", Tarih Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 5, (2011), s. 272.

olumlu bir etki oluşturamamıştır.¹⁴⁸ Mahkemelerde görev alan yargıç kadrosunun büyük bir bölümü medrese mezunu kişilerdi. Hukuk mezunu yargıçların sayısı çok azdı. TBMM cepheyi terk edenleri, firarileri koruyanları, asker toplanmasında ilgisiz davrananları, ordunun ve ahalinin manevi kuvvetini kırmak isteyenleri şiddetle cezalandırmak istiyordu. Ancak yargının yeteneksiz kişiler tarafından işgal edilmesi meclise engel oluyordu. Bu süreçte asker kaçaklarının sayısı gün geçtikçe artmaya devam etmiştir. Bunun önüne geçebilmek için firariler, cepheyi terk ettiklerinde kendilerine hayat hakkı tanımayan bir güç bulunduğu inandırılmalıydı. Ayrıca merkezi otorite tam anlamıyla kurulamamış ve iç karışıklıklar yok edilememiştir. Böyle bir durum içerisinde Hıyanet-i Vataniye Kanunuyla gereken önlemleri hızlı alan ve uygulayan mahkemelerin kurulması lazımdı. Bu gibi nedenler İstiklal Mahkemeleri'nin kuruluşunu hazırlamıştır.¹⁴⁹

4.3. JANDARMA MÜFREZELERİ TEŞKİLİ HAKKINDA KANUN

TBMM açılışından hükümetin kuruluşuna kadar hükümet görevini yerine getiren Heyet-i Temsiliye, memleketteki asayişin yeteri kadar sağlayamamıştır.¹⁵⁰ 9 Mayıs 1920 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti,¹⁵¹ meclise sunduğu programda iç siyasette asayişin acilen sağlanmasını en büyük vatan vazifesi olarak kabul edilmiştir.¹⁵² Burada iç güvenlik meselesine verilen önem gösterilmiştir. Ancak asayişin sağlanmasını sağlamak ile yükümlü Jandarma, uzun süren savaş döneminde asli vazifesinden uzaklaşmıştır. Jandarma Teşkilatı'nın kadro ve yetenek bakımından çok eksiklikleri vardır.¹⁵³

TBMM, iç güvenliğin sağlanması için yeni önlemlerin alınmasını zorunlu görmüştür. İcra Vekilleri Heyeti, memleketin içinde bulunduğu koşulları göz önüne alarak 2

¹⁴⁸ Haluk Şengül, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Çıkarıldığı İlk Kanunlardan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaya Konulması", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, (2020), s. 162-163.

¹⁴⁹ Aybars, a.g.e. s. 56-57.

¹⁵⁰ İhsan Güneş, *Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması, Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler Kitabı II*, Ankara, 1983, s. 207.

¹⁵¹ Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına dair Kanunun 2 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilmesi ile İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) oluşturulmuş oldu. Kanunun 1. Maddesine göre İcra Vekilleri Heyeti, Şer'iye ve Evkaf, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, İktisat (Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman ve Maadin) Maarif, Adliye ve Mezahip, Maliye ve Rüşumat ve Defteri Hakani, Nafia, Dahiliye (Emniyeti Umumiye, Posta ve Telgraf), Müdafai Milliye, Hariciye, Erkânı Harbiye Umumiye işlerini görmek üzere 11 bakanlıktan oluşturulmuştur. (Bkz. TBMMZC, C, 1, Dokuzuncu İçtima, 2 Mayıs 1336, s. 185.)

¹⁵² TBMMZC, C, 1, On Üçüncü İçtima, 9 Mayıs 1336, s. 241.

¹⁵³ Ulvi Ufuk Tosun, *Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri Sorunu*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2017, s. 125.

Haziran 1920 tarihinde “*Seyyar Jandarma Müfrezeleri Teşkili Hakkında Kanun*” u meclise sunmuştur.¹⁵⁴ 7 Haziran 1920 günü ise kanunun maddeleri müzakere edilerek kabul edilmiştir. Kanuna göre piyade ve süvari sınıfından olmak üzere seyyar jandarma müfrezelerinin kurulması kararı alınmıştır. Kanunun birinci maddesine göre Jandarma müfrezeleri doğrudan Milli Müdafaa Vekâletine bağlanmıştır:

*“Müdafaa-i memleketin temini ve asayiş-i umumiyenin layikiyle tesisi için müdafaa-i milliye icra vekâletine merbut olmak üzere seyyar Jandarma müfrezeleri teşkil edilecektir.”*¹⁵⁵

Seyyar Jandarma müfrezelerinin kurulmasının önemini Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa şöyle açıklamıştır:

*“Biz orduyu yalnız düşman için kullanmak istiyoruz. Bu sebeple ayrıca seyyar jandarma, müfrezeleri adı altında teşkilat yapacağız. Bunlar vazifeleri esnasında ahali ile mümkün mertebe az temas edecektir. Ve bunları parça parça bir İki, beş, on sevk etmeyeceğiz, toplu kıtaat halinde ve zabıt kumandasında sevk edeceğiz. Bu suretle hem memleketin müdafaa-i için hem düşmana karşı kullanmak için memleketimizin silâhına gönderdiği efradı yormamış olacağız. Hem de dâhili asayiş-i ihlal etmek isteyenlere karşı kuvvetli bir mesnet elde edeceğiz.”*¹⁵⁶

Mustafa Kemal Paşa, daha önce eşkıyayı bastırmak için gönderilen taburların başarısız olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden de “*başka tıynette, başka mahiyette kuvvetlere lüzum olduğu*” nu ifade etmiştir.¹⁵⁷

Seyyar Jandarma Müfrezelerinin ilk önce Ankara ve Sivas’ta kurulmasına karar verilmiştir. Mevcudu beş biner kişiden oluşturulacaktır. Bununla beraber ihtiyaç olduğunda başka illerde de müfrezeler oluşturulabilecektir. Fakat bu müfrezelerin oluşturulması eleştirilere neden olmuştur. Genel olarak eleştiriler Seyyar Jandarma Müfrezelerinin ekstra harcamalar getireceği, yetki anlaşmazlığına neden olabileceği yolunda olmuştur. Aynı zamanda memlekette zaten asker, polis ve jandarmanın olduğunu bir de bu müfrezelerin eklenmesine gerek olmadığı da ifade edilmiştir.¹⁵⁸ Hükümet eleştirilere karşılık esaslı bir teşkilat olarak Seyyar Jandarma Müfrezesini son derece benimsemiştir. Bazı milletvekilleri de hükümet ile ortak düşüncelere sahiptir. Bu ortak düşünceler ise şöyledir:

¹⁵⁴ TBMMZC, C, 1, Yirmi İkinci İçtima, 2 Haziran 1336, s. 39-40. (Adı geçen kanunun meclise ilk sunulduğu 2 Haziran’dır. Fakat bazı literatür kaynakları kanun kabul edildiği 7 Haziran da kanunun ilk defa mecliste sunulduğu şeklinde kabul etmektedir.)

¹⁵⁵ TBMMZC, C, 1, Yirmi Beşinci İçtima, 7 Haziran 1336, s. 99.

¹⁵⁶ TBMMZC, C, 1, Yirmi Beşinci İçtima, 7 Haziran 1336, s. 101.

¹⁵⁷ TBMMGCZ, C, 1, 3 Temmuz 1336, s. 71.

¹⁵⁸ Güneş, a.g.e. s. 212.

- Memleketimizin taşıt araçları yeterli değildir. Doğudan Batıya gitmek uzun zaman alır. Bu sebeple emniyeti sağlamak için elde toplu bir gücün olması son derece gereklidir.

- Ordunun iç isyanlarda kullanımı ordunun gücünü azaltır. Talim ve terbiyeden yoksun bırakır. Ordu işlevinin dışına çıkmış olur.

-Jandarma adı olayları engellemede yeterli değildir. Hatta jandarmanın varlığı ülkemizde hissedilememektedir.

- Üretimi arttırıp devlet gelirlerinin düzenli toplanabilmesi için iç güvenliğin tesis edilmiş olması gerekir. Halk huzur içinde olursa, tarım ve ticarete daha çok uğraşır. Bu da devlete daha çok gelir sağlar.

İşte bu sebeplerden dolayı Seyyar Jandarma Müfrezelerinin kurulması mecburi görülmüştür. TBMM, bu sayede büyük önem verdiği asayişî önemli ölçüde sağlamıştır. Anadolu insanının uzun yıllardan beri sıkıntı çektiği iç güvenlik meselesinde önemli adımlara atmıştır. Seyyar Jandarma Müfrezeleri Kanunu ve Milli Düzenli Ordunun kurulmasından sonra TBMM otoritesini tüm yurttaki geçerli kılmayı başarmıştır.¹⁵⁹

12 Aralık 1920 tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığı ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti İnzibat Umum Müdürlüğü çatısı altında birleştirilerek iç güvenliğin sağlanması konusunda önemli bir yapı inşa edilmiştir. Bu kurum düşmana kadar savunma yapma ve asayişî yerine getirmek için teşkil edilmiştir. Ancak bu kurum Seyyar Jandarma Müfrezelerine gerek kalmadığını gündeme getirmiştir. Çünkü Seyyar Jandarma Müfrezeleri, Milli Müdafaa Vekâletine bağlı iken diğer jandarma birlikleri Dâhiliye Vekâletine bağlıydı. Kırsal alandaki güvenlik işlerinin sadece Dâhiliye Vekâletine verilmesi istenmiştir.¹⁶⁰

TBMM'nin otoritesini sağlaması, düzenli ordunun kurulması ve iç güvenlik vazifesinin Dâhiliye Vekâletine verilmek istenmesi üzerine mecliste müzakereler başlamıştır. Kırsal asayişin sadece Dâhiliye Vekâletine bağlanmasına dair düzenleme yapılmıştır. Bolu Mebusu Yusuf İzzet Paşa, Konya Mebusu Vehbi Bey, Konya Mebusu Hacı Bekir Bey, Kastamonu Mebusu Doktor Suad Bey ve Mersin Mebusu Salâhattin Bey'in meclise

¹⁵⁹ a.g.e. s. 213-214.

¹⁶⁰ İsmet Türkmen, Betül Tekinsoy, "1921'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin İlgası Meselesi", Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 4, 2020, s. 131.

sunduğu “Seyyar Jandarma teşkilatının lağvı hakkında teklifi kanunisi” ile 10 Şubat 1921 tarihinde bu teşkilat kaldırılmıştır.”¹⁶¹

4.4. FİRARİLER HAKKINDA KANUN VE İSTİKLAL MAHKEMELERİNİN KURULUŞU

Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun kabul edilmesine rağmen beklenen netice elde edilememiştir. Askerlerin cepheleri terk etmesinin önüne geçilememiştir. Memlekette ayaklanmalar devam etmiştir. Konya Mebusu Vehbi Bey firari asker sorununun ne kadar büyük bir mesele olduğunu şöyle açıklamıştır:

“Ordudaki firarı; arkadaşlarımızın hepsi biliyor. Konya’dan iki yüz kişi bindiriyorlar. Karahisar’a ancak otuz kişi muvasalat ediyor. Üç yüz kişilik bir asker kafilesi üç gün sonra yüz elli kişiye iniyor. Eğer bu işe bir ay zarfında çare bulunmayacak olursa çok fena bir netice husulü memuldur... Firariler iki türlüdür: Bir kısmı Kuvâ-yi Milliye firarileri... Diğer kısmı da asker firarileri... Kuvâ-yi Milliye firarileri zaten silâhına güvenmiş eşkıya takımındandır. Kuvâ-yi Milliye deyince ve Karesi hududunu geçince eşkıya ocağı demektir. Ve ekseriyetle Kuvâ-yi Milliye demek, eski cepheyi geçtikten sonra şekavet ocağı demektir. İkinci kısım firariler, askeri firarileri ki onlar da ya silahlı veya silahsız olarak kaçıyor. Silahsız olarak bir köyden geçerse dilenci gibi, misafir gibi gelip geçiyor; karnını doyuruyor.”¹⁶²

Hükümet, firari askerler sorunu konusunda çözüm arayışına girmiştir. Bu konuda Meclis cepheden firar eden askerleri, firari olaylarını kolaylaştıranları, firarileri koruyanları, asker sevkinde ve toplanmasında zorluk çıkaranları, ordunun ve milletin maddî ve manevî gücüne zarar vermek isteyenleri şiddetle cezalandırabilmek için çareler aramıştır.¹⁶³ Menteşe Mebusu Dr. Tevfik Rüştü Bey, firari askerler ve eşkıya çeteleri sorununun önlenmesine çare olarak Mustafa Kemal’e İhtilal Mahkemeleri kurulmasını önermiştir. Mustafa Kemal, bu konuda deneme yapılması için Tevfik Rüştü Bey’i serbest bırakmıştır. Bu doğrultuda ilk kanun teklifi İhtilal Mahkemeleri¹⁶⁴ adıyla

¹⁶¹ TBMMZC, C, 8, Yüz Kırk Sekizinci İçtima, 10 Şubat 1337, s. 163-164.

¹⁶² TBMMGCZ, C, 1, Birinci İçtima, 5 Temmuz 1336, s. 87.

¹⁶³ Turgut, a.g.e. s. 362.

¹⁶⁴ İhtilal Mahkemeleri fikri, Fransız İhtilali’nde olağanüstü yetkilere sahip olan “İhtilal Mahkemesi”nin örnek alınması ile gündeme gelmiştir. Kuruluş hedefi, yetkileri ve çalışma yöntemi bakımından Fransız İhtilal Mahkemeleri’nin etkisi söz konusu olmuştur. Fransız İhtilal Mahkemeleri’nin kuruluş gayesi “inkılâba düşman olan bütün girişimleri, cumhuriyetin bölünemez özelliğini, hürriyet, eşitlik, birlik, iç ve dış güvenliğe karşı her hareketi ve krallığı tekrar kurmak isteyenleri yargulamaktır.” Aynı zamanda bu mahkemenin kararları kesindir. Kararlarının aleyhine bir üst mahkemeye başvurma ve temyiz hakkı yoktur. Mahkemenin üyeleri de meclis (Convention) tarafından seçilmiştir. (Bkz. Seyfettin Aslan, Tahir Dünder, “Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri”, Mukaddime, Sayı: 5, 2014, s. 28.

yapılmıştır. Saruhan Mebusu Refik Şevki Bey, Tevfik Rüştü Bey'e katılarak kurulması teklif edilen mahkemelerin adını İstiklal Mahkemeleri olarak değiştirmiştir.¹⁶⁵

2 Eylül 1920 tarihinde Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından hazırlanan "*Firar Ceraimini İrtikâp Edenler Hakkında Kanun Lâyihası*" meclise sunulmuştur. Ancak kanun mecliste kabul edilmemiştir.¹⁶⁶ Aynı kanun 8 Eylül'de Mustafa Kemal'in önerisiyle öncelikli gündem haline getirilmiştir. Hızlı bir şekilde müzakereye geçilmiştir. Fevzi Çakmak teklif edilen kanun hakkında şunları söylemiştir:

*"Orduda kaçak olaylarının çokluğu vatanın kurtuluş ve bağımsızlığını tehlikeye düşürecek bir durum almıştır. Bu durumun sert tedbirlerle önüne geçmek zamanı gelmiştir... Sivas vilayetinde bazı taburların mevcudu seksen, yüz asker iken üç dört askere inmiştir. Bu son günlerde tebdili mevki dolayısıyla mevcudu yüzden fazla askeri olan bir taburdan bir gecede yirmi dördü silahlı ve elli ikisi silahsız toplam yetmiş altı asker firar etmiştir. Yetmiş kişilik Tokat Süvari Bölüğünden otuz dört asker silah, cephane ve hayvanlarıyla firar etmişlerdir... Firarın önüne geçebilmek için darp, hapis, pranga cezalarının etkili veya ameli olmadığı anlaşılmıştır. İdam cezası gerçi gayet etkili olabilir de telafisi olmayabilir... Cephe civarında Müdafaa-i Hukuk Heyetlerince firarilerin mevaşi ve mallarını müsadere, hanelerini yakma veya yıkma gibi cezaların tatbikini ilan etmek suretiyle firarın önüne geçebildikleri tecrübe ile sabit olduğundan bu hususun bir şekli kanuni de tatbiki hemen her taraftan faydalı bir tedbir olarak teklif olunmaktadır."*¹⁶⁷

Hükümetin vermiş olduğu ilk tasarıda yargılama yöntemi ve yargı mercii gösterilmemiştir. Bununla ilgili yeni bir önerge hazırlanmıştır. Önergede cezanın derhal uygulanması gerektiği ancak mahkemelerdeki yargıçların bu görevleri yapamayacak durumda olduğu belirtilmiştir. Meclisin otoritesini halkın gözünde gerçekleştirebilecek geniş yetkilere sahip ve meclisten seçilmiş üç azalılı olağanüstü mahkemeler kurulması uygun görülmüştür. Kanunun beşinci maddesinde bu mahkemelere "İstiklal Mahkemeleri" adı verilmiştir.¹⁶⁸

Kanun hususunda devam eden müzakerelerde eleştiriler de söz konusu olmuştur. Kırşehir Mebusu Müfit Efendi, firarilerin mallarını müsadere yönteminin İslamiyet'e aykırı olduğunu dile getirmişlerdir. Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey de firari askerlerin ailesinin cezalandırılmasına karşı çıkararak kanunu eleştirmiştir. Dr. Tevfik Rüştü Bey, firari ailelerinin maruz kalacağı durumun kötü olacağını ancak daha kötü durumda olan ailenin milletin bizzat kendisi olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁹ Gerçekleştirilen

¹⁶⁵ Aybars, a.g.e. s. 60.

¹⁶⁶ TBMMZC, C, 3, Elli Yedinci İçtima, 2 Eylül 1336, s. 465.

¹⁶⁷ TBMMZC, C, 4, Altmış Birinci İçtima, 8 Eylül 1336, s. 22-23.

¹⁶⁸ Aybars, a.g.e. s. 62.

¹⁶⁹ Tosun, a.g.e. s. 138-139.

müzakerelerin uzaması neticesinde Refik Şevket Bey, Hamdullah Suphi Bey'in mebusları etkisi altına aldığını görmüş ve memleketin içinde bulunduğu tehlikenin boyutlarını belirterek acil bir şekilde çare bulunması istemiştir. Refik Şevket Bey'in önergesiyle 11 Eylül 1920 tarihinde “*Cephe Firarileri Hakkında Kanun*” adıyla kabul edilmiştir.¹⁷⁰

Madde 1- Muvazzaf ve gönüllü olarak askerlik hizmetine dâhil olarak firar edenler veya her ne suretle olursa olsun firara sebep olanlar ve firari derdest ve şevkinde gevşeklik edenler ve firarileri saklayan, besleyen ve giydirenler hakkında mülki ve askerî kavaininde mevcut ahkâm ve icap ettiği zaman diğer tür kararlar ceza'iyeyi müstakillen hüküm ve uygulamak üzere Büyük Millet Meclisi üyelerinden olacak şekilde istiklâl mahkemeleri kurulmuştur.

Madde 2- Bu mahkemelerin üye sayısı yedidir. Büyük Millet Meclisi'nde yapılan seçimle ve içlerinden en çok oy alan reis kabul edilir.

Madde 3- İşbu mahkemelerin sayısını ve mıntukalarını Heyeti Vekile'nin teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tayin eder

Madde 4- İstiklâl Mahkemeleri'nin kararları katidir.

Madde 5- İstiklal Mahkemeleri'nin emirlerini ve kararlarını uygulamayanlar ve uygulamaktan kaçınanlar işbu mahkemeler tarafından muhakeme altına alınır.¹⁷¹

İstiklal Mahkemeleri, 11 Eylül 1920 tarihli ve 21 numaralı “Firariler Hakkında Kanun” ile kurulmuştur.¹⁷² İstiklal Mahkemeleri ilk olarak sadece firar etme suçlarına bakmak için kurulmuştur. Yetkileri bir süre sonra vatana ihanet, casusluk, yolsuzluk, ayaklanma, eşkıya ve bozgunculuk gibi meselelere de bakacak şekilde genişletilmiştir. Neticede İstiklal Mahkemeleri üyelerinin TBMM'den seçilen üyelerden oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu sayede meclis Millî Mücadele için halkın arzusuna uygun bir güç ve ulus adına yargılama yetkisine sahip bir yapı haline gelmiştir. Yasama ile birlikte bütün kuvvetlerin TBMM'nin elinde toplanması Millî Mücadele'nin kazanılmasında etkili

¹⁷⁰ Cemil Kutlu, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İç Güvenlikle İlgili Çıkardığı Kanun ve Kararnameler (23 Nisan 1920 – 16 Nisan 1923)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 1992, s. 49.

¹⁷¹ TBMMZC, C, 4, Altmış Üçüncü İçtima, 11 Eylül 1336, s. 87.

¹⁷² TBMM, (2015), *İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları) 1*, Ankara,; TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, s. 36.

olmuştur. TBMM sadece yasama yetkisini kullanan bir meclis değildir. Bütün kuvvetleri kendi özelinde toplayan bir ihtilal meclisidir.¹⁷³

18 Eylül 1920 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa, TBMM'ye “*Firariler kanunu mucibince teşkil edilecek İstiklal Mahkemelerinin miktar ve mıntukaları hakkında*” ile mahkemelerinin kurulacağı bölgeleri önermiştir. Önergede 14 bölge saptanmıştır. Kastamonu, Eskişehir, Konya, Isparta, Ankara, Kayseri, Sivas, Maraş, Mamuretülâziz (Elazığ), Diyarbakir, Bitlis, Refahiye, Erzurum ve Van bölgeleridir.¹⁷⁴ İsmet Bey, mahkemelerden yedisinin acele olarak (Kastamonu, Eskişehir, Konya, Isparta, Ankara, Kayseri ve Sivas) kurulmasını istemiştir. Bazı mebuslar tarafından her mahkemeye üç üye seçileceği için bu sefer meclisin üye sayısının azalacağını belirterek mahkemelerin üçe veya dörde indirilmesi istenmiştir. Netice olarak İsmet Bey'in önerdiği yedi bölgede İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasına karar verilmiştir.¹⁷⁵

İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasına karar verilmesinin ardından yetki sorunu konusunda tartışmaları başlamıştır. Özellikle Hamdullah Suphi Bey İstiklal Mahkemeleri'ne karşı propaganda çalışmaları başlatmıştır. Mahkemelerin çok geniş yetkilere sahip olduğunu, mahkemelerin ordunun işlerine karışabileceğini, meclis ve ordu arasında sorunlar yaratabileceğini ve idam cezasının halk üzerinde olumsuz etki oluşturabileceğini öne sürmüştür.¹⁷⁶ Bu eleştirilerin ardından 26 Eylül 1920'de Firariler Hakkındaki Kanun'un birinci maddesine ek madde ilave edilmiştir. Kanuna göre firar suçları, meclise düşmanlık yapma, bozgunculuk yapma, memleketin maddi ve manevi değerlerini yok etmeye yönelik suçlar, düşmana askeri ve siyasi casusluk gibi suçlar da İstiklal Mahkemeleri'nin kapsamına alınmıştır.¹⁷⁷

¹⁷³ Aybars, a.g.e. s. 68.

¹⁷⁴ TBMMZC, C, 4, Altmış Yedinci İçtima, 18-19 Eylül 1336, s. 192-193.

¹⁷⁵ TBMMZC, C, 4, Altmış Yedinci İçtima, 18-19 Eylül 1336, s. 196-200.

¹⁷⁶ Kutlu, a.g.t s. 96-97.

¹⁷⁷ “Kumandanların meratib-i askeriye arasında itaat ve inzibat teminine matuf hukuk ve salâhiyetleri mahfuz kalmak üzere istihlâs ve istiklâlî vatan ve hilâfet için mücadele eden Büyük Millet Meclisinin amal ve makasidına münafi olarak düşman maksat ve menfaatini terviç yollu teşvikat ve tahrikât ve ifsadatta bulunanlar ve memleketin kuva-yi maddiye ve maneviyesini her ne suretle olursa olsun kesir ve tenkise sâyedenler ve düşman hesabına askerî veya siyasi casusluk edenlerle 29 Nisan 1336 tarihli Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun muhtevi olduğu mevaddan dolayı maznunualeyh, bulunanların icrayı muhakeme ve tenfizi hüküm salâhiyeti İstiklâl Mahkemeleri teşekkül eden mıntukalarda mehakîm-i mezkûreye verilmiştir.” (Bkz. TBMMZC, C, 4, Yetmiş Üçüncü İçtima, 26 Eylül 1336, s.373.)

4.4.1. I. Dönem İstiklal Mahkemeleri

İstiklal Mahkemeleri, 11 Eylül 1920 tarihli “Firariler Hakkında Kanun” ile kurulmasının ardından hızla teşkilatlandırılarak çalışmalarına başlamıştır. Mahkemelerde alınan kararların nasıl uygulanacağına dair tartışmalar kanuna muhalif olanlar tarafından sık sık dile getirilmiştir. İstiklal Mahkemeleri duruşmalarının ve ceza uygulamalarının açık şekilde yapılmasına karar verilmiştir. Bu sayede mahkemelerin meşruluğu konusundaki olumsuz propaganda çürütülmüştür.¹⁷⁸ Ayrıca İstiklal Mahkemeleri tarafından mahkûm edilenlerin cetvellerinin meclise verilmesi ve böylece mahkemelerin çalışmaları hakkında Meclisin aydınlatılması sağlanmıştır.¹⁷⁹

İstiklal Mahkemeleri’nin caydırıcılığı sayesinde iç güvenliğin sağlanmasında önemli adımlar atılmıştır. İstiklal Mahkemeleri’nin çalışmaları sayesinde bir takım olumlu kazanımlar elde edilmiştir. TBMM kendisini hem içeride hem dışarıda tanıtmıştır. İsyancılar bastırılmıştır. Kanun hâkimiyeti sağlanmıştır. Askere alma işleri düzene konulmuştur. Halkın TBMM’ye olan güveni artmıştır.¹⁸⁰ TBMM 17 Şubat 1921 tarihinde “*Bir numaralı Ankara İstiklâl mahkemesinden maadasının lâğvı hakkındaki Divanı Riyaset kararı*” kabul edilmiştir. Kararname şu şekildedir:

“Ankara İstiklâl mahkemesinden maada bilumum İstiklâl Mahkemelerinin şimdilik faaliyetine nihayet verilmiş ve Meclise davet edilmiştir. Bu mahkemelerde derdest bulunan mevaddan kavanini umumiye mucibince mehakimi nizamiyeye ait olanları mahâkimi nizamiyeye ve kavanini. askeriye mucibince Divanı harplere ait olanları da askerî divanı harplere devredilecektir. İstiklâl mahkemeleri hakkındaki kanunun tatbiki münhasıran İstiklâl mahkemelerine aittir. İşbu kararname Büyük Millet Meclisininin 17 Şubat 1337 tarihli içtimai umumisinde kabul olunmuştur.”¹⁸¹

TBMM 17 Şubat 1921 tarihinde alınan karar doğrultusunda Ankara İstiklal Mahkemesi hariç diğer İstiklal Mahkemeleri’nin faaliyetlerine son verilmiştir.

4.4.2. II. Dönem İstiklâl Mahkemeleri

İstiklal Mahkemeleri’nin faaliyetlerine geçici olarak son verilse de bu mahkemelerin kuruluş sebepleri varlığını koruyordu. Mahkemelerin çalışmalarının durdurulmasından sadece on gün sonra Kastamonu İstiklal Mahkemesi bölgesine bağlı kazalardan ve köylerden TBMM’ye mektuplarla başvuru yapılmıştır. Başvuruda İstiklal

¹⁷⁸ Aybars, a.g.e. 75.

¹⁷⁹ a.g.e. 81.

¹⁸⁰ Tosun, a.g.e. s. 154.

¹⁸¹ TBMMZC, C, 8, Yüz Elli İkinci İçtima, 17 Şubat 1337, s. 269.

Mahkemeleri'nin faaliyetlerine son verilmesine duyulan üzüntüden bahsedilmiştir. Bu mahkemelerin yeniden kurulması istenmiştir.¹⁸²

İstiklal Mahkemeleri'nin faaliyetlerine son verilmesinden sonra, vatan hainliği ve firarilerin davalarına yine ceza mahkemeleri ve harp divanları bakmaya başlamışlardır.¹⁸³ Fakat bu sistem İstiklal Mahkemeleri'nin yerini dolduramamıştır. Her geçen gün firarilerin sayısı artmaya devam etmiştir. Asayiş bozan olaylar tehlikeli boyutlara ulaşmaya başlamıştır.¹⁸⁴

Kütahya-Eskişehir Muharebesi'nin mağlubiyet ile sonuçlanması üzerine Yunan kuvvetleri Ankara'ya kadar ilerlemiştir. Türk Ordusu Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir.¹⁸⁵ Kaybedilen topraklar karşısında Ankara'nın da işgal edileceği korkusuyla, TBMM'de İstiklal Mahkemelerine karşı olan mebusların da eğilimleri değişmiştir. Mecliste bu mahkemelerin yeniden kurulması fikirleri ağırlık kazanmıştır.¹⁸⁶ İcra Vekilleri Heyeti Reisi olan Fevzi Paşa, 23 Temmuz 1921 tarihinde TBMM'ye şöyle beyanat vermiştir:

“İstiklal mahkemelerinden bir kısmının ordunun sağ cenahlarında bulunan mıntıka ki - Kastamonu merkezi olmak üzere ve bir kısmının ordunun sol cenahı ki Konya "merkezi olmak üzere iki İstiklâl mahkemesinin gönderilmesini teklif ediyorum. Sırf bu düşmanın ilerlemesi halinde bâzı müfsitlerin işfalâtını menetmek ve mücrimleri şiddetle tecziye etmek lüzumuna binaendir.”

Fevzi Paşa'nın bu teklifi kabul edilmiştir. Fevzi Paşa'nın teklifinin hemen ardından Denizli Mebusu Yusuf Bey de *“Denizli, Aydın, Muğla, Antalya, Isparta ve Burdur livalarına İstiklâl Mahkemeleri gönderilmesine dair takriri”* vermiş ise de Meclis tarafından dikkate alınmamıştır. İstiklal Mahkemeleri'nin geçici olarak faaliyetlerinin durdurulmasından beş ay sonra tekrar çalışmaya başlamıştır.¹⁸⁷

İstiklal Mahkemeleri ordunun asker ihtiyacını giderebilmek için firarilerin suçlarını affetmiş ve onları cepheye yollamıştır. Ancak buna rağmen firar etmekten vazgeçmeyenler için idam cezası uygulanmıştır. İstiklal Mahkemelerinin caydırıcılığı

¹⁸² Aybars, a.g.e. s. 140.

¹⁸³ a.g.e. s. 141.

¹⁸⁴ Turgut, a.g.e. s. 376.

¹⁸⁵ Ferdi Çakmak, Türk İstiklal Harbi'nde Kütahya-Eskişehir Muharebeleri (10-24 Temmuz 1921), Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019, s. 149.

¹⁸⁶ Kutlu, a.g.e. 101.

¹⁸⁷ TBMMZC, C, 11, Elli Dördüncü İçtima, 23 Temmuz 1337, s. 349-350.

sayesinde firari askerler sorunu büyük bir oranda önlenebilmiştir.¹⁸⁸ İkinci defa kurulan İstiklal Mahkemeleri'nin faaliyetlerine 1 Ağustos 1922 tarihinde 274 sayılı karar ile son verilmiştir.¹⁸⁹

4.4.3. İstiklal Mahkemelerinin Firarilere¹⁹⁰ Karşı Uygulamaları

İstiklal Mahkemelerinin görev yaptığı dönem boyunca en çok gündeminde yer alan sorun firariler olmuştur. Millî Mücadele yıllarında cephede insan gücüne ihtiyaç çok fazladır. Bundan hareketle İstiklal Mahkemeleri, askerlikle sorumlu olup da sorumluluklarını yerine getirmeyen herkesi belirli cezalarla cepheye göndermiştir. İstiklal Mahkemelerinin cezalarında ilk akla gelen idam olmuştur. Fakat savaş yılları olduğu için aslında idam bir seçenek olarak fazla tercih edilmemiştir. Çünkü cephede en çok ihtiyaç duyulan şey insandır. Bu hassasiyetleri göz önünde bulunduran İstiklal Mahkemeleri firari askerleri geri kazanıp onlardan yararlanma metodunu seçmiştir. Bu yüzden birden fazla firar etmiş olanların ve hatta şekavete karışmış olanların bile çoğu zaman suçları görmezden gelinmiştir. Hafif cezalarla tekrar cepheye gönderilmiştir.¹⁹¹

İstiklal Mahkemelerinde firari askerlere verilen idam cezalarının, firar suçunu bir daha işledikleri zaman uygulanmasına karar verilerek uygulanmamış, yakalanan firariler birliklerine geri gönderilmiştir. Örneğin Batı Cephesi Komutanlığına bağlı 126. Alaydan firar eden Aksaraylı Durmuş Oğlu Mehmed Onbaşı'nın idamına karar verilmiş ise de aynı suçu bir daha işlerse muhakeme edilmeden infazına karar verilerek bağlı olduğu birliğe geri gönderilmiştir.¹⁹² Birçok kez asker birliğinden firar etmiş olan Keskin köyünden Osman oğlu Mehmed'in idamına karar verilmiş ise de cepheye sevk edilerek tekrar firar ettiği takdirde muhakeme edilmeden infazına karar verilmiştir.¹⁹³

Firari askerlerden şekavet yolunu seçenler ise mahkemelerde çoğunlukla idam cezası almaktadır. Firari olarak dağlarda silahlı gezerek şekavet eylemlerinde bulunan,

¹⁸⁸ Tosun, a.g.e. s. 154.

¹⁸⁹ Emrah Terzi, İstanbul İstiklal Mahkemesi, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2019, s. 30.

¹⁹⁰ İstiklal Mahkemesinde yargılanan "kıta-i askeriyesinden firar" edenlerin içerisinde bir kısmı tarik-i şekavete süluk, kat'-i tarik, sirkat, eşkıyalara muavenet ve iltihak eylemek suçlarına bulaşmışlardır. (Bkz. TBMM, Isparta İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları) 5, Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 10.)

¹⁹¹ Tosun, a.g.t. s. 149.

¹⁹² TBMM, (2015), *Eskişehir İstiklal Mahkemesi (Karar ve Mahkeme Zabıtları) 4*, Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, s. 65.

¹⁹³ a.g.e. s. 71.

kendisini yakalamak isteyen Molla Hüseyin'i öldüren ve kendisini takip eden müfrezeeye ateş açan, Camiikebir Mahallesi'nden Mehmed oğlu Halil'in idamına karar verilmiştir.¹⁹⁴

İstiklal Mahkemeleri, firarilere karşı “*değnek darbı*” şeklinde dayak cezasını da kullanmıştır. Birliğinden firar etmiş olan Sivrihisar'ın Yorma köyünden Ömer oğlu Mehmed'e seksen değnek ve beş mah müddetle pranga-bendliği cezası verilmiştir.¹⁹⁵ Sakarıkaracaviran köyünden Ahmed oğlu Mustafa ve İbrahim oğlu Veli, İsmail oğlu Satılmış, Mehmed oğlu İsmail, Veli oğlu Hüseyin ile Ağaçhisar köyünden Mustafa oğlu Rüstem ve Çiçeroz köyünden Ahmed oğlu Mehmed Emin, Kızılcaviran köyünden Yusuf oğlu Mustafa firar suçundan seksen değnek darplarıyla Batı Cephesi Komutanlığına sevk edilmiştir.¹⁹⁶

İstiklal Mahkemeleri firarı teşvik edenlere ve şekavete sebep olanlara kalebentlik ve kürek cezasını uygun görmüştür. Gedüslü Mustafa bin Hasan ile Tavşanlı'dan Mehmed bin Süleyman, Köprü-ören köyünde firarilerden İsmail, Receb ve Halil'den kırk beş lira alarak firar etmeye teşvik etme suçundan dolayı beş sene kalebentlik yapma cezasına çarptırılmışlardır.¹⁹⁷ Elmalı kazasının Geçmen köyünden Süleyman oğlu Mustafa, Söğle köyünden Süleyman oğlu Abdullah ve Serkez köyünden Veli oğlu Süleyman askeri birliklerinden 1336 (1920) senesinde firar ederek kat'-ı tarik ve şekavet yoluna sapmışlardır. Firarilerden Süleyman oğlu Mustafa 1331 (1915) senesinden beri dokuz defa firar etmiştir. 23 Nisan 1333 (1917) senesinde Divan-ı Harb tarafından idama mahkûm edilmiştir. Fakat cezası dönüştürülerek taş taşıma hizmetinde istihdamına karar verilmiştir. Buna rağmen firar etmekten vazgeçmemiştir. Süleyman oğlu Mustafa'nın firar suçu fazla olduğu için idamına karar verilmiştir. Diğer firariler Süleyman ve Abdullah'a kat'-ı tarik ve şekavet suçundan dolayı beşer sene müddetle kürek cezası verilmiştir.¹⁹⁸

Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nde 5 Şubat 1921 tarihine kadar askeri hapishanede 1120 asker tevkif edilerek mahkûm olmuştur. Bunlardan 1080 tanesi İstiklal Mahkemesi kararıyla tahliye edilerek birliklerine gönderilmiştir. Kırk kişi ceza

¹⁹⁴ a.g.e. s. 35.

¹⁹⁵ a.g.e.s. 29.

¹⁹⁶ a.g.e. s. 77.

¹⁹⁷ a.g.e. s. 129.

¹⁹⁸ Isparta İstiklal Mahkemesi a.g.e. s. 55-57.

almıştır.¹⁹⁹ Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nde dördü eşkıya, beşi asker firarisi ve ikisi casus olarak toplam on bir suçlu idam edilmiştir.²⁰⁰ Buradaki cezalar genellikle firarilerin evlerinin yakılması firarinin ailesinden birinin askere alınması ve eğer hiç akrabası yoksa firarinin ait olduğu köy/mahallesinden iki yüz lira para alınması şeklindedir.²⁰¹

¹⁹⁹ Rahmi Çiçek, Kastamonu İstiklal Mahkemelerinin Bölgede Güvenlik ve Asayişin Sağlanmasıdaki Rolü, İstiklal Mahkemeleri Sempozyumu, haz.: Aynur Yavuz Akengin, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016, s. 228.

²⁰⁰ Aybars, a.g.e. s. 127.

²⁰¹ Tosun, a.g.e. s. 150-151.

5. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU

5.1. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU'NUN ANLAMI VE KÖKENİ

Kavramın epistemolojik kökenine bakıldığında İzale kelimesinin Arapçadaki zeval kökünden türediği görülür. Kelime bir şeyin giderilmesi, ortadan kaldırılması manasını taşımaktadır. Şekavet sözcüğü ise eşkıyaların yapmış olduğu eylemlere verilen genel addir. İzale-i Şekavet, eşkıyalığın önlenmesi veya ortadan kaldırılması anlamlarına gelmektedir.²⁰²

İzale-i Şekavet Kanunu Cumhuriyet rejiminin ilan edilmesinden on bir gün önce eşkıyalıkla mücadele için çıkarılmış bir kanundur. Bu kanun ile TBMM asayişin sağlanması için vatandaş ile iş birliği yapmıştır. Çünkü hükümetin asayiş sağlamasında güvenlik güçlerinin kuvveti yeterli görülmemiştir. Kanunun hükümlerine göre Dâhiliye Nezareti tarafından eşkıya olduğu ilan edilen şahısların katledilmesinin bir suç teşkil etmeyeceği hükümet tarafından kabul etmiştir. Burada eşkıyaların kimin tarafından katledildiğinin bir önemi yoktur. Herhangi bir vatandaş nefsi müdafaa için ya da doğrudan ortadan kaldırmak için de eşkıyayı öldürebilir. Ancak hükümet bu kanun ile vatandaşlara mecburi bir görev vermemektedir. Aksine eşkıyanın öldürülmesini kişinin kendi rızasına bırakmıştır. Hükümetin bu kanunda sorumluluk verdiği kişiler yine eşkıyaların kendisi olmuştur. Eğer bir eşkıya pişman olursa af edilmesi için hükümete yardım etmek zorundadır. Bu yardıma göre bir eşkıya kendi çetesini ihbar etmeli veya tenkiline katılmalı veya çete mensuplarından en az bir eşkıyayı öldürmelidir. Bu şartları yerine getiren bir eşkıya kendisine af kapısını açabilirdi. Hükümet bu kanun ile eşkıyalığın kaynaklarını kesmeyi amaçlamıştır. Eşkıyaya gıda, silah ve cephane gibi destek veren vatandaşları da sürgüne yollama kararı alınmıştır.²⁰³

İzale-i Şekavet Kanunu, köken itibarıyla 21 Eylül 1909'da "*Çeteler Kanunu*" a dayanmaktadır. Çeteler Kanunu ile Rumeli bölgesinde eşkıyalık olaylarının ortadan kaldırılması için jandarma müfrezeleri kurulması kararı alınmıştır. Bu kanun ile

²⁰² Sami, a.g.e., s. 92. Devellioğlu, a.g.e., s. 542. Yeğin, a.g.e. s. 723.

²⁰³ TBMM Kanunlar ve Kararlar, Kanunlar Dergisi, C, 2, Kanun No 356, 18 Ekim 1339, s. 113-114. Vasfi Raşit Sevig, "İdare Hukukumuzda Genel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, (1947), s. 6.

jandarma birliklerine köylülerinde gönüllü olabileceği de uygun görülmüştür. Yine bu kanun ile eşkıyalara karşı başarılı olan kişilerin de ödüllendirilmesi kararı alınmıştır.²⁰⁴

Bunun dışında 30 Temmuz 1914 yılında yürürlüğe girmiş olan “*Kır Bekçileri Hakkında Kanun*” da İzale-i Şekavet Kanunu için temel olduğu söylenilebilir. Kır Bekçileri Hakkında Kanun ile asayiş olaylarına karşı köylünün ve köy ürünlerinin muhafazası için Kır Bekçiliği oluşturmuştur.²⁰⁵ Kır Bekçileri Hakkında Kanun’un birinci maddesine göre “*Köylerde ve kasabalar haricinde temini inzibat ve muhafaza-i ekinler için bekçi istihdamı mecburidir.*” hükmü yer alarak köylüleri koruma görevi kır bekçilerine verilmiştir. Söz konusu olan bu kanun çiftçilerin mallarının korunması amacını taşımaktadır. Bu yüzden de eşkıyalara karşı köylülerin savunulması için bekçililer vazifelendirilmiştir.²⁰⁶

Kır bekçilerinin öncelikli görevi ekili ve dikili alanların muhafazası olmuştur. Biçilmemiş mahsul, mera, hayvanlar, ağaçlar ve ormanların çalma ve yakma eylemlerinden korunmasıdır. Bununla birlikte hane, han, yol, köprü, çeşme ve suyolu gibi yapıların da herhangi bir kimse tarafından zarara uğratılmaması için korunması gerekmektedir. Kır bekçileri darp etme, katletme ve ırza saldırma eylemleri de araştırma ve incelemekle mükelleftir.²⁰⁷

İzale-i Şekavet Kanunu, Çeteler Kanunu ve Kır Bekçileri Hakkındaki Kanunun bir üst konumunda yer aldığını söylenilebilir. Çünkü İzale-i Şekavet Kanunu ile asayişin sağlanması için tüm vatandaşları da kapsayacak şekilde bir takım haklar tanımıştır. Bu haklar öylesine geniş tutulmuştur ki eşkıyaları kim öldürürse öldürsün suç olarak kabul edilmeyecektir.

²⁰⁴ Takvimi Vekayi, 19 Eylül 1925, s. 1.

²⁰⁵ İsmail Fidan, Erdem Özgür, “Kamu Düzeni ve Güvenliğin Sağlanmasında Güvenlik ve Köy Koruculuğu Paradigması”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 1, 2021, s. 137.

²⁰⁶ Berivan Tapan, Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2007, s. 74.

²⁰⁷ Hüseyin Kalemlı, Osmanlı Devleti’nde Bir Güvenlik ve Asayiş Birimi Olarak Kır Bekçiliği: Yapısı, İşleyişi, Görevleri, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Osmanlı Medeniyeti III, hz.: Semiha Nurdan, Muhammed Özler, 2018, s. 713-721.

5.2. TBMM TARAFINDAN EŞKİYALİĞA KARŞI YAPILAN DÜZENLEMELER

Milli Mücadele yıllarında bazı eşkıya çeteleri, mücadeleye destek verirken ciddi bir kısmı da otorite boşluğundan istifade ederek şekavet eylemlerinde bulunmuştur.²⁰⁸ Merkezi otoritenin kurulamamış olması eşkılara daha fazla cesaret vermiştir. EşkİYaların önlerine kim çıkarsa çıksın saldırdıklarına ve eylemlerinde sınır tanımadıklarına dair şikâyetler artmıştır. Gerçekleştirdikleri eylemlerde sınır tanınamışlardır. Karşlarına kim çıkarsa çıksın saldırdıkları iddiası abartı değildir. Öyle ki Anadolu'nun değişik bölgelerinde mebuslara karşı saldırı da düzenlemişlerdir. Hatta bazılarını esir almışlardır. Bu mesele ile ilgili 15 Eylül 1920 tarihinde Dâhiliye Vekili Dr. Adnan Bey “*Bazı mebusların şakiler tarafından soyulması ve şekavet*” hakkında mecliste açıklama yapmıştır. İzmit Mebusu Sırrı Bey Tokat civarında eşkıya saldırısına uğramıştır ve iki saat esir kalmıştır. Yozgat Mebusu Rıza Bey ile Şevket Bey ve Ergani Mebusu Gani Bey de eşkıyanın saldırısına maruz kalmıştır. Dr. Adnan Bey, memleketteki şekavet merkezinin Yozgat, Çorum, Tokat ve Zile bölgeleri olduğunu iddia etmiştir. 6 Eylül'den beri Kara Mustafa, Vanlı Durak, Çerkez Hasan, Hacı Küçükağa ve Deli Küçükağa namında birkaç eşkıya çetesinin şekavet eylemlerini gerçekleştirdiği, bu eşkıya çetelerinin mahiyetlerinin 20 ile 100 arasında olduğu hatta bazı eşkıya çetelerinin birleşip 500 kişiye kadar ulaştığını ifade etmiştir. Yine bu çeteler Kuvâyı Milliye ile çatışmalara girmişlerdir. Dr. Adnan Bey yaptığı açıklamada eşkıyaların yaptığı eylemlerin bazen isyan niteliğinde olduğunu bazen şekavet eylemi olduğunu ifade etmiştir. Kendisi bu ayrımı şöyle açıklamıştır:

“6 Eylül tarihinde Yozgat ve havalisinde bir isyan emaresi görüldü. Yapılan takibat neticesinde isyan şeklini kaybetti. Şekavet halini aldı. İsyarla şekavet arasında şu fark görülüyor. İsyan olduğu zaman telgraf hututunu kesiyorlar, mutasarrıfı kovuyorlar, kaymakamı tutuyorlar. Bu şekilde olmadı... Köylerin arasındaki yollara taarruz şeklini aldı ki bizim bildiğimiz eski şekilde kutta-ı tariklikdir.”²⁰⁹

Dr. Adnan Bey'in eşkıya çetelerinin mevcudiyeti hakkında vermiş olduğu bilgiden üç ay sonra Tokat Mebusu Rıfat Bey, Yozgat'ta Aynacıoğlu, Körbekiroğlu, ve Alioğlu Mehmet namlı eşkıyaların önderliğinde 1500-2000 atlı eşkıya grubu kurduklarının bilgisini vermiştir.²¹⁰ 14 Temmuz 1921 tarihinde Adliye Vekili Refik Şevket Bey, İTC

²⁰⁸ Mehmet Temel, “Kuvâyı Milliye Döneminde Milas-Bodrum'da EşkİYalık ve Çetecilik”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27, 2010, s. 403.

²⁰⁹ TBMMGCZ, C, 1, 15 Teşrinisani 1336, s. 232.

²¹⁰ TBMMZC, C, 8, Yüz Kırk Sekizinci İçtima, 10 Şubat 1337, s. 164.

tarafından 4 Mart 1915'te çıkartılan “*Darülharbde yararlık gösteren mahkûminin müddeti mahkûmelerinin affına dair*”²¹¹ kanunu gündeme getirerek uygulanmasını talep etmiştir. Bu teklifle hükümet kanun tasarısı hazırlamıştır. Kanunun birinci maddesine göre mütareke imzalanana kadar silâh altına alınıp cepheye sevk edilmiş olan mahkûmların “*ırza geçme*” suçu hariç affedilmesine karar verilmiştir.²¹² 29 Eylül 1921 tarihinde Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, meclise “*İmhayı Şekavet Kanun*” teklifini yapmıştır. Ancak kanun gündemde tutulmamıştır. İleri bir tarihte Süleyman Sırrı Bey tarafından tekrar meclise getirilmiştir.²¹³

TBMM, Çorum, Çankırı ve Boğazlıyan bölgesinde ayrılıkçı Pontus Rum hareketine karşı mücadele etmek için teslim olan eşkıyaların aftan yararlanmasını sağlayan kanun çıkarmayı planlamıştır. Hükümetin bu yönde bir tavır almasını sağlayan ilginç bir olay yaşanmıştır. Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey'in verdiği bilgiye göre Yozgat ve Çorum'un meşhur çete reisi İlyas, iki yüzden fazla atlı eşkıya grubu ile Sungurlu Jandarma Karakolu'nu basmıştır. “*Biz istiman etmek için geldik, bu hususta bize vesayet(aracılık) ediniz*” demiştir. Bu durum karşısında mecliste “*Dehalet edecek eşkıya hakkında tecili takibat kararı ittihazına dair*” kanun teklifi yapılmıştır. Bazı mebuslar bu kanunun hükümeti zaafa düşürebileceğini ifade etmiştir. Sinop Mebusu Hakkı Hilmi Bey bu kanun ile eşkıya İlyas ve çetesinin af edilmesine karşı çıkarak “*Nasıl olurda kırk kişinin kanına girmiş olan bir adamı af ediyorsunuz. Adalet mi yapıyorsunuz?*” diyerek tepki göstermiştir. Rumlara karşı mücadele edebilmek için eşkıyalık yapan Müslümanların affedilmesi konusu uzun uzun tartışılmış, tartışmalarda hükümet yapılacak böyle bir af çalışmasına olumlu bakmıştır.²¹⁴ Meclis 21 Ocak 1922 tarihinde kanunu “*Tecil-i Takibat Hakkında Kanunu*” şeklinde çıkarmıştır. Kanuna göre hükümet kuvvetlerine teslim olan bütün eşkıyalar için aftan yararlanma hakkı tanınmıştır.²¹⁵

²¹¹ Bu kanunda I. Dünya Savaşı zamanında cephe görev almak isteyen mahkûmların savaşta fayda sağlamaları durumunda af vaat edilmiştir. Affa hak kazanacak olanlara hüsnü hizmet berati verilecektir. Bu vaatle cepheye giden mahkûmların yüzde yirmisi ölmüştür. Mondros Mütarekesinin yapılmasından sonra affa hak kazanmış olan mahkûmların hüsnü hizmet berati alabileceği bir otorite kalmamıştır. Bu koşulda hayal kırıklığı yaşayan mahkûmlar dağlara çıkmış ve eşkıyalığa başlamıştır. (Bkz. Akın, a.g.e. s. 303.)

²¹² TBMMZC, C, 2, Ellinci İçtima, 14 Temmuz 1337

²¹³ TBMMZC, C, 18, Seksen Üçüncü İçtima, 29 Eylül 1337, s. 49.

²¹⁴ TBMMGCZ, C, 16, 19 Kânunusani 1338, s. 634-643.

²¹⁵ TBMMZC, C, 16, Yüz Kırk Sekizinci İçtima, 21 Ocak 1338, s. 110-111.

5.3. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU'NUN KABULÜ

TBMM, Milli Mücadele'de savaşların sona ermesiyle kamu düzeninin tesis edilmesine öncelik vermiştir. 5. İcra Vekilleri Heyeti Reisi Ali Fethi Bey tarafından 26 Ağustos 1923 tarihinde “Men’i Şekavet Kanun Lahiyası” meclise getirilmiştir. Kanun lahiyası Dâhiliye ve Adliye encümenlerine havale edilmiştir.²¹⁶ Ali Fethi Bey, 5 Eylül 1923 tarihinde İcra Vekilleri Heyetinin Programını açıklamıştır. Programda iç politika hakkında yaptığı açıklamada asayişin tesis etmek için eşkıyaları acımasızca ortadan kaldırılabileceğini ve bunların her türlü kurtuluş imkânlarını bitirmek için sert kanunların gerekeceğini ifade etmiştir. Bu maksatla Ali Fethi Bey, Men’i Şekavet Kanununun yasallaşmasını arzu etmiştir.²¹⁷ Aydın Mebusu İzzeddin Paşa, Men’i Şekavet Kanuna ek olarak meclise “Şekaveti tahakkuk edenlerin aile ve taallukatının ahar mahallere nakli, hanelerinin ihrak ve emvali gayrimenkullerinin zaptı ve yataklık edenler hakkında kanun” teklifini yapmıştır.²¹⁸

TBMM, 2 Ekim 1923 tarihinde Men’i Şekavet Kanununu müzakere etmiştir. Aynı oturumda Bozok Mebusu Süleyman Sırrı Bey de daha önce verdiği “İmhayı Şekavet Hakkında” kanun teklifini tekrar gündeme getirmiştir. Süleyman Sırrı Bey, kanun önergesinde şekavet ile mücadelede halkın da yer almasını istemiştir. Kanun hakkında şöyle açıklama yapmıştır:

“Bir takım rezil kişiler şekavet ederek asayişin ve inzibatın memleketi ihlâl ve yol ve karyelerde halkı soymak, öldürmek suretiyle pek çok haneleri söndürmek gibi hastalıklı bir âdeti kendilerine meslek ettikleri her defasında görülmektedir. Böyle kişilerin zamanla derdest ve imhası maalesef hükümetçe özen gösterilmemesi yüzünden şekavet dairelerini genişletmişlerdir. Kendilerine asker firarisi gibi birtakım kişileri arkadaş etmişlerdir. Bu durum kolay kolay ortadan kaldırılamayacağını bir derece daha arttırmıştır. İşte bugün Kırşehir, Yozgat, Çorum civarında şekavet eden katil İlyas, Dişikilitli ve Abdullah Bey çeteleri buna birer misaldir. Bundan dolayı eşkıyanın izale-i vücud ve imhaları için halka biraz salâhiyet bahşetmek lâzım ve zaruridir. Bu sebepten dolayı kanunun müzakere ve kabulü lüzumunu arz ve teklif ederim.”

Süleyman Sırrı Bey’in teklif verdiği kanunun açıklamasından sonra Hükümetin sunduğu Men’i Şekavet Kanununun açıklaması mecliste okunmuştur. Ali Fethi Bey yapmış olduğu açıklamada şekavet sorununun asırlardır devam eden bir mesele olduğundan bahsetmiştir. Ardından şekavetin sebepleri hakkında bilgi vermiştir. Verilen bilgilere

²¹⁶ TBMMZC, C, 1, Onuncu İçtima, 26 Ağustos 1339, s. 295.

²¹⁷ TBMMZC, C, 1, On Dördüncü İçtima, 5 Eylül 1339, s. 421.

²¹⁸ “Şekaveti yapanların aile ve akrabalarının başka yerlere nakil edilmesi, evlerinin yakılması, gayrimenkul mallarına el koyulması ve yataklık edenler hakkında” TBMMZC, C, 2, On Yedinci İçtima, 12 Eylül 1339, s. 36.

göre çeteler bazen karşılıklı yarar esasına dayanarak bazen de tehdit ve korkutmak suretiyle yardım almışlardır. Buna engel olacak tedbirlerin uygulanmasına imkân bulunamamıştır. Memlekette maalesef emniyet ve asayiş tesis edilemediğinden namuslu ve çalışkan halk daima şekavet altında bunalıp kalmıştır. Eşkîya silah kuvvetiyle halkın hayat, mal ve namusunu kendi keyif ve arzusuna göre hiçe saymaktan geri durmamıştır. Bu durum karşısında Ali Fethi Bey hükümetin sorumluluklarını belirtmiştir. Ali Fethi Bey'e göre bir memlekette asayişin sağlanması hükümetin en mühim vazifesidir. Hükümetin bu husustaki esas vazifesini dikkate alarak şekavetin izalesi ve asayişin hakkı ile tesisi yolunda ciddi bir azim ve teşebbüs gösterme gayretinde olduğunu ifade etmiştir.²¹⁹

Mecliste hem hükümetin hem de Süleyman Sırrı Bey'in kanun teklifi ilk olarak Men'i Şekavet Kanunu adında birleştirilerek kanunun maddeleri açıklanmıştır. Süleyman Sırrı Bey'in teklifi toplam üç maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin önemli olanı birinci maddedir. Birinci maddeye göre şekavet ehlerinden olarak asayiş ihlal ederek millete zarar veren ve bir türlü derdest edilemeyenlerin teslim olması için tebliğ edildiği halde itaat etmeyen ve Heyeti Vekilenin karar ve Meclisi Âlinin tasvibi ile isimleri ilân olunan eşkıyanın “*imha ve izaleyi vücudları*” suç olarak kabul edilmez.

Hükümetin teklif ettiği Men'i Şekavet Kanunu ise toplamda beş maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin önemli olanları ilk üç maddesidir. Birinci maddeye göre şekavet ehlerinden olarak eşkâli ve kimlikleri Dâhiliye Vekâletince ilan edilen kişilerin verdiği zararları ortadan kaldırmaları veya nefsi müdafaa amacıyla halk tarafından istisal edilmeleri halinde soruşturma yapılmasına gerek yoktur. İkinci maddeye göre şekavet edenleri koruyanların aileleri ve aşiretleri başka bölgelere nakil edilir. Üçüncü maddeye göre eşkıya çeteleri içerisinde pişman olanlar hükümete çetenin yerini ihbar edip tenkiline yardımda bulunursa veya çete mensuplarını itlaf ederek teslim olursa “*hukuku şahsiye*” bağlı kalarak haklarındaki soruşturma ertelenir.²²⁰

Dâhiliye ve Adliye encümenleri kanun üzerinde düzenlemeler yaparak adını İzale-i Şekavet Kanunu şeklinde değiştirmiştir. Kanun tasarısı mecliste yapılan sert müzakerelere sahne olmuştur. Verilen önergelerin neticesinde kanunda birkaç değişiklik

²¹⁹ TBMMZC, C, 2, Otuzuncu İçtima, 2 Teşrinievvel 1339, s. 459-460. Resmi Gazete, S, 40, 4 Kasım 1923, s. 3-10.

²²⁰ a.g.e. s. 463.

daha yapılmıştır. En nihayetinde toplam 10 maddeden oluşan İzale-i Şekavet Kanunu 18 Ekim 1923 tarihinde kabul edilmiştir. Kanun metni şöyledir:

Madde 1- İsim, şöhret, hüviyet, fiillerinin ve mahkûmiyeti sabıkları var olan mahkûmiyetlerinin tayin ve tasrihiyle şaki oldukları Dâhiliye Vekâleti tarafından ilân edilen şahısların üçüncü maddede yazılan sürede geçtikten sonra hükümet tarafından derdest edilmeden önce kimin tarafından olursa olsun katledilmeleri suç kabul edilmez. Katilleri hakkında soruşturma da dâhil yapılmaz.

Madde 2- Mal ve para gasp eden, emniyeti bozmak için hane, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahaller basarak ihrak veya tahrip eden, adam öldüren, yollarda ve kırlarda soygunculuk yapan, adam kaldıran veya bu suçlardan birini veya birkaçını işleyerek mahkûm olup hapsedildiği halde hapishaneden kaçıp silahla dolaşarak asayiş tek başına veya grup halinde tehdit ve işgal edenler şakidir.

Madde 3- Bu tanımda olan şahısların kayıtsız şartsız teslim olmaları için Dâhiliye Vekâleti tarafından on günden az ve otuz günden çok olmamak şartıyla süre verilmiştir. Bu süreyi eşkıyaların dolaştığı bölgelerde, halkın toplandığı yerlerde, pazar yerlerinde ve ikamet ettikleri evlerin kapılarına asılacaktır. Bölgedeki gazetelerde de ilan edecektir.

Madde 4- Dâhiliye Vekâleti tarafından şaki oldukları ilân olunan şahısları uzaktan veya yakından idare ettikleri veyahut bu şahıslara bilerek ve hiç bir mecburiyette olmadan silah, cephane ve iaşe verdikleri ve gönderdikleri anlaşılın kimselerin, yataklık ettikleri şakilerin istisaline kadar başka bölgelere geçici olarak nakil edilecekler. Bu işlem den Dâhiliye Vekâleti sorumludur.

Madde 5- Dördüncü madde belirtilen şahısların geçici bölgelere nakilleri zabıtai adliye memurları tarafından icra olunacak tahkikata dayanarak valilerin yazılı talebi üzerine Dâhiliye vekâletinin tasdik ve yazılı emrine bağlıdır.

Madde 6- Eşkıya çeteleri efradından bir veya birkaçı şekavetten pişman olarak çeteden ayrılarak hükümete teslimi olarak çetenin bulunduğu yerleri ihbar ve tenkillerini temin edecek surette takip müfrezelerine filen dâhil olup yardım edenler veya çete mensuplarından bir veya birkaçını öldürerek teslim oldukları takdirde kişi haklarına baki kalarak haklarındaki her türlü kanuni takibat beş yıl süreyle tecil olunacaktır. Bu süre zarfından cinayet türü bir suç işlemezlerse tecilleri affa çevrilir.

Madde 7- Şakilerin tenkilinde fevkalâde hizmet edenlerle muhbirlerle hizmet derecesine göre mükâfatı nakdiye verilir.

Madde 8 – Bu hükümlerin uygulanmasında üşengeçlik ve ilgisizlik veya art niyet veya menfaat sağlama amacıyla suiistimali soruşmayla anlaşılın veya muhbirleri ifşalayan memurları herhangi derece ve rütbede olursa olsun ilk önce memurluktan azledilir ve açığa alınır. Ardından muhakeme edilir.

Madde 9 – İşbu kanun her mahalde tarihi neşir ve ilanından muteberdir.

Madde 10 – İşbu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti Reisiyle Dâhiliye, Adliye, Maliye, vekilleri memurdur.²²¹

5.4. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU HAKKINDA MECLİSTE YAPILAN TARTIŞMALAR

TBMM, İzale-i Şekavet Kanunu'nun görüşmeleri sırasında mebusların sert tartışmalarına sahne olmuştur. Meclis'te kanun hakkında tartışmalar toplam dokuz oturum sürmüştür. Kanunla ilgili ilk sert eleştiri Denizli Mebusu Haydar Rüştü Bey'den gelmiştir. Rüştü Bey, bu kanun ile Hükümetin mecbur olduğu asayiş vazifesini halka yüklediği, kanunda eşkıya ile mücadelede hükümetin nasıl hareket edeceğine ve hangi tedbirleri alacağına dair hiçbir şey olmadığı, bunun yerine hükümetin hem halka hem de eşkıyaya, eşkıya ile mücadele etmesi için sorumluluk verdiği noktasında eleştiri getirmiştir. Rüştü Bey'e göre bu kanun ile halk yataklık yapmayacak ve eşkıyayı öldürecektir. Yine eşkıyalar da arkadaşları olan diğer eşkıyaları öldürecektir. Sonra serbest kalacaktır. Buna rağmen kanuna göre hükümetin görevinin eşkıyaları ilan etmek olduğunu ifade etmiştir. Rüştü Bey, İzale-i Şekavet Kanununun şekaveti kaldıracabileceğini ama sosyal, siyasi ve kişisel olarak halk arasında husumet çıkaracağını belirtmiştir. Ona göre hükümet bu kanun ile halkı birbirine kırdırmak istemektedir. Rüştü Bey'in karşı çıktığı diğer bir mesele eşkıyaya yataklık edenlerin ailelerinin, akrabalarının ve aşiretlerinin sürgün edilmesidir. Oysa bu yetki mahkemelere aittir.²²²

Gümüşhane Mebusu Zeki Bey, İzale-i Şekavet Kanunu'nun kâğıt üzerinde kalacak bir iş olduğundan bahsetmiştir. Zeki Bey'e göre kanun temiz insanlar tarafından idare

²²¹ Resm-i Ceride, 25 Teşrinievvel 1339, s. 1. TBMM Kanunlar ve Kararlar, Kanunlar Dergisi, C, 2, Kanun No 356, 18 Ekim 1339, s. 113-114.

²²² TBMMZC, C, 2, Otuzuncu İçtima, 2 Teşrinievvel 1339, s. 465-467.

edilmeliydi. Eğer böyle olursa o zaman bütün memlekette asayiş sağlanabilirdi. Zeki Bey, kanunda eşkıya olduğu tespit edilen şahısların kim olursa olsun öldürülmesini mubah olarak kabul etmiştir. Böylece hükmetin emniyet vazifesine halk karıştırmıştır. Bu durumda halkta bir intikam duygusu ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir. O zaman da bir adam öldürüldüğünde, ölen şahısın akrabalarının da intikam için onu öldürmeye çalışabileceğini belirtmiştir. Zeki Bey, asayişin sağlanması için ise Jandarma ve Adliye'nin ıslah edilmesinden başka çare olmadığını dile getirmiştir.²²³ Karahisarı Sahib (Afyon) Mebusu Ali Bey, eşkıyaya yataklık edenlerin başka bölgelere nakil edilmesine karşı çıkmıştır. Bu durumun kötü muamelelere yol açacağını belirtmiştir. Buna örnek olarak Koca Mustafa Çetesi tenkil edildiğinde haksız yere kadın, kız, çoluk çocuk bir çok insanın sürüklendiğini ifade etmiştir.²²⁴

Karahisarı Şarki (Şebinkarahisar-Giresun) Mebusu Mehmet Emin Bey, şekavet meselesinin değerlendirmesini yapmıştır. Ona göre şekavet eskiden ağır askerlikten kurtulmak için dağlara firar mahiyetindedir. Eski şekavet, insanların mahkemelerde adalet bulamadığı için kendi hakkını yerine getirme maksadıyla dağlara çıkmasından kaynaklanmaktadır. Şekavet, yarım sabanla çalışan zavallı köylülerin açlığından ileri geliyordu, cehalet ve sefaletin kurban ve mahkmu olmaktan ileri geliyordu. Mehmet Emin Bey'e göre iktisat, bayındırlık, terbiye ve eğitime layıkıyla önem verildiğinde şekavet ortadan kalkacaktır. Mehmet Emin Bey bu fikrini ve anlattıklarını şu örnekle desteklemiştir:

"Bendeniz Erzurum'da bulunduğum zaman bir aşiret reisi görmüştüm. Aşiret reisine, neden burada şekavet icra ediliyor diye sormuştm. Aşiret reisi bana demişti ki; burada iki amel vardır. Birisi, saban demiridir, ikincisi de hançerdir. Saban demiri, alın terine mükâfat vermediğinden dolayı mühmel ve metruk bir hale geliyor, herkes hayatını kazanmak için hançere müracaat ediyor."²²⁵

Saruhan Mebusu Vasıf Bey, Mehmet Emin Bey'in açıklamasına karşılık vermiştir. Vasıf Bey, eğitim, bayındırlık ve terbiye düzeltildiğinde zaten şekavetin ortadan kalkacağını herkesin bildiğini ifade etmiştir. Bunun ise uzun bir süreç olduğunu iki sene içinde gerçekteşebilecek bir mesele olmadığını belirtmiştir. Vasıf Bey'e göre kanunun kabul edilmesi gereklilikti²²⁶ Öte yandan Sivas Mebusu Hulusi Turgut Bey ise kanuna

²²³ TBMMZC, C, 2, Otuz Birinci İçtima, 3 Teşrinievvel 1339, s. 482.

²²⁴ a.g.e. s. 483.

²²⁵ a.g.e. s. 486.

²²⁶ a.g.e. s. 487.

şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre hükümet halkın asayişsizlikten şikâyet etmesi üzerine bu kanunu çıkartmıştı. Ancak hükümet bu kanunu halkın şikâyet eden ağzına da tıkamıştı. Çünkü kanunda şekavetle mücadelede halka da sorumluluk verilmişti. Eğer şekavetten dolayı bir şikâyet olursa o zamanda hükümet “*vur, kır niye vurmuyorsun, niye kırmıyorsun?*” diyecekti. Bundan dolayı halk bir daha asayişsizlikten şikâyet edemeyecekti.²²⁷

Mebusların, özellikle Denizli Mebusu Rüştü Bey’in eleştirisi üzerine İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey cevap vermiştir. Ali Fethi Bey, bu kanunda hiç kimseye zorla bir vazife verilmediğini, hükümetin kendi vazifesini üzerinden atması gibi bir durumun da söz konusu olmadığını dile getirmiştir.²²⁸

Lazistan Mebusu Ekrem Bey, İzale-i Şekavet Kanunu lehine bir açıklama yapmıştır. Özellikle kanunun birinci maddesinde eşkıyaları katletmek için herkese izin verilmesinin çok iyi düşünülmüş bir tespit olduğunu belirtmiştir. Bu madde ile eşkıyanın maneviyatının kırılacağını, kendisini hiçbir yerde güvende göremeyeceğini ve bunun yanında da yeni eşkıyaların ortaya çıkmasını engelleyebileceğini dile getirmiştir.²²⁹

Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Efendi, bu kanunun ateşten bir gömlek olduğunu dile getirmiştir. İnsanların yataklık suçu ile zan altında kalabileceğini ve mahkûm edilebileceğini ifade etmiştir.²³⁰ Zonguldak Mebusu Halil Bey, yataklarla ilgili madde hakkında maruzatta bulunmak istemiştir. Halil Bey, bir kişinin eşkıya olup olamayacağını tespit etmenin kolay olduğunu, ancak bir kişinin yatak olduğunu tespit etmenin çok zor bir iş olduğunu söylemiştir. Bir insanın hiçbir şeyden haberi olmadığı halde yatak olarak yaftalanabileceğine dikkat çekmiştir. Bu yüzden herhangi birinin yatak olarak ilan edilmesi meselesinin bir takım yöntemlere tabi olması gerektiğini belirterek bu maddenin tekrar gözden geçirilmesini istemiştir.²³¹

Ali Fethi Bey, yatak meselesine mebuslardan gelen tepkiler üzerine açıklama yapmıştır. Açıklamaya göre yatak meselesinde birçok suiistimallerin olabileceği göz önünde bulundurulmuştur. Zaten bütün maddeler encümenden geçerek hazırlanmıştır. Dâhiliye

²²⁷ a.g.e. s. 489.

²²⁸ a.g.e. s. 491.

²²⁹ TBMMZC, C, 2, Otuz İkinci İçtima, 6 Teşrinievvel 1339, s. 530.

²³⁰ TBMMZC, C, 2, Otuz Üçüncü İçtima, 8 Teşrinievvel 1339, s. 558.

²³¹ TBMMZC, C, 2, Otuz Dördüncü İçtima, 10 Teşrinievvel 1339, s. 607.

encümeni yatak meselesini dördüncü ve beşinci madde olarak ikiye ayırmıştır. Bununla birlikte bu maddelerin Adliye encümeni tarafından tetkik edilmesi istenmiştir. Diğer mebuslar da bu teklifi kabul etmiştir.²³²

18 Ekim 1923 günü yataklık maddelerinin son hali ile birlikte kanun mecliste kabul edilmiştir.²³³ Kanun hakkında yapılan eleştirilerde şekavet meselesinin kanunla engellenemeyeceği dile getirilmiştir. Ayrıca bu kanunun birçok suiistimale gebe olduğu ifade edilmiştir. Kanuna muhalif olan mebuslar, şekavetin ortadan kalması için eğitim, idari ve askeri alanlarda yenilikler yapılmasını önermişlerdir.

5.5. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU UYGULAMALARI

İzale-i Şekavet Kanunu, halkın kendini korumasına ve eşkıyalığı tercih edenlerin birbirlerini ortadan kaldırmasına yasal bir çerçeve oluşturmuştur. Türkiye’de jandarma ve polis teşkilatının tarihsel sürecini anlatan Halim Alyot’a göre kanun 1947 yılına kadar sadece üç kere uygulanmıştır.²³⁴ Kanunun uygulanmasına örnek olarak azılı eşkıya Tatar Badiğ ve kardeşi Amon’un öldürülmesi gösterilebilir. 26 Haziran 1936 tarihinde Siirt’te, Hatip ve kardeşi Ziver ile arkadaşları Halil, Süleyman, Selim, Mustafa, Uni adında 7 kişi Harbak köyünün kuzeyinde eşkıya Tatar Badiğ ve kardeşi Amon’a denk gelmişlerdir. Tatar Badiğ yol faaliyetlerinin durdurulması için ameleye saldırmayı teklif etmiştir. Fakat teklifi kabul edilmeyince aralarında çatışma çıkmıştır. Ziver ve Hatip, Tatar Badiğ ve kardeşi Amon’u öldürmüşlerdir. Tatar Badiğ’in kellesini ilçe merkezine götürmüşlerdir. Çok tanınmış bir eşkıya olan Tatar Badiğ daha önce Sason Kaymakamını şehit etmiştir. Eşkıyaları öldüren Hatip ile kardeşi Ziver ve arkadaşlarına para ödülü verilmesi Siirt vilayetinden talep edilmiştir.²³⁵ Yine bir başka örnek de Sasonlu eşkıyalardan Selim Zorik’in öldürülmesidir. Ağustos 1936’da Sason’un Şarik köyünden Selimi Zorik, vaat edilen para karşılığında Ali, Abdülfaris, Emin, Ömer, Tayfur, Seyfo, Senko, Sodo adındaki 8 kişi tarafından kafası kesilerek öldürülmüştür.²³⁶

²³² TBMMZC, C, 2, Otuz Dördüncü İctima, 10 Teşrinievvel 1339, s. 610.

²³³ TBMM Kanunlar ve Kararlar, Kanunlar Dergisi, C, 2, Kanun No 356, 18 Ekim 1339, s. 113-114.

²³⁴ Hüseyin Alyot, Türkiye’de Zabıta, Ankara: Kozan Ofset, 2008, s. 1040.

²³⁵ BCA, 30.10.0.0.96D.116.805.2.

²³⁶ a.g.e. s. 3.

Arşiv belgelerinde “eşkıyaların dehalet ettiği” bilgileri de yer almaktadır.²³⁷ Bu ifadede anlatılmak istenen eşkıyanın teslim olmasıdır. Tecil-i Takibat Hakkında Kanunu ve İzale-i Şekavet Kanunu ile birlikte eşkıyalara af kapısı açılmıştır. Ancak her iki kanunun çıkarılmasından önce de teslim olan eşkıyaların af edildiği olmuştur. Cumhuriyet ilan edilmeden 7 Ocak 1923 tarihinde İspir, Kuruçay, Kiğı kazaları ile Maraş ve Cebelibereket livalarına toplam 45 eşkıya teslim olmuştur. Bunun üzerine Dâhiliye ve Adliye Vekâletleri tarafından bu eşkıyaların haklarındaki soruşturmalar ertelenmiştir.²³⁸

Teslim olan eşkıyaların içerisinde nam salmış olanlar da vardır. 18 Haziran 1929 tarihinde Siirt’te Meşhur eşkıyalardan Beşar Çete (Çeto)²³⁹ oğlu Mişkanlı Mustafa ve Kör Hüseyin (paşa)nın iki oğlu Garzan’daki 1. Umumi Müfettişi İbrahim Tali Bey’e dehalet etmişlerdir.²⁴⁰ Ancak teslim olan Kör Hüseyin’in iki oğlu da ertesi gün kaçmışlardır.²⁴¹ Kör Hüseyin Paşa’nın oğullarından Mehmet, Zilan Deresi’ne gitmiştir. Küçük oğlu olan Şafi’nin ise İran’da Yusuf Abdal’ın yanında olduğu öğrenilmiştir.²⁴²

1930 yılında uzun zamandır Muş vilayetinde çete reisliği yapan Halil Simi, Garzan Kaymakamlığı’na teslim olmuştur.²⁴³ 1931 yılında birçok eşkıyalık eyleminde bulunan

²³⁷ Merhamete sığınma (Bkz. Ferit Devellioğlu, a.g.e. s. 194.)

²³⁸ BCA, 30.18.1.1.6.44.15. s. 2.

²³⁹ Asayiş Raporunda meşhur Beşar Çete diye geçmektedir. Ancak bu kişinin Pençinar Aşireti’nin Mala Faro kabilesine mensup Garzan’ın meşhur eşkıyası Çeto Ağa’nın oğlu olan Beşar Çeto olması kuvvetle muhtemeldir. Çeto Ağa’nın Susin isimli eşinden Beşar, Cemil, Genco ve Abdülmecid adında dört oğlu vardır. Beşar ve Cemil Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Garzan’ın meşhur eşkıyalarından olmuştur. Çeto Ağa ölünce Beşar Çeto Pençinar Aşireti’nin başına geçmiştir. 1889 yılında yakalanan Beşar 10 sene kürek cezası olsa da Temyiz mahkemesi kararı bozmuştur. Serbest kalan Beşar eşkıyalığa devam etmiştir. Tüm çabalara rağmen Beşar bir türlü yakalanamamıştır. 19 Ocak 1904 tarihinde Beşar, Dahiliye Nezareti tarafından affedilmiştir. Ancak Beşar eşkıyalığa devam etmiştir. Balkan Savaşı’nın başladığı tarihte Beşar Çeto, “*Peçinari Çetozade Beşar*” imzasıyla gönderdiği bir telgrafta vatan topraklarını savunmak için hazır olduğunu ifade etmiştir. Sadaret makamı Beşar’ın talebine olumlu bakmamıştır. Beşar ise şekavet eylemlerine devam etmiştir. I. Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine Beşar Çeto, savaşa katılması şartı ile af edilmiştir. Beşar kendisi ile birlikte 400 gönüllü, Van Valisi Cevdet Bey’e iltihak etmiştir. 25 Ocak 1915 tarihinde Beşar Çeto, Ruslara karşı yapılan bir çatışmada şehit olmuştur. Kardeşi Cemil Çeto ise hem I. Dünya Savaşı’nda hem de mütareke döneminde eşkıyalığa devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Cemil Çeto’yu Milli Mücadele’ye katılması için davet etse de kabul etmemiştir. Cemil Çeto, Kürt Teali Cemiyeti ile birlikte hareket etmiştir. Cemil Çeto, İngiliz ve Fransızların tahrirleriyle 300 adamıyla 20 Mayıs 1920’de TBMM’ye karşı ayaklanma çıkartmıştır. Yarbay Akif (Erdemgil) ayaklanmayı bastırmıştır. Cemil Çeto 7 Haziran 1920 tarihinde teslim olmuştur. (Bkz. Said Olgun, “Beşar ve Cemil Çeto Kardeşlerin Garzan Bölgelerindeki Eşkıyalık Faaliyetleri (1888-1920)”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Cilt: 16, Sayı: 31, (2017), s. 33-56.)

²⁴⁰ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.25.

²⁴¹ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.26.

²⁴² BCA, 30.10.0.0.96A.112.753.14. s. 2.

²⁴³ BCA, 30.10.0.0.106.128.923.4. s. 4.

Pasinlerin Mecitli Köyü'nden Abdullah, Ahmet ve Sadullah dehalet etmiştir.²⁴⁴ Kadirli bölgesinde faaliyet gösteren Kıçı Kırık Ali Çetesi mensubu 14 kişi dehalet etmiştir.²⁴⁵ 1932 yılında Siirt, Van ve Muş'ta şekavette bulunan Gürgür Çetesinden 18 kişi dehalet ederek bu çeteye son vermiştir.²⁴⁶ 1933-1936 yılları arasında Erzurum, Erzincan, Muş ve Bingöl illerinde birçok şekavet yapmış Şorikli Hasan ve iki kardeşi yapılan kovalama sonucunda silahları ile birlikte teslim olmuşlardır. Çeteden ayrı olarak kaçan Haydar oğlu Atik de Erzurum'da teslim olmuştur.²⁴⁷

İzale-i Şekavet Kanununun çıkarılması ile birlikte teslim olan eşkıyalara için af kapısı açılmıştır. Fakat arşiv kayıtlarında eşkıyaların teslim olmasına dair belgelerin az olması bu kanun etkisinin ne kadar az olduğunu göstermiştir. Bu yüzden genel olarak eşkıyaların aftan yararlanmaya niyetlerinin pek olmadığı söylenilebilir.

5.6. İZALE-İ ŞEKAVET KANUNU VE KORUCULUK SİSTEMİ

Koruculuk sisteminin başlangıcını bazı kaynaklar İzale-i Şekavet Kanunu olarak kabul etmektedir. Ancak İzale-i Şekavet Kanunu'nun maddelerinde koruculuğa dair bir bilgi yoktur. Bu kanun eşkıya ile mücadelede tüm vatandaşlara yetki vermiştir. Koruculuk sistemi ise teşkilatlı bir yapıdır. O yüzden Koruculuk sisteminin açıklanması gerekli görülmüştür.

Koruculuk sistemi köken itibarıyla Hamidiye Alayları'na²⁴⁸ kadar götürülmektedir. Hamidiye Alayları Köy Korucuları teşkilatının bir emsali olarak değerlendirilmektedir.²⁴⁹ Hamidiye Alayları, Osmanlı Devleti'nin Doğu illerinde asayiş

²⁴⁴ BCA, 30.10.0.0.91.105.684.23.

²⁴⁵ BCA, 30.10.0.0.106.128.923.6. s. 25.

²⁴⁶ a.g.e.. s. 26.

²⁴⁷ BCA, 30.10.0.0.91.105.685.12. s. 1.

²⁴⁸ Hamidiye Alayları, Şakir Paşa tarafından teşkilat planı hazırlanmıştır. Osmanlı kaynaklarında "*teşkilât-ı müteyemmene*" (mübarek teşkilat) ya da "*teşkilât-ı hayriyye*" gibi tanımlamalarda kullanılmıştır. Hamidiye Alayları 1890 yılında ihdas edilmiştir. Kuruluşun temel amaçları asayiş sağlanması, Rus tehditlerine karşı önlem alınması, aşiretlerin örgütlenmesi ve denetim altına alınmasıdır. Kuruluşun da en önemli özellik Ermeni tehlikesidir. Bu yüzden alayların büyük çoğunluğu Ermeni nüfusunun fazla olduğu bölgelerde Kürt aşiretlerinden oluşturulmuştur. (Bkz. Ozan Can Akpınar, "II. Abdülhamit Döneminde Vilâyet-ı Sitte'de Devlet-Toplum İlişkileri: Yönetimsel Sorunlar, Hamidiye Alayları ve İsyanlar (1876-1908)", Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2023, s. 80-84. - Cevdet Ergül, II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları, İzmir: Çağlayan Yayınları, 1997, s. 44-46.)

²⁴⁹ Janet Klein, Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri, çev.: Renan Akman, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 309.

düzenini sürdürmek için bölgenin nüfusundan oluşturduğu askeri birliktir.²⁵⁰ Koruculuk sisteminin Hamidiye Alayları'na benzediği bir gerçektir. Koruculuğun teşkilatlanması ve resmiyete kavuşması Köy Kanunu ile başlamıştır.²⁵¹ Köy Kanunu on fasıl ve doksan yedi maddeden oluşmaktadır. Sekizinci fasılda köy korucularının vazifeleri saptanmıştır. Kanunda vazifeler şu şekilde belirtilmiştir:

Madde 68 – Köy sınırı içinde herkesin ırzını, canını ve malını korumak için köy korucuları bulundurulur.

Madde 69 – Her köyde en aşağı bir korucu bulunur. Nüfusu binden yukarı köylerde her beş yüz kişiye bir korucu daha tutulur.

Madde 70 – Korucular ihtiyar meclisi tarafından tutulur ve köy muhtarının vereceği haber üzerine kaymakamın buyruğu ile işe başlar.

Madde 71 – Korucuların 22 yaşından küçük ve elli yaşından büyük olmaması ve cinayetle veyahut yüz kızartacak cünha ile cezalandırılmamış ve namuslu tanınmış bulunması ve herkesle kavga çıkarmak, sarhoşluk gibi huysuzlukları olmaması şarttır.

Madde 72 – Korucular köy muhtarının emri altındadır. Resmi işlerde onun her emrini tutmağa mecburdur.

Madde 73 – Korucular silahlıdırlar. Kendilerine karşı gelenler jandarmaya karşı gelmiş gibi ceza görürler.

Madde 74 – Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi mahsul zamanlarında çapulcular ve eşkıya türemiş ise yağmadan köy halkını korumak için köylünün eli silâh tutanlarından lüzumu kadarını gönüllü koruyucu ayırarak bunların isimlerini bir kâğıda yazıp kaymakama götürür. Kaymakamın müsaadesi olursa bu gönüllü korucular asıl korucularla beraber yağmacılara ve eşkıyaya karşı köy ve köylüyü korurlar.²⁵²

Köy Kanunu'nun yetmiş yedinci maddesinde de korucuların hangi şartlarda silah kullanacağı belirtilmiştir. Kanuna göre korucular, kendi hayatını tehlikeye sokacak bir durum olduğunda silah kullanabilir. Aynı zamanda ahalden bir kişinin canına ve ırzına karşı bir saldırı olduğunda da silah kullanabilir. Bunun dışında bir katilin yakalanması

²⁵⁰ Ertan Beşe, “Geçici Köy Korucuları”, ALMANAK Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim, ed.: Ümit Cizre, İstanbul: TESEV Yayınları, 2006, s. 134.

²⁵¹ Alparslan Bağcı, “Hamidiye Alayları ve Koruculuk Sistemi”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019, s. 49.

²⁵² TBMM Kanunlar ve Kararlar, Kanunlar Dergisi, C, 2, Kanun No, 442, 18 Mart 1340, s. 270- 271.

ve eşkıya takibi sırasında şüpheli bir kişinin yakalanması için silah kullanabilir. Yine yakalanmış bir katil kaçarsa tekrar yakalanması için de silah kullanabilirler. Ancak korucular mümkün mertebe yaralamak için silah kullanmaya dikkat etmek zorundadır. Bu hususların dışında silah kullanan korucuların cezalandırılması uygun görülmüştür.²⁵³

Koruculuk teşkilatı Köy Kanunu'nda kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kanun ile taşradaki güvenlik açığı kapatılmaya çalışılmıştır.²⁵⁴ Söz konusu kanunla birlikte köylerde asayiş sağlanması için korucu unsuru ön plana çıkartılmıştır. Aynı zamanda Köy Kanunu yerelde şekavet hareketlerinin bastırılması ve köylülerin merkezi otoritenin nüfuzuna bağlanması için muhtarları yetkilendirmiştir. Ancak bu yetki bazı muhtarlar tarafından suiistimal edilmiştir. Tıpkı eşkıyalık edenlerin derdest edilmesi gibi görevlerini kötüye kullanan muhtarların da derdest edilmesi mecburi kılınmıştır.²⁵⁵

Jandarma teşkilatının yaygınlaşması eşkıyalık olaylarının azalmasını sağlamıştır. Bu sayede İzale-i Şekavet Kanunu'nun ve korucularının da bir işlevi kalmamıştır. Cumhuriyet Senatosu'nda 21 Şubat 1963 tarihinde İzale-i Şekavet Kanunu'nun kaldırılması kabul edilmiştir.²⁵⁶ Eşkıyalık ile mücadele için devletin vatandaşa verdiği yetkiler 28 Şubat 1963'te Resmî gazetede yayınlanarak kaldırılmıştır.²⁵⁷ Köy Kanunu yürürlükte kalmaya devam etse de köy koruculuğu 1930'lu yılların sonunda fiilen sona ermiştir.²⁵⁸

Köy koruculuğu sistemi, PKK terör örgütünün devlete yönelik yapmış olduğu saldırıların neticesinde tekrar yürürlüğe girmiştir. 26 Mart 1985 tarihinde 442 sayılı Köy Kanununun 74. maddesinde düzenleme yapılmıştır.²⁵⁹ 4 Nisan 1985 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir.²⁶⁰ Bu düzenleme ile birlikte Geçici Köy Koruculuğu ihdas edilmiştir.

²⁵³ a.g.e. s. 271.

²⁵⁴ İbrahim Arap, Veysel Arat, "Bir Kamu Politikasının Analizi: Türkiye'de Geçici Köy Koruculuğu", Mülkiye Dergisi, Cilt: 39, (2015), s. 76.

²⁵⁵ Meryem Çakır Kantarcıoğlu, "Cumhuriyet'in Kuruluş Döneminde Köy Kanunu ve Devlet-Köy İlişkisi", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Ankara, 2022, s. 544-545.

²⁵⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Kırksekizinci Birleşim, 21 Şubat 1963, s. 316.

²⁵⁷ Resmi Gazete, S, 11343, 28 Şubat 1963, s. 10049.

²⁵⁸ Evren Balta Paker, İsmet Akça, "Askerler, Köylüler ve Paramiliter Güçler: Türkiye'de Köy Koruculuğu Sistemi", Toplum ve Bilim, Sayı: 126, (2013), s. 8.

²⁵⁹ TBMMTD, C, 14, Yetmiş Yedinci Birleşim, 26 Mart 1985, s. 275.

²⁶⁰ Resmi Gazete, 4 Nisan 1985, S, 18715, s. 1-2.

Geçici Köy Koruculuğu, 27 Haziran 1985 tarihinde uygulanmaya başlanmıştır. GKK, yirmi iki ilde “*Hakkâri, Şırnak, Mardin, Diyarbakır, Batman, Tunceli, Muş, Siirt, Van, Adıyaman, Kars, Iğdır, Ağrı, Ardahan, Elâzığ, Gaziantep, Kilis, Kahramanmaraş, Malatya ve Şanlıurfa*” kurulmuştur.²⁶¹ 2012 yılı ile Türkiye genelinde GKK'nin mevcudiyeti kırk beş bindir. GKK'nin kurulduğu 1985 yılından 2012 yılına kadar sisteme dâhil edilen korucu sayısı yüz yirmi dokuz bindir.²⁶² 16 Mart 1987 tarihinde İçişleri Bakanı olan Yıldırım Akbulut koruculuk sisteminin bir mecburiyetten kaynaklığını ifade etmiştir. Koruculuk sistemi PKK tehlikesine karşı oluşturulmuştur. Fakat Bakan Akbulut yaptığı açıklamada eşkıya sözcüğünü kullanmıştır.²⁶³

²⁶¹ Zahir Kızmaz, Mehmet Seyman Önder, “Köy Korucularının Kürt Sorunu ve PKK Örgütü Konusundaki Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1, (2016) s. 246.

²⁶² Mehmet Seyman Önder, Devlet ve PKK İkiliminde Korucular, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 46.

²⁶³ Bağcı, a.g.e. s. 54.

6. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE EŞKIYALIK OLAYLARI

6.1. GASP OLAYLARI

Eşkıyalar gasp eylemlerini genellikle kırsal bölgelerdeki köyleri basarak gerçekleştirmişlerdir. Eşkıyaların köy baskınları ağırlıklı olarak ülkenin doğu bölgelerinde gerçekleştirilmiştir. Eşkıyalar daha çok koyun gasp etmiştir. Kalabalık eşkıya grupları sınır dışından Türkiye'ye girerek köylere baskınlar yapmışlardır. Bu baskınlar neticesinde köylülerin hayvanlarını kaçırmışlardır.

Eşkıya olayları her zaman çeteler tarafından gerçekleştirilen faaliyetler değildir. Aşiretlerin de gerçekleştirdiği şekavet hadiseleri vardır. Bu hadiseler genellikle bir köye baskın düzenleyerek hayvanların gasp edilmesi şeklindedir. 26 Nisan 1928 tarihinde Mardin'de Halaka, Badyan, Gündik ve Lodika köylerinden gelen 200 eşkıya Mustafavi Köyünün civarında otlayan sürüleri gasp etmek için hareket etmiştir. Bölgeye intikal eden birliklerin müdahalesi sayesinde eşkıyalar püskürtülmüştür. 4 eşkıya öldürülmüştür.²⁶⁴ Elâzığ'da 1 Haziran 1929 tarihinde Ferhat Uşağı Aşiretine mensup on üç eşkıya, Aşağı Kumraç köyünden kırk beş koyunu gasp etmiştir.²⁶⁵ Tunceli'nin Şeyh Memetliler aşireti, Kırgan aşiretine ait üç köye tecavüz etmiştir. 43 keçi, 5 davar gasp ettikleri tespit edilmiştir. Ağrı'da da Sakanlı Aşiretine mensup 36 eşkıya Diyadin Gondeperi Ulya köyünden 200 kadar koyunu gasp ederek kaçmışlardır.²⁶⁶ 1. Umumi Müfettişliği'nin (BUM)²⁶⁷ hükümete gönderdiği asayiş raporuna göre, Kasım 1932

²⁶⁴ “ Vilayetlerde Bir Günlük Vak’alar”, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 12 Teşrinievvel 1928, s. 3.

²⁶⁵ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.17.

²⁶⁶ BCA, 30.10.0.0.96B.112.759.7. s. 2.

²⁶⁷ Umumi Müfettişlikler, Cumhuriyet döneminde hukuken yirmi beş yıl boyunca varlığını sürdürmüş bir kurumdur. TBMM, 25 Haziran 1927 tarihinde (Birinci) Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile bu kurumu oluşturmuştur. İlk olarak Doğu'daki şehirler için teşkil edilmiştir. B.U.M. Elazığ, Urfa, Bitlis, Van, Mardin, Siirt ve Diyarbakır şehirleri kapsamıştır. Bu kurumun başına ilk olarak İbrahim Tali Bey atanmıştır. Umumi Müfettişlerin yetki sınırları oldukça geniştir. Valilere bile emir verme yetkileri olmuştur. Umumi Müfettişliğinin amacı kesin bir otoritenin ve asayişin sağlanmasıdır. Bu yüzden Umumi Müfettişler, jandarma, polis ve ordu birliklerini harekete geçirme insiyatiflerine sahiptir. Umumi Müfettişlikler, birçok konuda raporlar kaleme almıştır. Umumi Müfettişlikler asayiş, istihbarat, bayındırlık ve tarımla ilgili raporları Ankara'ya iletmıştır. Umumi Müfettişlikler daha sonra ülkenin diğer bölgelerinde de kurulmuştur. 1934 tarihinde Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale şehirlerini kapsayacak şekilde İkinci Umumi Müfettişliği (diğer adı Trakya Umumi Müfettişliği) kurulmuştur. İUM amacı bayındırlık ve iskân işlerinin idaresi olmuştur. 1935 tarihinde Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon ve Ağrı şehirlerini kapsayacak şekilde Üçüncü Umumi Müfettişliği kurulmuştur. 1936 yılında Tunceli, Bingöl, Erzincan ve Elazığ kapsayacak şekilde Dördüncü Umumi Müfettişliği kurulmuştur. Hükümetin merkeziyetçi yapıyı sağlamlaştırmak için bazı yetkilerini paylaştığı Umumi Müfettişlikler 21 Kasım 1952 tarihinde hukuken kaldırılmıştır. (Bkz. Cemil Koçak, Umumi Müfettişlikler (1927-1952), İstanbul: İletişim Yayınları, 2016. Mete Tuncay,

yılında Urfa’da Aneze, Hirisan, Beggare ve Dalnugayyari aşiretleri arka arkaya köyler basarak ciddi miktarda hayvan gasp etmişlerdir. 8 Kasım günü Aneze ve Hirisanlılardan oluşan 60 silahlı Harran’ın Hane ve Sürücün Eyetepe Köylerinden 1290 koyun gasp etmişler ve bir kadını kızı ile beraber yaralamışlardır. 11 Kasım günü Aneze aşiretinden 50 silahlı Viranşehir’in Sahrauç köyünden 600 koyun gasp etmiştir. 24 Kasım günü Beggare, Hirisa, Dalnugayyari aşiretlerine mensup 200 atlı Elmuttali bölgesindeki Cümeyleli aşiretine ait 259 deveyi gasp etmiştir.²⁶⁸

EşkİYaların kimi zaman az kişi ile birlikte büyük gasplar da gerçekleştirdiği görülmüştür. 22 Kasım 1929 tarihinde Mardin’e bağlı Taşit köyünden, Pirini köyü muhtarı Hacı Mehmet Veli’nin kardeşi ve bir kısım adamlarıyla beş yüz koyun gasp ettikleri, yetişen devriyenin hayvanları tamamen kurtarmayı başardıkları ve eşkıyaların da takip edilmekte olduğu bildirilmiştir.²⁶⁹ Elazığ’ın Nazimiye ilçesine²⁷⁰ bağlı Tivarik köyünden iki kişiye ait otuz koyun dört eşkıya tarafından gasp edilmiştir.²⁷¹ Siverek’te Çiftlik ve Lerak köylerinin arasında kalan bir mıntıkada 600 koyunu otlatan çoban iki eşkıya tarafından öldürülmüştür. EşkİYalar bütün koyunları gasp etmiştir.²⁷² Buna benzer bir diğer olay da Tunceli’nde yaşanmıştır. Tunceli’nin Ovacık ilçesinde 400 koyun Hozat’tan gelen 20 eşkıya tarafından gasp edilmiştir.²⁷³ Yine Ovacık’ın Havar köyünde 7 eşkıya çobanları yaralayarak koyunları gasp etmiştir.²⁷⁴ Ağrı’nın Beyazıd ilçesine bağlı Yılanlı köyü, Bro oğlu Davut ve atlı beş eşkıya tarafından basılmıştır. Şeyh Mehmet ve çobanı öldürerek şeyhin 100 koyununu gasp etmişlerdir. Aynı zamanda Şeyh Mehmet’in karısını da yanlarında götürmüşlerdir. Ardından Kızıldize’den bir birlik harekete geçmiştir. Bunu öğrenen eşkıyalar kadını bırakarak Ağrı’ya doğru kaçmışlardır.²⁷⁵

Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Ankara: Yurt Yayınları, 1981, s. 174-175. Engin Çağdaş Bulut, “Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler”, CTAD, Sayı: 21, (2015), s. 83-85.)

²⁶⁸ BCA, 30.10.0.0.106.127.923.3. s. 3.

²⁶⁹ BCA, 30.10.0.0.106.128.917.46. s. 3.

²⁷⁰ Erzincan Vilayetine bağlı Nazimiye ilçesi 25 Nisan 1929 tarihinde Elazığ’a bağlanmıştır. Günümüzde Tunceli’ye bağlıdır. Resmi Gazete, S, 1176, 25 Nisan 1929, s. 7052.

²⁷¹ BCA, 30.10.0.0.106.128.917.43. s. 2.

²⁷² BCA, 30.10.0.0.106.127.914.12. s. 2.

²⁷³ BCA, 30.10.0.0.106.127.913.10. s. 2.

²⁷⁴ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.14. s. 2.

²⁷⁵ BCA, 30.10.0.0.106.128.917.35. s. 2.

9 Mayıs 1930 tarihinde Mardin'in Cizre ilçesinde,²⁷⁶ Cizreli Semavi ve Zivinkli Hacı İbrahim ile beraber 14 kişilik eşkıya çetesi, Zivink köyünü basarak 200 keçi almıştır.²⁷⁷ Erzincan Nazimiye'den Arili aşiretine mensup Kanipür adlı eşkıya 30 arkadaşı ile birlikte Kiği'nin²⁷⁸ Çik Oğlu köyünü basıp 150 kadar davar ve at ile altı hanenin eşyasını gasp etmiştir. Karşı koyan bir kadını öldürmüş ve bir erkeği yaralamışlardır. Yine aynı bölgede kısa süre sonra kimliği tespit edilememiş 30 kişilik bir çete tarafından Kilis köyü basılarak 100 davar gasp edilmiştir. O sırada vazifeden dolayı köyde bulunan jandarma, bekçi ve köylüler ile eşkıya arasında çatışma yaşanmıştır. Köylülerden iki kişi yaralanmış, bekçi şehit olmuştur. Her iki soyguna dair soruşturmanın takip edilmekte olduğu Erzincan ilinden bildirilmiştir.²⁷⁹

Resmi kayıtlara yansıyan olaylarda kimi zaman gasp yapan eşkıya gruplarının mevcudu belirtilmemiştir. Eşkılara dair bilgiler mensup olduğu aşiret üzerinden tanımlanmıştır. Örneğin 26 Mayıs 1930 tarihinde Urfa'nın Karacadağ kasabasına bağlı Koçeyüp köyünden 20 öküzün Karakeçililer tarafından gasp edildiği kayıt altına alınmıştır. Ancak bu eylemin kaç kişi ile gerçekleştirildiği belirtilmemiştir.²⁸⁰

Eşkılar gasp eylemlerinde her zaman başarılı olamamışlardır. Bazı köylerde ahali eşkıyaya karşı direnişte bulunmuştur. Bu olaya örnek olarak 10 Nisan 1929 tarihinde 10 silahlı eşkıya Iğdır'da bir değirmeni basmıştır. Ancak değirmendekiler karşılık vermiştir. Eşkılar bir kişi öldürerek kaçmıştır.²⁸¹ 18 Mayıs 1929 tarihli Asayiş raporuna göre Diyarbakır'ın Siverek ilçesine bağlı Nuhut köyüne 60 eşkıya saldırmıştır. Köylüler karşı koymuştur. Eşkıyadan iki köylülerden üç kişi ölmüştür. Köylülerin direnişi üzerine eşkılar kaçmıştır.²⁸² Haziran 1929'da Bitlis'te bir köyün hayvanlarını gasp etmek isteyen eşkıyalarla köylü arasında çatışma çıkmıştır. Eşkılardan bir kişi köylülerden de bir kişi ölmüştür.²⁸³ 24 Eylül 1938 günü Elazığ'da bir grup eşkıya Sahsık köyünde soyguna teşebbüs etmiştir. Fakat köylüler tüfekleriyle karşı koymuştur.

²⁷⁶ Cizre 18 Mayıs 1990 tarihinde Şırnak'ın il olması ile buraya bağlanmıştır. Resmi Gazete, S, 20522, 18 Mayıs 1990, s. 2-17.

²⁷⁷ BCA, 30.10.0.0.106.128.920.2.

²⁷⁸ Kiği, 1936 yılında kurulan Bingöl iline bağlanmıştır. (Bkz. <http://www.kigi.gov.tr/ilemizin-tarihesi>, Son güncelleme, 7 Haziran 2023)

²⁷⁹ BCA, 30.10.0.0.96B.112.760.15. s. 1.

²⁸⁰ BCA, 30.10.0.0.106.128.920.1. s. 2.

²⁸¹ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.1. s. 2.

²⁸² BCA, 30.10.0.0.106.127.914.12. s. 2.

²⁸³ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.26.

Bir köylü ölmüştür. Bu direniş üzerine eşkıyalar Derhik köyüne saldırmıştır. Derhik köylülerinin de silahla direnmesi üzerine burada da soygun yapamamışlardır. Aynı gün Elazığ'da 15 haydut Hiç köyüne saldırmışlardır. Bir evi soymuş ve bir keçi alarak kaçmışlardır. Köylülerin takibi üzerine haydutların Kalosan deresine gittikleri anlaşılmıştır. Aynı haydutlar 25 Eylül'de Kalosan köyünde soygun yaparak 17 davar gasp etmişlerdir.²⁸⁴

EşkİYaların köy baskınlarında hayvan yerine değerli eşya ve silahları da gasp ettiği olmuştur. Buna örnek olarak Rize'nin Yeniköy mahallesinde 4 Nisan 1929 günü 20 silahlı eşkıya Bakkal İsmail'in evini basmıştır. 16 tane beşi birlik, bir miktar nakit ve biraz da ev eşyasını gasp etmişlerdir. EşkİYaların Türap oğlu İsmail ve arkadaşları olduğu tespit edilmiştir.²⁸⁵ 20 Nisan 1929 tarihinde Van'ın Kızılhisar köyünden 20 kişilik silahlı eşkıya çetesi Çaldıran Hacı Hatun mevkiinden eşya ve havyan gasp edip bir kişiyi de öldürmüşlerdir.²⁸⁶ 27 Temmuz 1937 tarihinde Bitlis'in Mutki ilçesine bağlı Muzuk köyü Perdük Mahallesi'nde²⁸⁷ Mustafa oğlu Mecid'in evine kimliği belli 10 eşkıya tarafından baskın yapılmıştır. Emir oğlu Hasan, Sado oğlu İbrahim, Daus oğlu İbrahim, Kerholu Musa oğlu Abdullah, İbrahim Şevket, Şemdin oğlu Bekir, Hadi oğlu Muso, Hakkı oğlu Murat, İbrahim oğlu Hakkı ve Davani oğlu İso isimdeki eşkıyalar Mecid'i yaralayıp tüfeğini alarak Hürmüs'e gitmişlerdir.²⁸⁸ EşkİYalar gasp eylemlerinde zengin kişileri hedef almıştır. 1 Kanunuevvel 1937 yılında Düzce'nin Töngelli köyünde Hacı İbrahim adında ikamet eden zengin bir ihtiyar eşkıyaların hedefi olmuştur. 4 kişilik silahlı haydut çetesi geç saatlerde Hacı İbrahim'in evini basmıştır. Hacı İbrahim'in 8 yaşındaki torunu Hatice ile Salâhattin ağır bir şekilde yaralanmıştır. EşkİYalar köyün telefon hatlarını keserek kaçmışlardır. Yaralı olan Salahattin ile Rıza oğlu Necib adındaki iki eşkıya yakalanmıştır.²⁸⁹

²⁸⁴ BCA, 30.10.0.0.96A.111.751.5.

²⁸⁵ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.5. s. 2.

²⁸⁶ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.8. s. 2.

²⁸⁷ Köyden küçük, fakat toplu bir şekilde köyü oluşturan köy-altı iskân şekilleri bulunur. Bunlar bölgeden bölgeye farklı şekillerde isimlendirilmiştir. En çok bilinen isimler, mahalle, mezra, yayla, kışlak, oba, çiftlik, dalyan vb. Bunlar Türkiye'de görülen dağlık kırsal yerleşimin örnekleridir. Esas olarak köy altı yerleşim statüsünde bulunan mahalleler vardır. (Bkz. Cevdet Yılmaz, "Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü", Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 34, 2019, s. 529.)

²⁸⁸ BCA, 30.10.0.0.91.105.685.41.

²⁸⁹ "Bir Çocukla Bir Haydut Ağır Yaralı", Hâkimiyet-i Milliye, 1 Kanunuevvel 1937, s. 6.

Eşkîya çeteleri her zaman köylünün mallarını veya hayvanlarını gasp etmek amacıyla baskın yapmamıştır. Sadece karınlarını doyurmak için köylere saldırdıkları da olmuştur. Örneğin Diyarbakır'da 7 Ağustos 1937'de 16 silahlı 4 silahsız Arapça konuşan 20 eşkîya, Hoşat köyüne girmişlerdir. Köyden kimsenin çıkmasına izin vermemişler ve yemek yedikten sonra köyden ayrılmışlardır. Daha sonra Kızlar köyüne uğrayarak yine yemek yiyip köyden ayrılmışlardır.²⁹⁰

Eşkîya çetelerinin köy baskınlarında kız kaçırdıkları da olmuştur. Isparta'nın Eğirdir'e bağlı Kesme köyünden Efecanlı Kadir oğlu Abdullah ve Muhtar Mustafa'nın oğlu ile Yanık Hüseyin, Ali oğlu Osman, Kalın oğlu Mehmed, Hasan Onbaşı oğlu Mehmed, Sırrı oğlu Hasan adındaki silahlı eşkîyalar, 25 Ocak 1936 tarihinde Antalya Manavgat ilçesindeki Kızılca köyüne baskın yapmışlardır. Köyde Reşit Hoca'nın evine girerek 18 yaşındaki kızı Fatma ile 8 yaşındaki kızı Gülsüm'ü zorla götürmüşler ve iki yüz altın lira ödemedikçe kızlarını iade etmeyeceklerini söyleyerek Eğirdir bölgesine doğru kaçmışlardır. Bunun ardından jandarma birliklerinin yaptığı takip neticesinde eşkîyaların hepsi silahları ile birlikte yakalanmış ve kızları da babalarına teslim edilmiştir.²⁹¹ Balıkesir'in Sındırgı ilçesine bağlı Kınık köyünden Yayman Ahmet'in kızı Gülsüm'ü Akhisar'ın Sıyırdım köyünden Halil, Mehmet, Osman ve Koca Abdullah oğlu Halil adındaki dört eşkîya kaçırmıştır. Ancak bu isimlerden sadece Mehmet yakalanabilmiştir.²⁹²

Eşkîyaların köy baskını sırasında köylülere çeşitli işkencelerde bulunduğu da görülmüştür. Örnek olarak, 29 Ocak 1929 tarihinde Konya-Akşehir'deki Bürhanlar köyüne Dirhemsiz oğlu İsmail, Kara Buca oğlu Mehmet ve Hüseyin oğlu Mehmet adlı üç silahlı eşkîya gelmiştir. Eşkîyalar 80 yaşındaki Ali Ağa'nın evini basmıştır. Ali Ağa'yı paralarının yerini söylemesi için ölümle tehdit etmişlerdir. Ali Ağa zaten çok yaşlı olduğunu ölümden de korkmayacağını söylemiştir. Bunun üzerine eşkîyalar Ali Ağa'nın karısı Hansa Hanım'a işkenceye başlamıştır. Eşkîyalar gaz lambasının içindeki yağı kadının başına dökerek yakmaya başlamışlardır. Kadının önce saçları sonra yüzü yanınca Hansa Hanım bütün paralarının yerini söylemiştir. Eşkîyalar 180 lira ile bir

²⁹⁰ BCA, 30.10.0.0.96.116.805.14. s. 2.

²⁹¹ "Bir Haydut Çetesi Yakalandı", Akşam Gazetesi, 27 Mayıs 1936, s. 5. "Bir Haydut Çetesi Yakalandı", Ulus Gazetesi, 27 Mayıs 1936, s. 2.

²⁹² "Dört Haydut Bir Kızı Kaçırdılar, Biri Yakalandı", Açık Söz Gazetesi, 19 Şubat 1937, s. 5.

sansar derisi, ipekli bir şal ve çifte tüfeği alarak kaçmışlardır. Jandarma yaptığı soruşturma neticesinde eşkiya İsmail ile Mehmet'i yakalamıştır.²⁹³

Bir diğer işkence olayı da Adana'da yaşanmıştır. Ocak 1931 tarihinde Adana'nın Kozan ilçesine bağlı Nimetti karyesinde sekiz kişilik silahlı eşkiya Ali ve Mehmet adındaki iki kişinin evini basmıştır. Ev sahiplerinin başlarını ateşe sokarak paralarının yerini söyletmek istemişlerdir. Ancak eşkiyalar buna muvaffak olamayınca tırnaklarını ve etlerini kerpetenle çekerek kıymetli eşyaların teslim edilmesini istemişlerdir. Nihayetinde istediklerini alarak kaçmışlardır. Jandarmanın takibi neticesinde kısa zamanda altı kişi yakalanmıştır. Diğer ikisi ise kaçmıştır.²⁹⁴

Eşkiyaların işkencelerine başka örnek olarak da Alo Çetesi'nin Sivas'taki eylemini gösterilebilir. 22 Ağustos 1931 tarihinde Sivas Valiliği'nin verdiği bilgiye göre Şarkışla ilçesine bağlı Muti Bey köyüne 30 eşkiya baskın yapmıştır. Köyden Hacı F. namındaki adama işkence yapılarak eşya ve paraları gasp edilmiştir. Daha sonra bu eşkiyalar Sivas Gürün savcısına soygun düzenleyerek Göksu'da Binbuğa Dağı'na çekilmişlerdir. Dağda bulunan çobandan bir koyun almışlardır. Çobanın teşhisi doğrultusunda bu eşkiyaların Alo Çetesi olduğu anlaşılmıştır. Alo Çetesi hakkında Sivas valiliği Kayseri'ye haber vermiştir.²⁹⁵

İşkence olayları Bitlis'teki şekavet vakalarında da yaşanmıştır. Bitlis Vali Vekili Mehmet Rıfat Şahinbaş'ın Dâhiliye Vekâletine ve 1. Umumi Müfettişliğine gönderdiği asayiş raporuna göre 14 Eylül 1937 tarihinde Zizan Köyü'ne 18 eşkiya baskın yapmıştır. Baskın sırasında eşkiyalar Ramazan oğlu Ali'nin hanesine tecavüz etmiştir. Ramazan oğlu Ali'nin para çıkartması için evde bulunan 16 yaşındaki oğlu Sıddık'ın arka tarafını kızgın demirle dağlamışlardır. Evdeki iki altını ve bütün eşyaları gasp etmişlerdir. Aynı köyden Ramazan oğlu Habip, Davut oğlu Hacı, Davut oğlu Seyd ve Reşit oğlu Eyüb'ü köyden 300 metre öteye götürmüşlerdir. Eşkiyalar aynı işkenceyi bu kişilere de uygulamışlardır. Ali oğlu Sıddık kaçmayı başararak önce Ziyaret köyüne uğramıştır. Ziyaret köyünden Ahmet oğlu Ferho ile beraber kasaba merkezine gelerek olayı ihbar etmiştir. İhbara göre ellerindeki silahların Belçika ve muaddel olduğu ve

²⁹³ “Bir Haydutluk, Paranın Yerini Öğrenmek İçin Kadını Yakmaya Kalkıştılar”, Akşam Gazetesi, 29 Ocak 1929, s. 2.

²⁹⁴ “Adana'da Şekavet ve İşkence”, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Kânunisani 1931, s. 3.

²⁹⁵ BCA, 30.10.0.0.96B.112.760.15. s. 1-2.

üzerlerinde çapraz fişeklik bulunduğu, şive ve kıyafetlerine göre Garzanlı oldukları anlaşılmıştır. Eşkılalardan ikisinin Mazo ve kardeşi Reşit olduğu tespit edilmiştir.²⁹⁶

Eşkılaların, asker kıyafetiyle köylere geldikleri ve hayvan gasp ettikleri de olmuştur. 9 Haziran 1930 tarihinde Muş'un Bulanık ilçesine bağlı Batır Köyü'ne asker kıyafetli 9 eşkıya gelmiştir. Bu eşkıyalar çobanı bağlamak suretiyle üç kısarak gasp etmişlerdir. Yapılan soruşturma neticesinde bu eşkıyaların Van'ın Erciş İlçesi'ne bağlı olan Haydar Bey Köyü'ne mensup eşkıya Nevruz'a bağlı oldukları tespit edilmiştir.²⁹⁷

Eşkılaların eylemlerine maruz kalan graplardan biri de Yörükler olmuştur. 25 Nisan 1934 tarihinde İzmir-Tire'nin Çavuşlar Köyü etrafında bulunan Ahmed'in Yörük çadırlarına beş silahlı eşkıya tarafından baskın yapılmıştır. Eşkılalar çadırdaki insanları bağlamışlar ve 400 lira ile biraz eşya alarak kaçmışlardır. Jandarma Alay komutanı eşkıyaların takibine bizzat kendisi çıkmıştır. Eşkılalardan Osman, İbrahim, Ali, Süleyman ve Mustafa yakalanmış ve suçlarını itiraf etmiştir.²⁹⁸

Kırsaldaki köyleri gruplar halinde basan eşkıyalar kentlerde de evleri, dükkânları basmıştır. Bazen de eşkıyalar cadde ve sokaklarda insanların paralarını gasp etmiştir. 30 Haziran 1933'te İstanbul'da Laz kıyafetinde dört kişi Kurabiyeci Şerif Baba'nın evine girmişlerdir. Şerif Babanın karısını ve kızını dövmüşlerdir. 500 lirayı alarak kaçmışlardır.²⁹⁹ İstanbul'da Rumeli Feneri, Kumköy, Demirciköy ve Uskumruköy civarında faaliyet gösteren "Haydut Tutulan" lakaplı Mustafa evleri soymak ile meşhur olmuştur. Tutulan Mustafa, Amerikan kovboyu kıyafetleri giymesi ile tanınmıştır. Sarıyer Jandarmasının altı aylık çalışmalarının sonucunda Tutulan Mustafa 25 Temmuz 1935'te Demirciköy civarında yakalanmıştır. Mustafa gasp ettiği çaldığı ne kadar eşya varsa hepsinin yerini jandarmaya göstermiştir.³⁰⁰

İzmir'de bir eşkıya bakkal soymaya çalışmıştır. 18 Ocak 1936 tarihinde İzmir Göztepe'de Demiroğlu Hakkı, gece dükkânı kapattıktan sonra silahlı bir eşkıya tarafından önu kesilmiştir. Eşkılal bakkalcının bütün parasını istemiştir. Tam o sırada on beş yaşındaki Halil oğlu Fethi koşarak olay yerine gelmiştir. Fethi eline aldığı bir taşla eşkıyaya engel olmaya çalışmıştır. Eşkılal yakalanacağını anlayınca kaçmaya

²⁹⁶ BCA, 30.10.0.0.91.105.686.1. s. 4.

²⁹⁷ BCA, 30.10.0.0.106.128.920.7.

²⁹⁸ "İki Soygun", Akşam Gazetesi, 26 Nisan 1934, s. 2.

²⁹⁹ "Bir Haydutluk", Milliyet Gazetesi, 30 Haziran 1933. s. 3.

³⁰⁰ "Amerika Kovboyları Kıyafetinde", Akşam Gazetesi, 25 Temmuz 1935, s. 5.

başlamıştır. Fethi de takip etmeye başlamış ancak eşkıyanın ateşi sonucu yaralanmıştır. Eşkîya olaydan kısa süre sonra yakalanmıştır. Eşkîyanın Esat oğlu Yaşar olduğu anlaşılmıştır.³⁰¹ İzmir Bergama’da Sarıcalar köyünün bakkallarından Zühdü, bir gece tabancalı ve yüzleri maskeli dört eşkıyanın saldırısına uğramıştır. Dükkâna giren dört haydut Zühdü’yü tehdit ederek sıkıştırmaya çalışsalar da başaramamışlardır. Zühdü soğukkanlılıkla yanan lambaları söndürmüş ve tezgâhın altına saklanmıştır. Ardından sürünerek dükkândan çıkmayı başarmıştır. Eşkîyalar arkasından ateş etseler de başarılı olamamıştır. Daha sonra jandarmalar tarafından yakalanmışlardır.³⁰²

Eşkîyaların varlığının en önemli kaynaklarından biri köylülerin verdiği desteklerdir. 6 Eylül 1937 günü Bitlis’in Kerho eşkıyasından Ramazan oğlu Selim ve Ramazan oğlu Bişar’ın yanlarında silahlı 5 Ermeni’nin de bulunduğu ve Şeyh Ömer Dağı’nda oldukları tespit edilmiştir. Eşkîyalar, Nizin Köyü’nün çobanlarından Ali oğlu Yasin ve Esmeniden oğlu Mehmet Cemil aracılığıyla Nizin Köyü’nden yüklü miktarda ekmek ve keçi almışlardır. Mutki Köyleri’nin bilhassa Hersan, Kerho ve Ceman Köyleri halkının Kerho bölgesi eşkıyasına yiyecek topladıkları haber alınmıştır. Gizli tahkikat yapılarak eşkıyalara yardım edenlerin tespit edilmesi için Mutki Kaymakamlığı’na yazı yazılmıştır.³⁰³

Eşkîya gruplarının baskınlarını genellikle kalabalık gruplarla gerçekleştirdiği görülmüştür. Bunun dışında 10 kişiden az eşkıya çetelerinin de köy baskını yaptığı ve ciddi miktarda hayvanları gasp ettiği olmuştur. Eşkîyaların eylemlerini gerçekleştirirken sınır tanımamışlardır. Ahaliye çeşitli şekillerde işkence yaptıkları da görülmüştür. Fakat her eşkıya grubu hedefine ulaşamamıştır. Bazı köylerde silahlı direnişle karşılaşmışlardır. Ancak köylülerin direniş göstermesi sadece eşkıyaların eylemlerini engellemiştir. Bunun yanı sıra bazı yerlerde köylülerin eşkıyaya yardım ettiği de görülmüştür.

³⁰¹ “İzmir’de Cüretkâr Bir Haydut”, Akşam Gazetesi, 19 Kanunusani 1936, s. 4.

³⁰² “Maskeli Haydutlar Yakalandı”, Ulus Gazetesi, 5 ilkanun 1937, s. 6.

³⁰³ BCA, 30.10.0.0.91.105.685.33. s. 2.

6.2. YOL KESME

Eşkîyalar Anadolu'da çok farklı eylem çeşitleriyle halka ve devlete zarar vermiştir. Bu zararlı eylemlerden en sık gerçekleştirilenlerden birisi yol kesme olmuştur. Yol kesme yurdun dört bir yanında gerçekleştirilen bir eylemdir. 26 Ocak 1929 tarihinde Bayezit İstasyonu civarından 20 kişilik bir eşkıya çetesi pusu kurmuştur. Iğdır'dan gelmekte olan bir eşek kafilesini soymaya teşebbüs etmişlerdir. Ancak jandarma birlikleri bölgeye hızla ulaşmıştır. Bunun üzerine eşkıyalar Ağrı Dağı'na doğru kaçmışlardır.³⁰⁴

3 Nisan 1929 tarihinde eşkıya Kotanlı İsa'nın kardeşi Tacettin 29 kişi ile beraber Bayezit Bölgesi'nde bir kamyonu soymuştur.³⁰⁵ 17 Mayıs 1929'da Urfa ile Suruç arasında iki silahlı eşkıya bir kamyonla iki otomobili durdurup yolcuları soymak istemiştir. Tam o sırada jandarma birliğinin yaklaşmakta olduğunu fark eden eşkıyalar otomobillerden birine binerek oradan uzaklaşmışlardır. Jandarma ise diğer otomobile binerek takip etmiştir. Eşkîyalar jandarmaların yaklaştığını görünce otomobilden atlamışlardır. Yaklaşık bir buçuk saat çatışma olmuş ancak eşkıyalar karanlıktan istifade ederek kaçmıştır. Aynı gün Tunceli Hozat'ta da iki eşkıya iki yolcuyu soymuştur. Bu olaydan bir gün sonra da Varto ile Muş arasında sekiz kişi yolda iki eşkıya tarafından pusuya düşürülmüştür. Eşkîyalar bir kişiyi öldürüp kaçmıştır.³⁰⁶

23 Haziran 1929'da Koç Ali ve on bir arkadaşı Urfa'nın Siverek ilçesine bağlı Gülhan Köyü'ne baskın yaptıktan sonra dönüş yolunda yolcuları soymuştur.³⁰⁷ Van'da 18 Kasım 1929 tarihinde Muradiye Tahsildarı Mahmut Efendi'nin düğününde gelini almak üzere Noşar Köyü'ne giden 20 kişilik bir gelin kafilesi geri dönüş yolunda Kör Hüseyin oğlu Nadir ve Süslü Abdullah'ın yönetiminde 56 kişiden oluşan bir çete tarafından Han Gediği'nde pusuya düşürülmüştür. Eşkîyaların ilk ateşinde Muradiye tahrirat kâtibi Rıfat Efendi ve Bekçi Yakup şehit olmuştur. Yine kafileden Jandarma Takım Komutanı Salih oğlu Yakup Çavuş şehit olmuştur. Tapu memuru Ahmet Efendi yaralanmıştır. Eşkîyalar gelin ve iki kadın alarak, dört silah ve bir atı da gasp ederek firar etmişlerdir. Muradiye kaymakamının olaydan iki saat sonra haberi olmuştur. Kaymakam elindeki mevcut kuvvetle takibe başlamıştır. Bölgedeki diğer birliklere de malumat verilmiştir.

³⁰⁴ BCA, 30.10.0.0.106.127.913.12. s. 2.

³⁰⁵ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.5. s. 2.

³⁰⁶ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.14. s. 2.

³⁰⁷ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.27.

Eşkîyalar kaçtıkları sırada Noşar köyünde dört milis ile çarpışmışlar ve gecenin çökmesinden istifade ederek sınırı geçmişlerdir.³⁰⁸

26 Mayıs 1930'da Elâzığ'a bağlı Palo'dan Diyarbakır'a bağlı Piran'a³⁰⁹ giden bir yolcu Beyaz-Pınar mevkiinde Siirtli eşkıya Adil ve arkadaşları tarafından soyulmuştur.³¹⁰ Muş'a bağlı Artık köyünden Mirza oğlu Seviş ve dört arkadaşı Muş'tan köylerine dönmekte olan beş kişiyi Varto'nun Dirik köyü civarında eşyalarını alarak soymuşlardır. 31 Ekim 1930 tarihinde Diyarbakır'da köyüne giden iki kişi Mecit Dağı civarında dokuz eşkıya tarafından elbiseleri ve beş yüz kuruş paraları alınarak soyulmuştur.³¹¹ 29 Kasım 1930 tarihinde Erzurum'da Aleşkert mevkiinde 5 eşkıya bir kamyonun önünü kesmiştir. Kamyonu ateş ederek durdurmuşlardır. Şoförün 200 lirasını ve bir manifatura eşyasını gasp etmişlerdir. Eşkîyaların Tahir Çavuş Çetesi olduğu düşünülmektedir.³¹²

25 Ağustos 1931 tarihinde Mudurnu'dan Bolu'ya giden beş kişilik köylü kafilesinin önüne üç silahlı eşkıya çıkmıştır. Eşkîyalar altmış lira ve bir saati gasp etmişlerdir. Eşkîyaların üzerine bir birlik gönderilmiştir. İki gün sonra başka bir grup Sazak Kasabasında tahsildar Şükrü Efendi'nin üç bin lirasını ve bir tabancasını ve Hancı Mehmet'in 300 kûsur lirasıyla bir saatini gasp etmişlerdir. Bu grup daha önce de Adapazarı'nın Karacasu bölgesinde soygun yapan şahıslara benzetilmiştir. Bu grubun Akçaşehir³¹³ yolundan geldikleri tahmin edilmiştir. Bölgedeki kazalara tedbir alınması için yazı yazılmıştır.³¹⁴

Eşkîyaların yol kesme eylemine devlet memurları ve jandarmalar da maruz kalmıştır. 17 Eylül 1931 tarihinde birkaç eşkıya Maçka'dan Erzurum'a giden posta ve yolcu kamyonlarını soymaya teşebbüs etmiştir. O sırada yoldan geçen bir otomobil şoförünün ateş etmesinden korkan eşkıyalar gasp ettikleri bin lira ile kaçmışlardır.³¹⁵ 1934 tarihinde Erzincan'ın Nazımiye İlçesinde Yaylalar mevkiinde devriye gezen iki

³⁰⁸ BCA, 30.10.0.0.106.128.917.42. s. 2.

³⁰⁹ Günümüzdeki Dicle'dir. (Bkz. Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017, s. 618.)

³¹⁰ BCA, 30.10.0.0.106.128.920.2.

³¹¹ BCA, 30.10.0.0.106.128.920.11. s. 2.

³¹² a.g.e. s. 1.

³¹³ Akçakoca/Düzce (Bkz. Sezen a.g.e. s. 18.)

³¹⁴ BCA, 30.10.0.0.96B.112.760.15. s. 1.

³¹⁵ "Maçka-Erzurum Yolunda Şakiler 2 Kişiyi Yaralayıp Bin Lira Aldılar", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Eylül 1931, s. 3.

jandarma pusuya düşürülmüştür. Çerik köyünden Abbas oğlu Ali, Seyit Ali oğlu Hindo ve Zevdo namındaki eşkıyalar jandarmanın birini şehit etmiş diğerini de bağlayarak silahını gasp etmişlerdir. Eşkıyalar iki yıldır aranmakta olup izlerine rastlanılamamıştır. 25 Nisan 1936 tarihinde eşkıyalardan Abbas oğlu Ali'nin Erzincan içerisinde görüldüğü haberi alınca jandarmanın takibi neticesinde yakalanmıştır.³¹⁶

Şekavet olaylarına dair haberler ulusal gazetelere pek yansımamıştır. Genel olarak gazetelere haber olan şekavet türü yol kesme eylemleri olmuştur. 2 Haziran 1933 tarihinde Bursa Orhaneli Yolu'nda gerçekleşen bir soygun hadisesi Cumhuriyet Gazetesi'nde geniş yer bulmuştur. Beş kişilik eşkıya çetesi iki otomobili pusuya düşürmüştür. Yolcuların 160 lirasını gasp etmişlerdir. Tam bu esnada karşı taraftan da bir kamyon gelmiştir. Eşkıyalar bu kamyonu da durdurmuştur. Eşkıyalar kamyonunda bulunan Jandarma Komutanı Hakkı ve jandarma Nuri Efendi'ye saldırmışlardır. Nuri Efendi yaralanmış Hakkı Efendi ve bir köylü şehit olmuştur. Toplam 40 kişi mağdur olmuştur. Mağdur olanların arasında silahsız olan Süleyman onbaşı eşkıyaların eşkâlini tespit etmiştir. Haydutlar kaçtıktan sonra telefon tellerini kesmiştir.³¹⁷ Bursa Jandarma Komutanlığı üç farklı istikamette soruşturma başlatmış ve Jandarma birlikleri bütün bu bölgede arama yapmıştır.³¹⁸

Resmi makamlar bu olaya büyük bir önem vererek ciddiyetle araştırmaları takip etmiştir. Bursa Valisi Fatin Bey, civardaki vilayetlere eşkıyaların eşkâlini bildirmiştir.³¹⁹ Eşkıyalardan bir kişi yakalanmıştır. Eşkıya ağlayarak itiraflarda bulunmuştur. İtirafa göre eşkıyalar Orhaneli'ye zengin tacirlerin gideceğini öğrenmişler ve bir şoför yardımıyla olay yerine gitmişlerdir.³²⁰ 7 Haziran günü eşkıyalara yardım eden iki kişi yakalanmıştır. Eşkıyaların soygun planını Bursa'da bir kahvehanede hazırladıkları öğrenilmiştir. Henüz yakalanmamış olan eşkıyaların isimleri ve kimlikleri tamamen tespit edilmiştir. Bu eşkıyaların hepsinin Laz olduğu anlaşılmıştır.³²¹ Bunun üzerine Lazların sürekli gittikleri han ve kahvehaneler araştırılmaya başlanmış ve eşkıya çetesinin beyni olan şoför Yusuf tespit edilmiştir. Bu adam bütün çetenin soygun

³¹⁶ “Bir Şaki Yakalandı”, Akşam Gazetesi, 26 Nisan 1936, s. 2.

³¹⁷ “Bursa Yolunda Bir Şekavet”, Cumhuriyet Gazetesi, 3 Haziran 1933, s. 2.

³¹⁸ “Bursa'daki Soygunun Failleri Tutulmak Üzere”, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Haziran 1933, s. 1.

³¹⁹ “Bursa Yolundaki Soygun Tahkikatı”, Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1933, s. 3.

³²⁰ “Haydutların Biri Tutuldu”, Cumhuriyet Gazetesi, 7 Haziran 1933, s. 1.

³²¹ “İki Haydut Daha Tutuldu. Bursa Yolu Şekavetini Laz Çetesi Yapmış”, Cumhuriyet Gazetesi, 8 Haziran 1933, s. 3.

yerlerini bizzat kendisi seçmiştir. Yusuf eşkıyalarla sürekli irtibat halinde olmuştur. Hatta bu son eylemde de eşkıyaları Yusuf çağırmıştır.³²²

Eşkîya çetesinin geri kalanları ise 18 Temmuz 1933 tarihinde Samsun'da yakalanmıştır. Bankalar Caddesinde Sürmeneli Cafer adında bir kişinin kahvehanesinin üzerindeki odalara ve Büyük Bafra Oteline polis tarafından ani olarak arama yapılmıştır. Bu arama neticesinde altı kişi tutuklanmıştır. Bu kişilerin Bursa'da yol kesen eşkıyalar olduğu anlaşılmıştır. Kimliklerinin Karabiber Hamit (namı diğer adı Mehmet), kardeşi Mustafa (namı diğer adı Rıdvan), Rizeli Ali Rıza (namı diğer adı Bekir), Rizeli Ali oğlu Ömer, Oflu Fazlı ve İlyas olduğu tespit edilmiştir. Aynı gün İlya köyünde Oflu Hasan'ın çiftliğinde de arama yapılmıştır. Yapılan aramda Alman mavzerleri bulunmuştur. Eylemde bu mavzerleri kullandıkları meydana çıkmıştır. Eşkîyalar suçlarını itiraf etmiştir. Soygundan sonra Mudanya yoluyla İstanbul'a hareket etmişler ve oradan da Dumlupınar vapuru ile Samsun'a gitmişlerdir. Samsun'a da yeni bir vurgun yapmak için gelmişlerdir.³²³ 24 Temmuz 1933'da eşkıyalar İstanbul'a getirilmiştir. İstanbul polisleri de eşkıyalara yataklık edenlerin bazılarını nezarete atmış ve soruşturma başlatmıştır.³²⁴ Eşkîyalardan Karabiber Hamit henüz 16 yaşında olmasına rağmen şimdiye kadar 18 cinayetin failidir.³²⁵

25 Temmuz'da soruşturma sona ermiştir. Eşkîyalar ve kendilerine yardım edenler tamamen tespit edilmiştir. Çetenin lideri Piyade oğullarından Rizeli Laz Mustafa şöyle ifade vermiştir:

“Kardeşim Mehmet, eniştem Bekir, Şatoğlu Hüseyin ve Maçka köyünden Mustafa namı diğer Hakkı ile beraber iki ay önce Bursa'da Karadeniz otelinde böyle bir soygun yapmayı kararlaştırdık. Soygun işinde kullanmak üzere şoför Yusuf'un otomobil ile yardımı temin ettik. Yanımızda bir Yunan mavzeri, bir anahtarlı tüfek ve ihtiyaca göre tabanca aldık. 28 Mayıs'ta Bursa-Orhaneli yolunda olay yerine gittik ve saklandık. Karabiber Mehmet'i gözcü yaptık. Yolun on birinci kilometresinde bulunuyorduk. Burada pusu kurarak beş otomobil soyduk. Bu soygunlar yedi saat sürdü. Jandarmayı şehit eden Şatoğlu Hüseyin'dir. Yolculardan bir ihtiyar bu duruma çok kızdı ve eline aldığı bir sopa ile Hüseyin'in üzerine atladı. Hüseyin onu da vurdu. Soygundan sonra kaçtık. İstanbul'a geldik. Burada bir hamamda iki gün saklandık. İstanbul'da çok şiddetli bir soruşturma başlamıştı. Burada kalırsak muhakkak yakalanacağımızı anladık. Vapurla Samsun'a gittik. Orada yakalandık. Aldığımız paraları kendi aramızda taksim etmiştik.”

³²² “Bursa Yolundaki Soygun”, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Haziran 1933, s. 3.

³²³ “Bursa Soyguncular Samsunda Yakalandılar”, Cumhuriyet Gazetesi, 19 Temmuz 1933, s. 1.

³²⁴ “Bursa Soyguncuları İstanbul'da”, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 25 Temmuz 1933, s. 1.

³²⁵ “Bursa Soyguncuları”, Cumhuriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1933, s. 1.

Bursa'nın en azılı eşkıyalarından Şatoğlu Hüseyin de Rize'de tutuklanmıştır. Bursa'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Çetenin diğer üyeleri şoför Yusuf ile Maçkalı Mustafa daha önce tutuklanmıştır.³²⁶

Bursa'da yaşanan bu eylem haricinde de birçok yol kesme olayı yaşanmıştır. 6 Haziran 1933 tarihinde Çorum'da köylerine giden altı kişi Şükrübeyli köyü ile Tolanehmet köyleri arasında dört silahlı eşkıya tarafından soyulmuştur. Yolculardan Cuma oğlu Ali kaçmak istemiş ise de dipçik darbesiyle ağır yaralanmıştır. Yolcular yol üstünden alınıp yakındaki bir dereye götürülmüştür. Elleri ve gözleri bağlanmıştır. Cuma oğlu Ali yaralandığı yerde ölüme terk edilmiştir. Fakat Ali kendine gelince Çorum'a kaçmayı başarmış ve durumu jandarmaya bildirmiştir. Yapılan soruşturma neticesinde eşkıyaların Kazım oğlu İsmail, Esat oğlu Şükrü, Musa oğlu Hasan ve Dudu Hatun torunu Mehmet olduğu tespit edilmiştir. Sadullah Çavuşun idaresinde jandarma eşkıyaların dönüş yoluna pusu kurmuştur. Eşkıyalar pusuda yakalanmış ve direniş göstermeden teslim olmuşlardır.³²⁷

Batı Anadolu bölgesinde de yol kesme eylemleri çok sık yaşanmıştır. Bu bölgedeki yol kesme eylemleri en çok İzmir'de gerçekleşmiştir. 6 Ocak 1929 tarihinde İzmir'in Kemalpaşa ilçesinde ikamet eden Ahmet oğlu Halil ile Mustafa oğlu Ahmet hazırladıkları keresteleri satmak için Manisa'ya bağlı Turgutlu kasabasına girmişlerdir. Keresteleri sattıktan sonra dönüş yolunda iki silahlı eşkıya tarafından önleri kesilmiştir. Eşkıyalar 28 lira aldıktan sonra kaçmışlardır. Jandarmanın yürüttüğü soruşturma neticesinde iki eşkıya da yakalanmıştır.³²⁸ İzmir'de Hasan ve İzzet adında iki bekçi ile Halil ve Şaban adındaki iki çobandan oluşan dört kişilik bir grup şirket kurmak için eşkıyalık yapmıştır. Bu eşkıya grubu İzmir'de Seydi Köy civarında insanları soydukları anlaşılmış ve jandarma tarafından yakalanmıştır.³²⁹ 23 Ocak 1932'de Urla yolunda dört otomobili soyan eşkıyalar jandarmanın pususuna düşmüşlerdir. Eşkıyalardan Karagöz oğlu Battal yakalanmıştır. Kaçan iki eşkıya ise ertesi gün Urla'da hamamdan çıkarken yakalanarak tutuklanmıştır. Eşkıyaların yolculardan üç bin lira ile 9 tabanca aldıkları anlaşılmıştır.³³⁰

³²⁶ “Haydutlar İtiraf Ettiler!”, Cumhuriyet Gazetesi, 26 Temmuz 1933, s. 1-6.

³²⁷ “Çorumda Bir Çete”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1933, s. 6.

³²⁸ “İki Haydut Yakalandı”, Milliyet Gazetesi, 6 Ocak 1929. s. 3.

³²⁹ “Memlekette Yolkesen İki Bekçi ile İki Çoban Yakalandı”, Milliyet Gazetesi, 19 Mayıs 1929, s. 3.

³³⁰ Urla Haydutları Yakalandılar”, Cumhuriyet Gazetesi, 23 Kânunusani 1932, s. 3.

Bir başka olayda da İzmir'den Ödemiş'e giden bir kamyon kimlikleri tespit edilememiş dört silahlı eşkıya tarafından saldırıya uğramıştır. Saldırı esnasında eski bir jandarma çavuşu hayatını kaybetmiştir. EşkİYalar Tire istikametine doğru kaçmıştır.³³¹ 13 Ocak 1933 tarihinde İzmir'in Bayındır ilçesinde birkaç yolcuyu soyan ve bir kişiyi öldürüp iki kişiyi de yaralayarak kaçan eşkıyalar yakalanmıştır.³³² Şubat 1934 tarihinde Manisa-İzmir sınırında iki yağcı eşkıyalar tarafından soyulmuştur. Ödemiş'e yağ götürmeye giden kişilerin yolu kimliği belli olmayan iki eşkıya tarafından kesilmiştir. EşkİYalar 45 lirayı alıp kaçmışlardır. Ancak jandarma eşkıyaları kısa sürede yakalamıştır.³³³

EşkİYaların eylemleri sırasında ilginç olaylar da yaşanmıştır. İzmir'den Bayındır'a giden kamyon Aslan Köyü civarında Taşkesiği Köyü önlerinde soyguna uğramıştır. Kamyon beş eşkıya tarafından soyulmuştur. EşkİYalar kamyonunda bulunan beş yolcudan şoför muavininden yirmi lira, bir tabanca ve bir saat ile seyyar manifaturacı İshak Efendiden altı lira almışlardır. EşkİYalar yolculara karşı nazik davranmışlardır. Yolcuları soyduktan sonra "*Uğurlar olsun.*" diyerek kaçmışlardır.³³⁴

17 Nisan 1934 tarihinde Akhisar İzmir yolunda iki silahlı eşkıya bir otomobili soymuştur. Haydutlar önce pusu kurmuştur. Otomobil geçerken ateş ederek şoför Mehmet Efendi'yi başından yaralamışlardır. Yolculara saldırarak para, saat ve eşyalarını gasp etmişlerdir.³³⁵ 23 Haziran günü öğleden sonra Bergama'dan İzmir'e giden kamyonun Menemen'den geçerken birkaç eşkıya tarafından önü kesilmiştir. Kamyonunda bulunanlar bir hadise çıkmaması için kamyonu durdurmak üzere şoföre emir vermişlerdir. Bu sırada kamyon eşkıyaların buldukları yere yaklaşmış; eşkıyalardan biri bağıarak "*Paralarınızı atın!*" demiştir. Yolcular aralarında para toplayarak on lirayı eşkıyaların önlerine atmışlardır. EşkİYalar bu paraları almışlar, yolculara dokunmadan şoföre hareket etmesini söylemişlerdir. Haberde eşkıyaların yakın köylerde yaşayan insanlardan olduğunun düşünüldüğü ifade edilmiştir. Görünen o ki eşkıyalar korkmuştur. Habere göre bu işte pekiyi değİllerdir ve korkak oldukları için kamyonun içinde ne olduğunu bile merak etmemişlerdir.³³⁶

³³¹ "İzmir Ödemiş Yolunda Bir Soygunculuk", Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kânunusani 1933, s. 5.

³³² "Yolbağı Kuranlar", Milliyet Gazetesi, 13 Ocak 1933, s. 4.

³³³ "Yağcılar Soyular", Akşam Gazetesi 23 Şubat 1934, s. 6.

³³⁴ "Kamyon Soygunu", Akşam Gazetesi, 30 Mart 1934, s. 2.

³³⁵ "İki Haydut Bir Otomobil Soydu", Akşam Gazetesi, 19 Nisan 1934, s. 6.

³³⁶ "Yol Kesenler", Akşam Gazetesi, 29 Haziran 1934, s. 6.

6 Temmuz 1934 tarihinde Burdur'dan Antalya'ya gitmekte olan bir otomobil Müslim Deresi'nde taarruza uğramıştır. Eşkîyalar taş yığınlarıyla yolu kapatmıştır. Silahlı eşkîyalar, arabada bulunan Singer şirketi müfettişi Abdülkadir, Antalya memleket Hastanesi eczacısı Macit ve Avukat Kazım Azamet Beylerin 245 lirasını almışlardır. Olaydan sonra şoför Döşemealtı Kasabası'na gelerek Jandarmaya ihbarda bulunmuştur. Jandarmalar hemen soruşturmaya başlamıştır. Bu eşkîyaların Sarkeçili aşiretinden Ahmet Ali ve kardeşi Mehmet olduğu anlaşılmıştır. Eşkîyalar 48 saat sonra yakalanmıştır.³³⁷ 14 Şubat 1936 tarihinde Simav'a giden Simavlı İbrahim oğlu Mustafa İzmir-Kemalpaşa yolunda dört eşkîya tarafından soyulmuştur.³³⁸

Eşkîyalar kimi zaman çok kanlı facialara da sebep olmuştur. İzmir'in Tire ilçesinde buna örnek olabilecek bir facia gerçekleşmiştir. 2 Kânunuevvel 1937 tarihli Ulus Gazetesi haberine göre Şoför Emin ve muavini Ali, Tire'den tütün yüklü kamyonları ile İzmir'e giderken eşkîyalar tarafından yolları kesilmiştir. Eşkîyalar Şoför ve muavinini kafalarına ateş ederek öldürmüşlerdir. Ardından cesetleri kamyonetten çıkararak ceplerindeki paraları almışlardır. Eşkîyalar cesetlerin kafalarını otomobilin tekerlekleri ucuna koymuşlar ve ayaklarını da birleştirerek kanlı bir üçgen yapmışlardır. Tire'den tütün yükü ile gelen şoför Baki yoldaki bu facia ile karşılaşmıştır. Eşkîyalar takip edilmektedir.³³⁹

Şekavet olayları içerisinde en sık rastlanılan yol kesme eylemleri genellikle küçük eşkîya grupları tarafından yapılmıştır. Eşkîyalar yol kesme eylemlerini doğrudan saldırı şeklinde değil belirli bir plan yaparak gerçekleştirmişlerdir. Hatta eşkîyalar yolları bile rastgele seçmemiştir. Yol kesme eylemini gerçekleştiren eşkîya grupları yollara pusu kurarak yolcuların önünü kesmiştir. Eşkîyalar yolcuların yanlarında taşıdıkları değerli eşyaları gasp etmiştir.

6.3. JANDARMA VE EŞKIYA ARASINDA YAŞANAN ÇATIŞMALAR

Asayiş raporlarına göre jandarma kuvvetleri eşkîyalara karşı ciddi mukavemet göstermiştir. Eşkîyalar ile jandarma arasında çıkan çatışmalar neticesinde eşkîyalara kayıplar verdirilmiştir. Bunun yanı sıra 1930 yılında çıkarılan Askeri Ceza Kanunu'nun

³³⁷ "Bir Soygunculuk", Akşam Gazetesi, 7 Temmuz 1934, s. 2.

³³⁸ "On Lirayı Alan 4 Haydut Aranıyor", Akşam Gazetesi, 19 Şubat 1936, s. 6.

³³⁹ "Haydutlar Yol kestiler ve İki Kişiyi Öldürdüler", Ulus Gazetesi, 2 Kanunuevvel 1937, s. 6.

onuncu maddesine göre silahlı olan eşkıyalar düşman olarak kabul edilmiştir. Yine aynı kanunun altmış dokuzuncu maddesinde düşmandan kaçanlar hapis ile cezalandırılabilirler.³⁴⁰ Bu kanun ile her zaman asayışı sağlamakla görevli olan jandarma kuvvetleri bu görevi yerine getirmediği takdirde ceza alması uygun görülmüştür.

30 Ekim 1928 tarihinde Kağızman'dan soygun yaparak Ağrı'ya giden Ali Beşki çetesiyle jandarma arasında çatışma gerçekleşmiştir. Çeteden 5 kişi öldürülmüştür. Çalınan mallardan 3 öküz geri alınmıştır. Çeteye yataklık eden köylerden iki kişi öldürülmüştür. Üç kişi de yakalanmıştır.³⁴¹ Kasım 1928'de Van'da Halis çetesinden 5 kişi ile çeteye yardım eden bir kişi çıkan çatışma sırasında öldürülmüştür. Kars'ta da Kasım ayı içerisinde 9 eşkıya yakalanmıştır.³⁴² 14 Mayıs 1929 tarihinde Kars'ın Diğür (Digor) bölgesinde jandarma birlikleri ile eşkıya arasında çatışma çıkmıştır. Sınır bölük komutanı Yüzbaşı Mahir Efendi ile iki asker şehit olmuştur. Bir eşkıya yakalanmıştır.³⁴³ 25 Mayıs 1929 tarihinde Aksaray, Kırşehir ve Ankara civarında defalarca eşkıyalık yapan Osman Çavuş ve çetesi ile yapılan çatışmada eşkıyaların tamamı öldürülmüştür.³⁴⁴ 1928 yılında Suriye'de Fransızlar tarafından yakalanan Yado, 5 Eylül 1929 tarihinde Türkiye sınırlarından içeri girmiştir. Aynı sene içinde yaşanan çatışmada Yado ve arkadaşları jandarma tarafından etkisiz hale getirilmiştir.³⁴⁵

1932 yılının Aralık ayında Erzurum'da daha önce bir jandarmayı ve bir tahsildarı şehit etmiş olan eşkıya Taceddin öldürülmüştür. Adana'da Safiye Mehmet çetesinden bir eşkıya öldürülmüştür. Gaziantep'te ise 2 jandarma ve 1 bekçiden oluşan devriye kolu eşkıyaların saldırısına uğramıştır. Bir jandarma şehit düşmüştür. Eşkıyalardan biri öldürülmüştür.³⁴⁶ 23 Ağustos 1933 Adana'nın eşkıyalarından Koca Ahmet, jandarma tarafından takip edilmesinin neticesinde çıkan çatışmada yaralı olarak yakalanmıştır.³⁴⁷ 19 Temmuz 1936 tarihinde Hasankale ceza evinden kaçan altı kişi Şorikli Hasan çetesinin mensuplarından iki kişi ile birleşmiştir.³⁴⁸ Bu şekilde yeni bir çete

³⁴⁰ Resmi Gazete, Sayı 1520, 15 Haziran 1930, s. 9076-9084.

³⁴¹ BCA, 30.10.0.0.106.127.912.17. s. 2.

³⁴² BCA, 30.10.0.0.106.127.912.18. s. 2.

³⁴³ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.10. s. 2.

³⁴⁴ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.11.

³⁴⁵ BCA, 30.10.0.0.106.128.923.6.

³⁴⁶ BCA, 30.10.0.0.106.127.923.3. s. 4.

³⁴⁷ "Kadirli Şakilerinden Bir Daha Yakalandı", Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ağustos 1933, s. 5.

³⁴⁸ "Bir Haydut Çetesi Yok Edildi", Ulus Gazetesi, 18 Ağustos 1936, s. 2.

oluşturmuşlardır. Takiplerine çıkarılan birlik ile yaptıkları çatışmada 2 eşkıya öldürülmüş, 3 kişi de yakalanmıştır. Eşkıya Ali Mendil oğlu Tevfik kaçmayı başarsa da Hınıs birliği tarafından yakalanarak öldürülmüştür.³⁴⁹

Diyarbakır, Muş, Erzurum, Erzincan ve özellikle Elâzığ'da şekavette bulunmuş Zaza Hüseyin, çetesine siyasi bir yön kazandırmaya çalışmıştır. Öyle ki Zaza Hüseyin idam edilmiş olan Şeyh Sait'in kardeşi Şeyh Abdurrahim ile görüşmüştür. Şeyh Abdurrahim'in ikamet ettiği Palu'nun Sirin köyüne gelmiştir. Bu durumun haber alınması üzerine Zaza Hüseyin'in derdest edilebilmesi için Şeyh Abdürrahim'in köyüne bir jandarma birliği gönderilmiştir. Zaza Hüseyin Çetesinden birkaç kişi öldürülmüş ancak Zaza Hüseyin kaçmıştır. Çatışma sırasında Şeyh Abdürrahim de korkarak kaçmıştır. Zaza Hüseyin, Sirin köyündeki çatışmadan sonra Çapakçur ile Genç arasında Velo Çetesiyile birleşmiştir. Jandarmanın takibi neticesinde izi tespit edilen Zaza Hüseyin 3. Seyyar Süvari Jandarma birliği tarafından Palu'nun Geran köyünde sıkıştırılmıştır.³⁵⁰ Çıkan çatışmada Zaza Hüseyin ile yanında bulunan bir kadın ölü olarak ele geçirilmiştir. Üç jandarma ve iki milis şehit olmuştur.³⁵¹ Ancak Zaza Hüseyin ölü olarak ele geçirilmiş olsa da çetenin mahiyeti topyekûn imha edilememiştir. Çünkü belgeye göre bazı subaylar vazifesini ihmal etmiştir. Süvari Jandarma birliği firar eden çeteyi takip etmesi gerekir iken bu vazifesini yerine getirmemiştir. Bu durumdan sorumlu olan subayın tespit edilmesi için BUM'den Kolordu Komutanlığına yazı yazılmıştır.³⁵²

1929-1933 arasında jandarma tarafından imha edilen eşkıya çeteleri Jandarma Teşkilatı'nın yazmış olduğu bir raporda kaydedilmiştir. Teşkilatın yapmış olduğu çalışmalar ve elde edilen sonuçlar hakkındaki bilgilere bu raporda ulaşılabilmektedir. Rapora göre yıl yıl imha edilen çeteler ve bölgeleri şöyledir: 1929 yılında Tokat'ta Bel Dağlı İzzet Çetesi; Cebelibereket'te Kürt Fahri Çetesi; Burdur, Muğla, Denizli ve Antalya'da faaliyet gösteren Rıza Çetesi; Konya, Afyon ve Isparta'da faaliyet gösteren Nedim Çetesi; Denizli, Isparta, Burdur ve Afyon'da şekavette bulunan Ferik Osman Çetesi ve Kars'ta Altın Diş Osman Çetesi imha edilmiştir. 1931 yılında Erzurum ve Erzincan'da faaliyet gösteren Aliko ve Topal Hüseyin Çetesi'nin büyük bir kısmı imha

³⁴⁹ BCA, 30.10.0.0.96D.116.805.3. s. 1.

³⁵⁰ BCA, 30.10.0.0.77A.69.457.14. s. 30.

³⁵¹ BCA, 30.10.0.0.106.128.932.2. s. 4.

³⁵² BCA, 30.10.0.0.106.128.923.1.

edilmiştir. Ankara, Yozgat ve Kırşehir’de şekavet yapan Kara Haydar Uşakları Çetesinin faaliyetleri 1932 yılında sona erdirilmiştir. Çetenin bir kısmı ölü bir kısmı sağ olarak ele geçirilmiştir. Kayseri ve Maraş’ta Gökçek İsmail, Gedik Ahmet Çetesi’nin bir kısmı imha edilmiştir. Diyarbakır, Bitlis ve Muş’ta faaliyet gösteren Sabri Ahmo Çetesi, Mehmet Çavuş Çetesi, Hanili Refo Çetesi ve Homan Çetesi’nin de bir kısmı ölü, bir kısmı sağ ele geçirilerek varlıklarına son verilmiştir. Diyarbakır Reşan Suyu üzerinde 15 Ağustos 1932 tarihinde yapılan çatışmada Ahmet İskânı Çetesi tamamen imha edilmiştir. Mardin’de Nuri Halil Hamo Çetesi, Van ve Bitlis’te şekavette bulunan Müküslü Arif Çetesinin de varlıklarına son verilmiştir.³⁵³

Eşkiyalar köylere baskın yaptıklarında kimi zaman jandarmaya denk gelmişlerdir. BUM’un gönderdiği bir asayiş raporuna göre 22 Kasım gecesi 40 silahlı eşkıya Diyarbakır’ın Harran ilçesindeki Hirbetüssalih Köyü’ne baskın yapmıştır. O sırada köyde bulunan jandarma birliğinin müdafaası sayesinde eşkiyalar hiçbir şey yapamadan kaçmışlardır.³⁵⁴ 8 Ekim 1937 tarihinde de Diyarbakır’da Kemok ve Besvan köyleriyle Bonal Çeşmesi üzerinde jandarma birliği eşkıya çetesiyle karşı karşıya gelmiştir. Yaşanan çatışmanın akabinde eşkiyalar karanlıktan istifade ederek kaçmışlardır.³⁵⁵

Bazı durumlarda jandarmaların, aldıkları istihbarat neticesinde eşkiyaların güzergâhlarına pusu kurduğu ve eşkiyaların buldukları bölgeleri kuşattığı da olmuştur. 15 Temmuz 1933 tarihinde Ankara Hapishanesi’nden kaçan iki eşkıya Keskin Hükümet doktorunun evine gizlice girmişlerdir. Hiçbir şeyden haberi olmayan doktor evine geldiğinde eşkiyalar tarafından öldürülmüştür. Eşkiyalar bu olaydan sonra dağılmıştır. Eşkilyalardan birisinin Kızılırmak civarında olduğu haberi alınmıştır. Bunun üzerine jandarma eşkiyanın Kalecik Köprüsü’nden geçeceğini tahmin ederek pusu kurmuştur. Pusuya yakalanan eşkıya mukavemet göstermişse de jandarmaların ateşi sonucu ölü olarak ele geçirilmiştir. Diğer eşkiyaya ise ulaşamamıştır.³⁵⁶ Diyarbakır’da bir jandarma ve bir köy muhtarını katletmiş olan azılı eşkiyalar Fidran Köylü Ali Abdü ile arkadaşı İbo 17 Ağustos 1934 tarihinde ölü olarak yakalanmıştır. Merkez jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Sadık ve Kulp bölük komutanı Mustafa Bey’in idaresinde bir

³⁵³ BCA, 30.10.0.0.106.128.923.6. s. 24-30.

³⁵⁴ BCA, 30.10.0.0.106.128.917.46. s. 1.

³⁵⁵ BCA, 30.10.0.0.96.116.805.14. s. 1.

³⁵⁶ “Hapishane Kaçakları, İki Hayduttan Biri Pusuya Düşürülerek Öldürüldü”, Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1933, s. 2.

jandarma birliği Ali Abdü ve arkadaşı İbo'nun saklandıkları yeri tespit ederek kuşatma altına almışlardır. Jandarma, teslim olmalarını teklif etmiş ise de eşkıyalar direniş göstermiştir. Bunun neticesinde ikisi de öldürülmüştür. Bu olayda eşkıyalara yardım ettiği tespit edilenler de yakalanmıştır.³⁵⁷

1934 yılının sonbahar aylarında Samsun'da bir eşkıya da etrafı kuşatılarak etkisiz hale getirilmiştir. Seyyar satıcılıkla uğraşan Sarı Şerif, sattığı eşyaya hile karıştırarak insanları aldattığından hapse girmiştir. Hapisten çıktıktan sonra Samsun'un Buğday Pazarı'nda denk geldiği karısını öldürmüştür. Sonra da Kara Yusufu Köyü'nden İbrahim Ağa'yı da öldürerek dağa çıkmıştır. Sarı Şerif dağa çıktıktan sonra bir çobana denk gelmiştir. Çobandan kendisine kuzu ve ekmek istemiştir. Çoban köye gider gitmez durumu köy bekçisine anlatmıştır. Köy bekçisi de civardaki jandarma birliğine haber vermiştir. Eşkıya Sarı Şerif kuzu ve ekmek beklerken jandarmalar tarafından kuşatılmıştır. Jandarmanın teslim olma teklifine direnen eşkıya ölü olarak ele geçirilmiştir.³⁵⁸

13 Mayıs 1935 tarihinde Erzincan'da eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan Gako ve beş arkadaşı jandarmalar tarafından takip edilmiştir. Takibin neticesinde jandarma Gako ve arkadaşlarının etrafını sarmıştır. Eşkıyalar ilk önce çatışmaya girseler de kurtulamayacaklarını anlayınca teslim olmuşlardır.³⁵⁹ 20 Nisan 1938 tarihinde asker kaçağı Abdullah ve arkadaşı Bekir Nazilli'de bir köye baskın yapmışlardır. Baskın esnasında ihtiyar bir köylüye işkence etmişler, para ve mücevher alarak kaçmışlardır. Köyün gençleri eşkıyaları takip etmiştir. Eşkıyaların Nazilli'ye kaçtığı telefonla jandarmaya bildirmişlerdir. Jandarma, kent merkezine girecekleri sırada tedbirleri alarak eşkıyaları pusuya düşürmüştür. Eşkıya ile jandarma arasında yaşanan çatışmada Bekir ölü, Abdullah yaralı olarak yakalanmıştır.³⁶⁰

Jandarma birlikleri ile eşkıyalar arasındaki çatışmalar bazen çok uzun sürmüştür. Van Valisi Sami Bey'in 21 Ekim 1929 tarihli asayiş raporuna göre Şehidan Yaylası'nda eşkıyalar ile jandarma arasında yaşanan çatışma 9 saat sürmüştür. Çatışmanın neticesinde eşkıyalar dağılarak Gevşan mıntikasında kaybolmuşlardır. Bunun üzerine jandarma birlikleri eşkıyaların takibini bırakmamıştır. Birliklerin daha hızlı olması ve

³⁵⁷ "İki Azılı Haydut Yakalandı", Akşam Gazetesi, 19 Ağustos 1934, s. 6.

³⁵⁸ "Samsun'da Bir Haydut Yakalandı", Akşam Gazetesi, 20 Ağustos 1934, s. 2.

³⁵⁹ "Altı Haydut", Akşam Gazetesi, 14 Mayıs 1935, s. 1.

³⁶⁰ "Nazillide İki Haydut", Akşam Gazetesi, 21 Nisan 1938, s. 2.

eşkiyaların süratle tenkil edilebilmesi için birtakım önlemler almışlardır. Hızlıca tedarik edilen vasıtalarla piyade kuvvetleri süvariye çevrilmiştir. Eşkiyaların Sultan Murat yolunu³⁶¹ takip ettiği anlaşılınca sınır bölgelerinde tedbirler alınmıştır. Fakat eşkiyalarla sınırda bir temas yaşanmamıştır.³⁶² 28 Haziran 1937'de Bitlis'te Kerho mevkiinde yer alan seyyar tabura erzak götürmek için Mutki'nin Meydan Köyü'nden hareket eden bir kabile 130 eşkiyanın saldırısına uğramıştır. Kabile muhafızı manga ile bir bölük yaklaşık 8 saat boyunca eşkiya ile çatışmaya girmiştir. 31 eşkiya öldürülürken diğerleri kaçımıştır. Çatışmada 2 er şehit olmuştur. 1 Temmuz'da aynı kafilenin bir Süvari bölük muhafazasında Meydan Köyü'ne dönüşü esnasında 150 eşkiya tarafından saldırı düzenlenmiştir. Yardımcı bölüklerin gelmesi ile çatışmada 15 eşkiya öldürülmüş, 3 er şehit olmuştur.³⁶³

Jandarmanın birlikleri her zaman eşkiyayı takip neticesinde çatışmaya girmemiştir. Kimi zaman devriye sırasında eşkiyaların saldırılarına maruz kalmışlardır. Ovacıktan hareket eden postaya muhafız edilen iki jandarma geri dönüş yolunda öldürülmüştür. Olayı gerçekleştirdiği tespit edilen Maksut Uşağı Aşireti'ne tabi olan Hıdır oğlu Yeşil ile Rıza oğlu Hasan ve bunlara gözcülük yapan Ali oğlu Dursun tutuklanmıştır.³⁶⁴

Jandarmanın takibi neticesinde birçok eşkiya ortadan kaldırılmıştır. 19 Temmuz 1936 tarihinde Hasankale Cezaevi'nden kaçan altı kişi Şorikli Hasan Çetesi'ne bağlı olan iki kişi ile birleşerek yeni bir eşkiya çetesi oluşturmuştur. Bu durumun haber alınması üzerine jandarma birlikleri takiplerine çıkarılmıştır. Yapılan çatışmada iki eşkiya öldürülmüştür. Üç eşkiya da sağ olarak yakalanmıştır. Çarpışmada kaçmaya muvaffak olan Kahkik Köy'lü eşkiya Ali Mendil oğlu Tevfik de Hınıs müfrezesi tarafından sıkıştırılarak yapılan ikinci ve kısa bir çatışmaya müteakip ölü olarak ele geçirilmiştir.³⁶⁵

Jandarmanın hedefine ulaşamadığı ve başarısız olduğu olaylar da mevcuttur. 22 Ağustos 1931 gecesi Mâni Kasabası'ndan gelen 22 kişiden oluşan Plomerli Veli oğlu Veli

³⁶¹ IV. Murat Yolu, Erciş'in kuzeyinden İran'a doğru Aladağlar'dan Tendürek Dağı'na uzanan bir yoldur. (Bkz. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/van/kulturatlasi/iv--murat-yolu-efsanesi>, Son güncelleme 6 Haziran 2023.)

³⁶² BCA, 30.10.0.0.106.128.917.15. s. 2.

³⁶³ BCA, 30.10.0.0.96D.116.805.9. s. 2.

³⁶⁴ BCA, 30.10.0.0.106.128.923.4. s. 3.

³⁶⁵ BCA, 30.10.0.0.96D.116.805.3. s. 1.

çetesiyle jandarma birliği arasında çatışma yaşanmıştır. Birlik çetenin etrafını tam saramamıştır. Eşkıyalar Erzincan'a doğru kaçmışlardır.³⁶⁶

Jandarma kuvvetleri asayişi sağlamak için eşkıyalara karşı etkili bir m¼cadele y¼r¼tm¼řt¼r. Jandarma kuvvetleri eşkıyaları ortadan kaldırmak için takip ve tenkil y¼ntemini kullanmıştır. Jandarmalar eşkıyaların izlerini takip ederek buldukları yerlerde çatışma i¼erisine girmiştir. Bu sayede bir¼ok eşkıya çetesini ortadan kaldırılmıştır.

6.4. EŞKIYALARIN YAKALANMASI

Jandarmaların yaptığı soruşturmalar ve takipler neticesinde eşkıyalar bazen toplu olarak bazen tek tek yakalanmıştır. 19 Ekim 1923 tarihinde Ankara'dan k¼ylerine gitmekte olan Balanın Bayat Atik k¼yl¼lerinden Hacı Ahmet oğlu H¼seyin ile Kel Mehmed oğlu Hasan Elmadağı'ndan ge¼erken kimliği belirsiz d¼rt eşkıya tarafından saldırıya uğramışlardır. Eşkıyalar k¼yl¼lerin eşyalarını gasp etmiştir. Bunun üzerine derhal bir m¼freze sevk edilmiştir. Eşkıyalardan olduğu tespit edilen Hacılar k¼y¼nden Osman oğlu İbrahim canlı olarak yakalanmıştır. Diğer eşkıyalar ise yapılan takip neticesinde bulunmuştur.³⁶⁷ 5 Haziran 1929 tarihinde Diyarbakır'a bağlı Silvan'ın Haştar k¼y¼ yakınında d¼rt yolcuyu soyan d¼rt eşkıyadan ikisi yakalanmıştır.³⁶⁸ 23 Haziran 1929 tarihinde uzun s¼redir Rize, G¼m¼řhane, Trabzon'da bir¼ok kez yol kesme ve adam öld¼rme gibi şekavet eylemlerinde bulunan yedi kişilik S¼rmeneli Ahmet çetesi, d¼rt kişilik T¼rap oğlu İsmail çetesi ve Mercen oğlu Dursun ile arkadaşları topluca yakalanmıştır.³⁶⁹ Ekim 1929'da Malatya'da Ali oğlu Sadık'ı öld¼ren, bir Amerikalıyı soyan ve bir ustabaşının parasını gasp eden bir çetenin kimlikleri tespit edilmiştir. Eşkıyaların Arđa'da³⁷⁰ kahvecilik yapan Mehmet oğlu Hasan, biraderi Mehmet, diğer biraderi Halil, Arđa'nın Fındık Karyesi'nde ikamet eden Elbistan'ın Kara Hasan Uşağı Karyesi'nden Demirci Ali oğlu Demirci Hacı, Arđa'nın Toprak Tepe Karyesi'nden ¼ıkı

³⁶⁶ BCA, 30.10.0.0.96A.110.740.21. s. 1.

³⁶⁷ "Eşkıya Tenkili", H¼kimiyet-i Milliye Gazetesi, 19 Teşrinievvel 1923, s. 4.

³⁶⁸ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.19.

³⁶⁹ BCA, 30.10.0.0.91.105.683.29.

³⁷⁰ Belge de Arđa diye ge¼mektedir. Arđa diye ifade edilmektedir. Bug¼nk¼ adı Akçadağdır. (Bkz. <http://www.akcadag.gov.tr/tarih>, Son g¼ncelleme, 7 Haziran 2023.)

oğlu Hasan ve Haleb'in Kürdağı Kazası Atmalı Karyesi'nden Bekir oğlu Reşit oldukları anlaşıl原因 hepsi tutuklanmıştır.³⁷¹

Ocak 1930'da Adıyaman'ın Besni Kazası'nda bulunan eşkıya Hannan'ın ortakları ve kardeşleri olan Mehmet ve Abdullah yakalanmıştır.³⁷² Muş'ta Maktul Seyit Han çetesinin döküntülerinden Çaçan ile 3 yıldan beri Malazgirt bölgesinde şekavet yapan Mehmedi Şeyho ve arkadaşı İhsan silahları ile birlikte yakalanmıştır. Çapakçur ve Kiğı bölgelerinde uzun zamandır şekavette bulunan Vello yakalanmış ve çete mensupları dağılmıştır.³⁷³ 28 Mayıs 1930 tarihinde de Elâzığ'ın İçme Kasabasında Şeyh Hacı köyü civarında çekirge mücadelesinde³⁷⁴ yer alan bir jandarma beş silahlı eşkıya ile karşılaşmıştır. O sırada iki jandarmanın da yardım etmesi ile üç eşkıya yakalanmıştır.³⁷⁵ Ekim 1930'da Darahini³⁷⁶ bölgesinde Abdullah Çetesi'nden Mehmet, Sason'da çete reisi Yusuf Fettah, Mehmet, İbrahim, Mehmet adında dört eşkıya yakalanmıştır.³⁷⁷ 8 Ekim 1932 tarihinde Muş'ta bir eşkıya çetesinden Hayro adındaki bir kadın silahı ile birlikte yakalanmıştır.³⁷⁸ Diyarbakır'da köy basan ve adam öldüren eşkıya Hasan Çolo ve bir arkadaşının yakalanması için sıkı bir şekilde takip edilmiştir. Diyarbakır'ın Mardin Kapısı Karakolu komiseri Abdurrahman Bey, 15 Temmuz 1934 tarihinde iki eşkıyayı Alipaşa Mahallesi civarında bir hadiseye meydan vermeden yakalamıştır.³⁷⁹

Jandarma, her zaman eşkıyaları yakalayamamış olsa da soruşturma yapmaktan vazgeçmemiştir. Öyle ki Bursa'da jandarmalar banka soyan eşkıyaları yıllar sonra da olsa yakalayabilmiştir. 1932 yılında Osmanlı Bankası'nın Bursa şubesi birkaç eşkıya tarafından soyulmuştur. Eşkıyalar 3500 lirayı alarak kaçmıştır. Jandarma bu işte bir alakası olduğunu tahmin ettiği Cefer adındaki bir kişiyi gizli gizli takip etmiştir. Hatta

³⁷¹ BCA, 30.10.0.0.106.128.917.18. s. 2.

³⁷² BCA, 30.10.0.0.91.105.683.38.

³⁷³ BCA, 30.10.0.0.106.128.923.4. s. 4.

³⁷⁴ Çekirge istilasına karşı yapılan bir mücadeledir. Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu bölgesinde çekirge istilası çok sık yaşanmıştır. 1930 yılında Mardin, Urfa şehirlerinde Fas Çekirgesi ve daha önce hiç görülmediği miktarda Sudan Çekirgeleri Suriye ve Irak sınırlarını geçerek Mardin, Urfa, Hakkari, Siirt, Diyarbakır, Muş, Van, Elazığ, Malatya, Antep, Hatay, Adana, Erzincan, Sivas, Kayseri ve Niğde'de istilaya sebep olmuştur. Adeta bir afet şeklinde cereyan etmiştir. Bölgede açlık sorunu baş göstermemesi için Ziraat memurları geceli gündüzlü çalışmıştır. (Bkz. BCA, 30.10.0.0.218.185.277.11. s. 3.)

³⁷⁵ BCA, 30.10.0.0.106.128.920.4.

³⁷⁶ Günümüzdeki adı Gençtir. 1936 yılına kadar Elazığ'a bağlı kalmıştır. 1936 yılında Bingöl'ün il olmasıyla buraya bağlanmıştır. (Bkz. <http://www.genç.gov.tr/tarihcesi-ve-cografi-yapisi>, Son güncelleme 7 Haziran 2023.)

³⁷⁷ BCA, 30.10.0.0.106.128.920.11. s. 1.

³⁷⁸ BCA, 30.10.0.0.106.128.923.2. s. 4.

³⁷⁹ "Diyaribekirde İli Şerir Yakalandı", Akşam Gazetesi, 20 Temmuz 1934, s. 1-4.

taharri (araştırma) komiserlerinden biri Cafer ile arkadaş olmuştur. 27 Eylül 1936 tarihinde Cafer, rakı içmek için komiseri evine davet etmiştir. Rakı sofrasında dili çözülen Cafer bankanın nasıl soyulduğunu bütün detayları ile anlatmıştır. Cafer ile soygunda yer aldığı öğrenilen İnegöllü Süleyman ve Ahmed yakalanmıştır.³⁸⁰ Jandarmanın soruşturmaları ve takipleri her zaman netice vermemiştir. Öyle ki bazen eşkıyalar izlerini bile kaybettirmiştir. Tunceli Valisi Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın raporuna göre 23 Eylül 1938 gecesine 10 eşkıya Tunceli'de Gerdiz köyüne baskın yapmıştır. Baskında eşkıyalar 21 hayvanı gasp ederek doğuya doğru kaçmışlardır. Üçüncü Seyyar Jandarma Taburlarından birtakım eşkıyaları takip etmiş fakat herhangi bir izlerine rastlayamamıştır.³⁸¹ Jandarma birliklerinin dışında eşkıyaların gümrük muhafaza memurları tarafından da yakalandığı olmuştur. 15 Eylül 1936 tarihinde Bodrum'un ünlü eşkıyalarından Altındış Niko kaçakçılık yaptığı sırada gümrük muhafaza memurları tarafından yaralı olarak yakalanmıştır.³⁸² 6 İlkanun 1937 tarihinde Bolu'da kamyon soyma ve ev basma suçlarından aranan eşkıyalardan biri Hendek'te biri de Düzcü'de yakalanmıştır. Eşkıyalar suçlarını itiraf etmiştir.³⁸³

Jandarma eşkıyaları yakalamak için kış aylarında ansızın baskın hareketleri yapmıştır. Kış baskınları asayişin sağlanmasında çok yararlı olmuştur. Bu baskınlar aynı anda birden fazla şehirde gerçekleştirilmiştir. Netice itibariyle birçok eşkıya, azılı haydut çeteleri ve ağır suçlular yakalanmıştır.³⁸⁴

Asayişin sağlanması konusu hükümetin önemle üzerinde durduğu bir mesele olmuştur. Dâhiliye Vekâleti, asayişin temin edilmesinde başarılı olmayan valileri görevden almıştır. Valilerden ellerindeki bütün kuvvetlerle eşkıyaların imha edilmesi istenmiştir. 29 Haziran 1929 tarihinde Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Rize Valisi Mehmet Arif Bey'e yazmış olduğu mektupta eşkıyaların bir an önce yakalanmasını sert bir dille ifade etmiştir. Şükrü Kaya'nın göndermiş olduğu mektup şu şekildedir:

“Şakilerin imha ve tenkili için sizden önceki Cemil Bey'in teklif ettiği olağanüstü ve kanun dışı tedbirlerin hükümetçe kabul edilmediğini biliyorsunuz. Vilayete tayin edilmeniz şakilerin imhası hakkında sözüne istinaden gerçekleşmiştir. Hâlbuki şimdiye kadar şakilerin imhasında muvaffakiyet görülmedikten başka tam tersine vilayetin asayişi daha çok bozulmuştur. İlk mütalaaunuz ve şakilerin imhası hususundaki bildirimelerinizle bu günkü mütalaaanız arasında

³⁸⁰ “Rakı Sofrasında Dili Çözüldü!”, Akşam Gazetesi, 28 Eylül 1936, s. 2.

³⁸¹ BCA, 30.10.0.0.96A.111.751.4.

³⁸² “Ünlü Bir Haydut Yakalandı”, Ulus Gazetesi, 16 Eylül 1936, s. 3.

³⁸³ “Bolu'da İki Tane Haydut Yakalandı”, Ulus Gazetesi, 6 Kânunuevvel 1937, s. 6.

³⁸⁴ BCA, 30.10.0.0.91.105.685.2. s. 1.

*büyük zıtlık vardır. Rize’de eşkıyayı himaye ettiği rivayet olunan kişiler sizin tarafınızdan biliniyordu. Bunları bir tarafa bırakarak elindeki mevcut kuvvet ve yetkilerimizle yalnız eşkıyayı takip ve tenkil etmeniz size direktif olarak verilmişti. Siz bu direktifi bırakarak sizden önceki Vali Cemil Bey’in düştüğü çıkmaza girdiniz. Sağdan, soldan gelen propagandalar ve söylentilerle meşgul olmasaydınız, kadınların sokaklarda şu veyahut bunu yaptıklarına dikkat etmeseydiniz ve hedefi aslınız olması lazım gelen eşkıyanın takibine kıymet ve ehemmiyet vermiş olsaydınız bu adi eşkıyaların miktarı az iken ortadan kaldırılmaları daha kolay olurdu. Ve bu sayede nüfuzundan çekindiğimiz adamların nüfuzları kırılmış olurdu. Beş altı ayı boş geçirmeniz yüzünden giderek artan şakilerin de imhası için daha büyük fedakârlık ihtiyarına lüzum görülerek jandarmalarınız asker kuvvetleriyle takviye edildi. Binaenaleyh hal ve vaziyeti iyice muhakeme ederek bu kuvvet ve tertibatla mevcut kanuni yetkilerle vilayetin asayişini iade edip etmeyeceğiniz hususunda kanaatinizi süratle bildirmenizi, kanaat ve iktidarınız bunların az zamanda imhasına müsait ise elinizdeki bütün kuvvet ve yetkileri kullanarak hiçbir mülhaza ile meşgul olmayarak bu şakileri tenkil ve imha etmenizi rica ederim.*³⁸⁵

Jandarma kuvvetleri takip ve tenkil yönteminin dışında da araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar sayesinde birçok eşkıya sağ olarak yakalanmıştır. Jandarmanın kullanmış olduğu yöntemler asayişin sağlanmasına büyük katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra hükümet de asayişin sağlanması hususunda başarısızlığı ve ihmalkârlığı affetmemiştir. Asayiş sağlamakla yükümlü yetkililer başarısız oldukları takdirde görevden alınmıştır. İhmalkârlıkta bulunanlar ise sert bir şekilde uyarılmıştır.

³⁸⁵ BCA, 30.10.0.0.91.105.683.22. s. 2-3.

7. EŞKİYALIK OLAYLARI EKSENİNDE TÜRKİYE’NİN IRAK, İRAN VE SURIYE DIŞ POLİTİKASI

Eşkiyalık sorunu Türkiye için sadece bir iç mesele olarak kalmayıp dönem dönem komşu ülkelerle krizlere de neden olmuştur. Irak, İran ve Suriye’den gelen eşkıyalar sınırlardan içeri girerek köyleri basmış ve hayvanları gasp etmiştir. Eylemlerini gerçekleştiren eşkıyalar yine ait oldukları ülkelere kaçmıştır. Bunun yanında Türkiye’de şevket eylemlerinde bulunan eşkıyalar da yakalanmamak için komşu ülkelere kaçmıştır. Bu da sınır bölgelerinin güvenliği konusunda tartışmalara neden olmuştur. Sınır bölgelerindeki asayişsizlik üzerine Türkiye, önlemler almıştır. Türkiye, Irak, İran ve Suriye nezdinde ilişkiler kurarak sınır güvenliğinin sağlanması için tedbirler alınmasını sağlamıştır.

7.1. TÜRKİYE-IRAK SINIRINDA EŞKİYALIK OLAYLARI

Osmanlı Devleti’nde Irak bölgesinde aşiretler tarafından organize edilen eşkıyalık hareketleri oldukça yaygındır. Özellikle Bağdat ve Musul Vilayetlerinde asayişsizlik sorunu ciddi önem arz etmektedir. Bölgede bulunan Barzan ve Hemund adındaki Kürt aşiretleri ile Şemmar adındaki Arap aşiretleri atalarından gelen isyan, yağma ve katliam gelenekleri ile Osmanlı Devleti’ne ve tebaasına ciddi zararlar vermişlerdir.³⁸⁶ Cumhuriyet’in ilanından sonra da bu aşiretlerden Barzan aşireti Türkiye ile Irak arasında sorun oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti güneydoğudaki sınır komşusu olan Irak ile 1930’lara kadar eşkıyalık olayları yüzünden sorun yaşamıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Irak’taki İngiliz Mandası Türkiye aleyhine faaliyetlere destek vermiştir.³⁸⁷

İngiliz Manda yönetimi Irak bölgesindeki aşiretleri de Türkiye aleyhine kışkırtmıştır. Barzan aşiret reisi Şeyh Ahmet’in kâtibi olan Şeyh Yusuf komutasındaki 200 kişi 22 Haziran 1930’da Hakkâri’nin Şemdinli İlçesindeki Oramar Kazası’na saldırmıştır.

³⁸⁶ Nevzat Artuç, Osmanlı Devleti’nin Son Dönem Irak Politikasına Bir Örnek: Nazım Paşa’nın Bağdat Valiliği (25 Kasım 1909 – 15 Mart 1911), Belleten, 74/271, (2010), s. 857-863.

³⁸⁷ Resul Köse, Türkiye’nin Doğu ve Güneyindeki Komşularıyla Sınır İlişkilerine Dair Bir Değerlendirme (1923-1940), Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, 38, 2020, s. 70-75.

Ancak sınır bölüğünün direnişi sayesinde başarısız olmuşlardır. 16 Temmuz'da Şeyh Ahmet 500 kişi ile birlikte Oramar Sınır Bölük Komutanlığı'na saldırmıştır. Takviye birliklerinin bölgeye geç kalmasını fırsat bilen Şeyh Ahmet Hakkâri içlerine girmeye çalışmıştır. Din uğruna çalıştığını belirterek köylüleri hükümete karşı kışkırtan ve etrafına birçok kişiyi çeken Şeyh Ahmet bölgede ayaklanma başlatmıştır. Şeyh Ahmet bölgede yayılmak için Cizre ve Beytüşşebap topraklarına saldırı hazırlığına başlamıştır. 31 Temmuz'da Şeyh Ahmet, askerlere yardım eden Doskili Ferhat Ağa'ya saldırmış fakat başarısız olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti isyanı bastırmak ve eşkıyaları ortadan kaldırmak için 2 Ağustos günü hava destekli kara harekâtı başlatmıştır. Kara harekâtı neticesinde eşkıyalar geri çekilerek Irak'a iltica etmişlerdir. Türkiye sınırları içerisinde kalan eşkıyaların ise af talebinde bulunması ile harekât 10 Ekim'de sona ermiştir. Ancak harekât sona ermiş olsa da aşiretin sınır bölgesindeki tacizleri devam etmiştir.³⁸⁸

1930 yılında İngiltere'nin Irak'a özerklik vermesinin ardından Türkiye ile Irak arasında dostane ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa 20 Aralık 1931'de Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Nuri Paşa'nın ziyareti 15 Ocak 1932 tarihine kadar sürmüştür. Ziyareti sırasında Türkiye ile Irak arasında barış ortamının devam etmesi ve ilişkilerin güçlendirilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye ve Irak arasında İade-i Mücrimin Muahedenamesi (Suçluların İadesi) imzalanmıştır.³⁸⁹

Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa, Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrasında Irak meclisinde bir konuşma yapmıştır. Nuri Paşa bu konuşmasında Türkiye-Irak ilişkilerinde asayiş meselesinin ne kadar önem olduğunu beyan etmiştir. Nuri Paşa, çetelerin önüne geçmek için Türkiye ile ittifak yapıldığını belirtmiştir.³⁹⁰ Bundan sonra iki ülkenin hükümetleri eşkıyalara karşı ortak bir mücadele vermiştir.

Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde yürütülmesine rağmen Barzan Aşireti her iki ülke için sorun oluşturmaya devam etmiştir. Irak hükümeti Barzan Aşireti'ne karşı baskı uygulamaya başlamıştır. Bunun üzerine Barzan Aşireti reisi Şeyh Ahmet, Hakkâri iline müracaat ederek bir mektup göndermiştir. Şeyh Ahmet bu mektupta Türkiye'ye hizmet etmeye hazır olduğunu ve sözleşme yapmak istediğini

³⁸⁸ Resul Köse, Cumhuriyet'in İlk On Yılında Doğu Vilayetlerinde Emniyet ve Asayiş Sağlama Faaliyetleri, *History Studies*, 12/3 2020. s.1271.

³⁸⁹ Gürbüz Arslan, Nuri Sait Paşa'nın Türkiye Ziyareti ve 1946 Türkiye-Irak Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 17/34 s. 271.

³⁹⁰ BCA, 30.10.0.0.436.259.741.4. s. 1.

ifade etmiştir. Mektubun BUM. İbrahim Tali'ye iletilmesi üzerine Tali, Şeyh Barzan ile hiçbir şekilde sözleşme yapılmamasını Hakkâri iline bildirmiştir. Bu durum karşısında İbrahim Tali, Şeyh Ahmet'in sınırlardan içeri girmemesi için önlemler almıştır.³⁹¹

Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa, Türkiye'nin Bağdat Elçiliğine gönderdiği bir yazıda Irak'ın Barzan aşireti üzerine harekât yapacağını ve Türkiye'ye kaçma ihtimalinin bulunduğu belirtmiştir. Nuri Paşa, Türkiye'ye kaçanların iade edilmesini istemiştir.³⁹² Türkiye, Irak'ın isteğini yerine getirmiştir. Irak'ın Barzan Aşireti'ne karşı harekâtın neticesinde firar eden aşiret mensupları Türkiye'ye geçmek istemiş ise de sınırlardan uzaklaştırılmıştır.³⁹³ Irak hükümeti Türkiye'nin yardımları için teşekkür etmiştir.³⁹⁴

Türkiye, Irak'tan gelebilecek eşkıyaları engellemek için önlemlerini arttırmıştır. Aynı zamanda Türkiye, asayiş sağlanması hususunda da Irak'a yardım etmiştir. Türkiye eşkıyaların Irak sınırından içeri girmemesi için bir VII. Kolorduya bağlı bir piyade bölüğü 6 Eylül 1935 tarihinde Hakkâri'de Türkiye-Irak sınırında³⁹⁵ olan Beruh Dağı bölgesine gönderilmiştir.³⁹⁶

Halil Hoşoy adlı çete reisi her iki ülkenin sınırları civarında eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuştur. 13 Mart 1936 tarihinde Araşki mevkiinde Halil Hoşoy ve çetesini ile çatışma gerçekleşmiştir. Bu çatışmada Türk kuvvetleri Irak kuvvetlerine yardımda bulunmuştur. Çatışmanın neticesinde Halil Hoşoy ve çetenin bazı üyeleri öldürülmüş diğerleri de yakalanmıştır. Bu sayede iki ülke arasındaki şevket eylemlerine de son verilmiştir. Irak Hükümeti, Türk kuvvetlerinin vermiş olduğu destek üzerine Türkiye Bağdat Elçiliği'ne yolladığı bir nota ile teşekkürlerini iletmiştir.³⁹⁷ Türkiye ile Irak arasında ortak hareket neticesinde sınır güvenliğinin tesis edilmesine büyük katkı sağlamıştır.

³⁹¹ BCA, 30.10.0.0.96B.113.768.6. s. 2.

³⁹² BCA, 30.10.0.0.436.269.741.10. s.1.

³⁹³ BCA, 30.10.0.0.436.259.741.11.

³⁹⁴ BCA, 30.10.0.0.436.259.741.14. s. 2.

³⁹⁵ Türkiye'nin Irak ile sınırı olan illeri Mardin (O dönemde günümüzde Şırnak ili olarak geçen bölge de Mardin sınırları içerisinde yer almaktadır.) ve Hakkâri'dir.

³⁹⁶ BCA, 30.10.0.0.91.105.685.4. s. 2.

³⁹⁷ BCA, 30.10.0.0.436.259.744.19.

7.2.TÜRKİYE-İRAN SINIRINDA EŞKIYALIK OLAYLARI

Osmanlı Devleti'nin İran ile olan ilişkileri bölgesel hâkimiyet kurma ekseninde şekillenmiştir. Osmanlı Devleti'nin Anadolu'nun doğusuna ve Mezopotamya'ya doğru yayılması ve İran'ın da Batı'ya açılmak istemesi üzerine iki ülke karşı karşıya gelmiştir. Bundan dolayı Osmanlı Devleti, İran ile olan sınırların kontrolüne önem vermiştir. 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması ile İran'dan Osmanlı Devleti'ne geçişe imkân veren güzergâhlar kontrol altına alınmıştır. Bu sayede Anadolu'ya açılan yollar İran'a kapatılmıştır.³⁹⁸ Osmanlı Devleti, İran'ı Anadolu topraklarından uzak tutmak siyasetini devletin son yıllarına kadar sürdürmeyi başarmıştır.³⁹⁹

Milli Mücadele döneminde TBMM, İran ile olan ilişkilerine önem vermiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin İran ile olan sınırı Ağrı, Iğdır, Van ve Hakkâri illerini içermektedir. İran-Türkiye arasındaki ilişkilerin dostane bir şekilde yürütülmesi ve güçlendirilmesi konusu her iki ülkenin de meclis konuşmalarında yer almıştır.⁴⁰⁰ İlişkilerin barış çerçevesinde düzenlenmesi iki ülkenin de menfaatine uygun bir atmosfer oluşturmuştur.⁴⁰¹ Ancak hem Türkiye'de hem de İran'da meydana gelen hadiseler ikili ilişkilerde zaman zaman soruna neden olmuştur.⁴⁰² Özellikle de Türkiye-İran sınırında yaşanan sınır problemleri gerginliğe neden olmuştur.⁴⁰³ İki taraf arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir.⁴⁰⁴ Türkiye'nin eşkiyalık meselesinde en çok sorun yaşadığı sınır komşusu İran olmuştur.

³⁹⁸ Naci Tikici, Osmanlı-İran İlişkileri: Sınır ve Siyaset, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2022 s. 52.

³⁹⁹ a.g.e. s. 160.

⁴⁰⁰ Salahi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II, Ankara: TTK Yayınları, 1991, s. 231.

⁴⁰¹ "İran ile hüsnü münasebatın idamesini arzu eylemekteyiz." İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950) I, Ankara: TBMM Basımevi, 2013, s. 75.

⁴⁰² Ferit Yücebaş, "Van ve Çevresi Örneğinde Türkiye-İran Sınır Meselesi ve Sınırdaki Yaşanan Asayiş Olayları (1925-1932)", Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (2021), s. 266.

⁴⁰³ Türkiye ile İran arasındaki sınır problemlerinin başında Ağrı İsyanları gelmiştir. Ağrı isyanları, Ağrı Dağı ve etrafında gerçekleşmiştir. 1925-1930 yılları boyunca devam eden Ağrı İsyanı Türkiye ile İran arasında krizlere neden olmuştur. Ağrı'daki ilk önemli şevket olayı 1925 yılında İran sınırından giren eşkiya çetelerinin karakollara saldırması olmuştur. Daha sonra asi aşiretlerin (Celali, Cıbran ve Hasenan) bu bölgede toplanması, İngilizlerinde kışkırtmaları ile Ağrı'da isyan patlak vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Ağrı isyanlarına 14 Eylül 1930 tarihinde son vermiştir. (Bkz. Resul Köse, Cumhuriyet'in İlk On Yılında a.g.e. s. 1266. Esra Sarıkoyuncu Değerli, Ağrı İsyanlarında Yabancı Parmağı (1926-1930), SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2008, 18, s. 117.)

⁴⁰⁴ Polat Kara, Türkiye-İran İlişkileri (1923-1960), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 103.

Türkiye ve İran arasındaki şekavet meselesi genel itibariyle siyasi eşkıyaların gerçekleştirdiği şekavetten kaynaklanmıştır. Türkiye yönetimine karşı olan aşiretlerin bağımsızlık elde etme amacıyla düzenledikleri isyanlar iki ülke arasında sorun teşkil etmiştir. Türkiye'ye karşı eylem gerçekleştiren hem siyasi hem adi eşkıyalar korunmak için İran'a kaçmışlardır. Şeyh Şaid ile ilişkisi olan Şemdinanlı (Şemdinli) Abdulkadir idam edildikten sonra oğlu Sait Abdullah İran'a kaçmıştır.⁴⁰⁵ Türkiye'nin hâkimiyetini reddeden isyancılar, Ağrı Dağı'na sığınmıştır. 1932 yılına kadar Ağrı Dağı'nın topraklarının bir kısmı İran'da bulunuyordu. Buradaki eşkıyalar eylemelerinden sonra İran'a kaçmaktaydılar. Bu durum iki ülke arasında problemlere neden olmuştur. 1926 yılında “*Türkiye-İran Dostluk ve Güven Antlaşması*” imzalanarak gerginliğe sebep olan hadiseler son vermeye çalışılmıştır.⁴⁰⁶ Antlaşmanın 5. ve 6. maddelerine göre Türkiye ve İran, kendi ülkeleri içinde diğer ülkenin asayişini bozmak isteyen veya hükümetini devirmeyi planlayan örgütlerin oluşmasına ve yerleşmesine izin vermemeyi yükümlenmiştir. Her iki ülke de sınırlarındaki halkın güvenliğini sağlamak ve suç niteliğindeki faaliyetleri bitirmek için tüm tedbirleri almayı taahhüt etmişlerdir. Ancak antlaşma uygulanmamıştır.⁴⁰⁷ Türkiye ve İran sınırlarındaki eşkıyalık devam etmiştir

Siyasal eşkıyalık haricinde Türkiye ve İran sınırında sorun çıkaran bir diğer konu da adi eşkıyalık olayları olmuştur. İran'daki eşkıyaların Türkiye sınırını geçerek köy baskınları gerçekleştirmesi iki ülke arasında gerilime neden olmuştur. Eşkıyaların bu baskınlarda ciddi miktarda hayvan gasp ettikleri olmuştur. 13 Kasım 1928 tarihinde İran'ın Kotür kasabasından gelen 60 silahlı eşkıya Van'ın Saray Kazası'nın Karahisar Köyü'nü basarak 1200 koyun gasp etmişlerdir. Yetişen kuvvetler ancak 200 koyunu kurtarabilmiştir. Eşkıyalar geri kalan 1000 koyun ile İran'a kaçmayı başarmıştır.⁴⁰⁸ Bu olaydan birkaç gün sonra da yine İranlı eşkıyalar Van'ın Saray Kazası'na bağlı Furcuvik Köyü'ne baskın düzenlemişlerdir. 15 silahlı eşkıya köyü bastıklarında köylülerin direnişi ile karşılaşmışlardır. Köylülerin silahlı direnişi sayesinde eşkıyalar hiçbir şey yapamadan kaçmak zorunda kalmıştır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁵ Suna Altan, “1923-1938 Dönemi Arşiv Belgeleri Işığında Eşkıyalık Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, (2018), s. 633.

⁴⁰⁶ Mehmet Saray, Türk-İran İlişkileri, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999, s. 113.

⁴⁰⁷ a.g.e. s. 114.

⁴⁰⁸ BCA, 30.10.0.0.437.261.755.15. s. 2.

⁴⁰⁹ BCA, 30.10.0.0.106.127.912.25. s. 2.

Jandarma kuvvetlerinin devriye gezdikleri sırada sınırdan geçen eşkıyalara denk geldiği durumlar da olmuştur. 1930 yılında Van'ın Meydan Kışla civarındaki Razi bölüğü devriyeleri, İran'a geçmekte olan dört atlı eşkıyaya denk gelerek müdahale etmişlerdir. Çıkan çatışmada bir eşkıya ölü olarak yakalanmıştır.⁴¹⁰

Eşkıyaların gerçekleştirmiş olduğu bu eylemler neticesinde Türkiye, İran nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Türkiye ile İran sınır sorununu çözmek için 9 Nisan 1929'da bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma ile sınır üzerindeki sorunlu yerlerin gözden geçirilmesi için bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon bir neticeye ulaşamamıştır. Çünkü sınır çalışmaları sırasında Kürt isyanı yüzünden birçok engelle karşılaşmışlardır. Bu sırada Türkiye-İran ilişkileri giderek gerginleşmiştir.⁴¹¹

Türkiye, 1930'lu yıllara kadar eşkıyaların ortadan kaldırılması için İran'dan beklediği yardımı görememiştir. Şekavet eylemini gerçekleştirdikten sonra İran'a kaçan eşkıyalar bir türlü ortadan kaldırılamamıştır. 1930 yılında giderek artan Ağrı İsyanı iki ülke arasındaki ilişkileri daha da kötüleştirmiştir. Türk kamuoyu da İran'ın eşkıyalara destek verdiğini ifade etmiştir. Cumhuriyet Gazetesi 4 Temmuz 1930 tarihinde çıkardığı nüshasında İran'ın eşkıyalara açıktan açığa yardım ettiğini yazmıştır. Habere göre İran aşiretlerinden Halikanlı Halit Ağa yüze yakın avenesiyle sınırlardan içeri sokulmuştur. Van'da Çıglı Köyü etrafına yayılarak köylüleri kendi taraflarına çekmek istemişlerdir. Yine İran aşiretlerinden Belikanlılar'ın sınıra yakın bir yerde çadır kurdukları görülmüştür.⁴¹² Milliyet Gazetesi 5 Temmuz 1930 tarihinde "Çapulcu aşiretleri İran hükümeti teslim ediyor" şeklinde bir manşet atmıştır. Haberin içeriğine göre eşkıyalar İran'dan silah ve cephane almışlar ve Ağrı Dağı'ndan Türkiye'ye girerek köylülerin hayvan sürülerini kaçırmaya çalışmışlardır.⁴¹³ Cumhuriyet Gazetesi, İran'dan gelen eşkıyalar hakkında 6 Temmuz 1930 tarihinde bir değerlendirme yapmıştır. Gazetenin değerlendirmesi şöyledir:

1— Eşkîya İran topraklarında hazırlanmıştır. Sınırdan girerek köylere saldırmıştır. Buna göre eşkıyalar İran Hükümeti'nin müzaharetine mazhar sayılıyorlar. Buna inandıracak vaziyetler asla basit değildir.

2—İran hükümeti eşkıyaya müsaade etmektedir. Eğer doğru ise bu suça ortaktır.

⁴¹⁰ BCA, 30.10.0.0.106.128.920.4.

⁴¹¹ Ahmet Özgiray, "İngiliz Belgeleri Işığında Türk-İran Siyasi İlişkileri (1920-1938)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 33, (1995), s. 691.

⁴¹² "İranla Münasebatımız Gerginleşti", Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1930, s. 1.

⁴¹³ "Çapulcu Aşiretleri İran Hükümeti Teslim Ediyor", Milliyet Gazetesi, 5 Temmuz 1930, s. 1.

3—İran hükümeti kendi topraklarında hazırlanan eşkıyaya karşı acizdir.⁴¹⁴

İran hükümeti ise sınırlarda sükûneti sağlamak için mümkün olan her şeyi yaptıklarını açıklamıştır.⁴¹⁵ İran, sınırlardaki huzuru sağlamak için aşiretlerin silahlarını toplama kararı almıştır. İran hükümetinin bu emrine uymayan aşiretler olmuştur. Bunun üzerine İran güçleri aşiretlerin üzerine saldırıya geçmiştir. Hamedî aşireti ile İran güçleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.⁴¹⁶ İran'ın bu hareketi Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır.⁴¹⁷

Türk hükümeti, Ağrı Dağı'nda bir sınır tadilatı yapılmasını istemiştir. Bu sırada Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi Memduh Şevket (Esental), istifa ettirilmiştir. Yerine Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı Hüsrev (Gerede) getirilmiştir. Hüsrev Bey, sınır düzenlemelerinin başlamasına öncülük etmiştir.⁴¹⁸ Hüsrev Bey, Tahran'a gittikten sonra iki ülke arasındaki Ağrı meselesi hakkında beyanat vermiştir. Hüsrev Bey beyanatında şöyle demiştir:

“Tahran'a gider gitmez Şah Hazretlerine itimatnamemi takdim edeceğim. İran ile münasebetimiz her zamanki gibi dostanedir. Her iki taraf içinde bir çıban olan Ağrı Dağ meselesinin bir an evvel halledilmesi temenni olunur.”⁴¹⁹

Mayıs 1931'de başlayan görüşmeler bir ara tıkanmış olsa da aralıklı olarak sürmeye devam etmiştir. Görüşmelerin neticelenmesinde İran Şahı Rıza Pehlevî'nin önemli katkısı olmuştur. Rıza Pehlevî Türkiye ile İran arasındaki sınır antlaşmasına verdiği önemi şöyle dile getirmiştir:

“Önemli olan, Türkiye'yle olan hudut meselemizin derhal ve ilelebet çözümlenmesidir. Türkiye ve İran arasında tarihten beri süregelen ve daima düşmanların işine yarayan antlaşmazlıklar artık sona ermelidir. Türkiye ve İran arasında karşılıklı çıkarlara dayalı samimi bir dostluk kurulmalıdır.”

23 Ocak 1932 tarihinde Tahran'da Türkiye ile İran arasında sınır hattını belirleyen antlaşma (Türkiye – İran Hudut Hattının Tayinine Dair İtilafname) imzalanmıştır. Antlaşma Türkiye Hariciye Vekili Tefvîk Rüştü Bey ile İran Hariciye Nazırı Muhammet Ali Furuqî Han arasında olmuştur. Bu antlaşma ile Türkiye Ağrı Dağı'nın

⁴¹⁴ “Ağrı Dağı Üzerindeki Askerî Harekâtımız İnkışaf Ediyor”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Temmuz 1930, s. 1.

⁴¹⁵ “İran'la Münasebetimiz” Hâkimiyet-i Milliye, 13 Temmuz 1930, s. 1.

⁴¹⁶ “İran, Aşiretlerin Silahlarını Toplıyor.” Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ağustos 1930, s. 1.

⁴¹⁷ “İran'a Verdiğimiz Son Nota.” Hâkimiyet-i Milliye, 24 Ağustos 1930, s. 1.

⁴¹⁸ Özgiray, a.g.m. s. 692.

⁴¹⁹ “Türkiye ve İran İçin De Bir Çıban Olan Ağrı”, Hâkimiyet-i Milliye, 24 Ağustos 1930, s. 1.

tamamını topraklarına dâhil etmiştir. Buna karşılık olarak da Türkiye Van'daki Kotur arazisini İran'a vermeyi kabul etmiştir.⁴²⁰

I. Umumi Müfettişi İbrahim Tali'nin 1 Ekim 1931 tarihli raporuna göre Türkiye ile İran arasında sınır görüşmeleri devam ederken bile İran'da eşkıyalar şekavete teşvik etmeye devam edilmiştir. Asayiş raporuna göre eşkıyalar İran'da Mako ve Yekmal civarındaki köylere İranlılar tarafından yerleştirilmiştir. Bu eşkıyaların silahları alınmamıştır. İran'da Ömer Ağa, Türkiye'den kaçan eşkıyaları toplayarak Türkiye aleyhine şekavete teşvik etmiştir. Bunun üzerine Ömer Ağa'nın eniştesi olan Van'ın Nobrin köyünden Mehmet Ali, Van Vilayeti tarafından takip edilmiştir.⁴²¹

İran ile yapılan antlaşmaya müteakip sınırların tespiti için sınır komisyonları kurulmuştur. Fakat bu komisyon üyelerinin de görevleri sırasında eşkıyaların saldırısına uğradığı olmuştur. 11 Temmuz 1932 tarihinde İran sınır komisyonu reisi Kaymakam Nusretullah Han ile Yukarı Belesor'da mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakatın ardından İranlılar tarafından komisyon reisinin yanına 15 asker verilmiştir. Van-Kazımpaşa kaymakamı, Jandarma komutanı, hudut yüzbaşısı ve 15 süvari jandarmadan oluşan Türk heyeti geri dönüş yolunda iken eşkıyaların saldırısına maruz kalmıştır. Türkiye'nin sınırlarına beş kilometrelik bir mesafede Nazarbey ve Beyzade tepelerinden 150 atlı eşkıya Türk Heyetine ateş açmıştır. Çatışma yaklaşık bir saat sürmüştür. Jandarma ve milisler taarruza geçerek kayıp vermeden eşkıyaları yarararak heyetin kurtulmasına vesile olmuşlardır.⁴²²

Yaşanan sınır değişikliğinin ardından Ağrı Dağı'nı daha rahat kontrol edebilen Türkiye, bölgede daha rahat hareket edebilmiştir. Eşkıyalara karşı daha etkili tedbirler uygulama fırsatı elde etmiştir. İki ülke arasındaki sınır meselesi halledildikten sonra ilişkiler de normalleşmeye başlamıştır. 5 Kasım 1932 tarihinde Ankara'da yeni bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. Türkiye-İran Dostluk Antlaşması Tevfik Rüştü ve Furuqi Han tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dostluk antlaşmasının ilk maddesi bozulmaz barışı esas almıştır.⁴²³

⁴²⁰ Kara, a.g.t. s. 130.

⁴²¹ BCA, 30.10.0.0.96B.112.761.3. s. 2.

⁴²² BCA, 30.10.0.0.91.105.684.27. s. 2.

⁴²³ Kara, a.g.t. s. 133.

Asayiş ve sınır güvenliği meselesini çözmek isteyen Türkiye, İran'dan gelen eşkıyalara kesin olarak son vermek istemiştir. Sınırlardaki sorunlar iki ülke arasında krize neden olmuş olsa da iki taraf da ilişkilerin dostane bir şekilde sürdürülmesinden yana tavır almışlardır. Bunun bir sonucu olarak iki ülke arasındaki sınır sorunu 1932 yılında müzakereler yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. Bununla birlikte alınan tedbirler sayesinde asayiş ihlal problemleri ortadan kaldırılmıştır.⁴²⁴

7.3. TÜRKİYE-SURİYE SINIRINDA EŞKIYALIK OLAYLARI

Suriye bölgesinde, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu dönemde yaşanan eşkıyalık olayları genellikle bölgenin iki büyük aşireti olan Şemmer ve Aneze adlı Arap aşiretleri tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴²⁵ Her iki aşiretin de birbirlerine karşı düşmanca tavırları olmuştur.⁴²⁶ Aşiretlerin eşkıyalık olayları Osmanlı Devleti'nin otoritesine zarar vermiş ve bölgede tahribatların oluşmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki eşkıyalığı önlemek için aldığı tedbirler çoğu zaman yetersiz kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam eden Arap aşiretlerinin eşkıyalık olayları Suriye'de asayişin sağlanamadığını göstermiştir.⁴²⁷

I. Dünya Savaşı ve ardından imzalanan Mondros Mütarekesinden sonra Maraş, Antep, Urfa, Sancak (Hatay) ve Suriye, Fransa tarafından işgal edilmiştir.⁴²⁸ Milli Mücadele Dönemi'nde TBMM ile Fransa arasında 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanarak Türkiye-Suriye sınırı çizilmiştir. Bu Antlaşma ile birlikte Sancak bölgesi Fransız Mandaterliği altındaki Suriye'ye bırakılmıştır.⁴²⁹ Fransa Mandaterliği altındaki Suriye ile belirlenen bu sınır Lozan'da da Ankara Antlaşması hali ile onaylanmıştır.⁴³⁰

⁴²⁴ Yücebaş, a.g.m. s. 280.

⁴²⁵ Yasin Taş, "Osmanlı Topraklarında Eşkıyalık Teaddileri ya da Irak-Suriye Bölgesi Arap Aşiretlerinin Ekonomik Kaynakları: Gazve ve Huva", Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik'e Armağan, Ed. Burak Kocaoğlu, Ankara: Berikan Yayınevi, 2019, s. 839.

⁴²⁶ Robert Montagne, Çöl Medeniyeti, çev. Avni Yakalıoğlu, MEB Yayınları, İstanbul: 1950, s. 41-42.

⁴²⁷ Yasin Taş, a.g.e. s. 840-853.

⁴²⁸ Ömer Fatih Başkan, "Milli Mücadele Yıllarında İngiliz ve Fransızların İşgal Ettikleri Güney Bölgesi'nde Haberleşmeye Yönelik Sansür Uygulamaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 36, Sayı: 101, 2020, s. 10.

⁴²⁹ Sabit Dokuyan, "Hatay Meselesi", Anahatları ile Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, ed. Ersin Müezzinoğlu, Latif Pınar ve İsmail Şahin, İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2019, s. 274.

⁴³⁰ Bige Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 23, 1992, s. 273.

Türkiye'nin en uzun sınır hattı bulunan güney komşusu Suriye, Fransa mandaterliği altında Türkiye aleyhine olan birçok faaliyete destek vermiştir. Türkiye'de şekavet eylemlerinde bulunmuş ancak Suriye'ye kaçmış eşkıyalar Fransızlar tarafından korunmuştur. Suriye'ye geçen eşkıyalar Fransızlar tarafından da organize edilmiştir. Türkiye, Suriye sınırındaki asayiş tesis edebilmek için Fransızlar nezdinde görüşmelerde bulunmuştur. Türkiye'nin bu girişimleri ile zaman zaman olumlu sonuçlar elde edilmiştir.⁴³¹

Suriye'den gelerek Türkiye'de şekavet hadiseleri gerçekleştiren eşkıyalar olmuştur. Yol kesme gibi küçük eşkıyalık hadiselerini⁴³² ile beraber büyük eşkıya grupları köy baskınları gerçekleştirilmiştir.⁴³³ 13 Teşrinievvel 1928 tarihinde Kilis civarında Suriye'nin Zaralı Köyü muhtarı himayesi altında Örülu Cuma, Bekircik Ali, Zadelî Koca Kurt adındaki eşkıyalar ile toplam 9 kişilik bir çete Fevzi Paşa'dan Antep'e giden bir otomobile saldırmışlardır. Şoförü öldürmüşler ve dört yolcuğu yaralamışlardır.⁴³⁴ Bunun yanında Suriyeli aşiretler de sınır tecavüzlerinde bulunarak Türk köylerine baskın yapmışlardır.⁴³⁵ 15 Nisan 1929 tarihinde Suriyeli eşkıyalar otomobil ve kamyonlarla Urfa'ya bağlı Akçakale'de ikamet eden Cemile aşiretine saldırmışlardır. Eşkıyalar 4000 koyunu gasp etmiştir. Bunun üzerine Cemile aşireti Suriye'deki kendi aşiret üyeleri ile birleşerek eşkıyalara karşı çatışmaya girmişlerdir. Hayvanların bir kısmı kurtarılmıştır. Eşkıyalardan 40 kişi öldürülmüştür. Cemile aşiretinden ise iki kişi ölmüştür. Urfalı olan Troş adındaki bir Ermeni'nin bu eylemi hazırladığı tespit edilmiştir.⁴³⁶ 20 Nisan 1929 tarihinde Mardin'in Nusaybin ilçesi civarında otlatmakta olan 300 koyun Suriyeli eşkıyalar tarafından gasp edilmiştir. Eşkıyalara karşılık verilmesi üzerine hayvanlar kurtarılmıştır.⁴³⁷ 19 Ağustos 1930 tarihinde Suriye'den 40 silahlı eşkıya sınırlardan içeri girerek Urfa'nın Koçviran karakoluna baskın yapmak istemişlerse de püskürtülmüşlerdir.⁴³⁸

⁴³¹ Bekir Koçlar, Türkiye-Suriye İhlaller ve Eşkıyalık (1923-1938), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 37, 2017, s. 282.

⁴³² BCA, 30.10.0.0.106.127.913.10. s. 2.

⁴³³ BCA, 30.10.0.0.106.128.917.46. s. 2.

⁴³⁴ "Vilayetlerde Her Günkü Vukuat", Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 13 Teşrinievvel 1928, s. 2.

⁴³⁵ BCA, 30.10.0.0.106.128.922.22.

⁴³⁶ BCA, 30.10.0.0.438.262.768.13.

⁴³⁷ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.4. s. 2.

⁴³⁸ "Cenupta Bir Karakolumuza Yapılan Baskın Püskürtüldü.", Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 19 Ağustos 1930, s. 1.

27 Haziran 1932 tarihinde Suriye’de Aneze aşiretinin Harise kabilesinden yüz kadar deve süvarisi sınırı ihlal ederek Urfa’nın Mizar Kasabası’nda Karacaviran civarında ikamet eden Seyyale Aşireti’ne ait 200 koyun, 400 Deve ve 80 sığırı gasp etmiştir. Gasp ettikleri hayvanları kaçırmaya çalışsalar da Seyyale Aşireti’nin karşı koyması üzerine kaçmak zorunda kalmışlardır. Bir gün sonra aynı mütecavizler Hüseyini Salih’e ait 400 koyunu Suriye’ye kaçırmaya teşebbüs etmişlerdir. Hüseyini Salih ve adamlarının müdahalesi sonucu çatışma yaşanmış ancak mütecavizler hayvanları kaçırmayı başarmışlardır.⁴³⁹

Türkiye’de şekavet eyleminde bulunan eşkıyalar saklanmak için Irak, İran ve Suriye’ye kaçmıştır. 25 Nisan 1928 tarihinde Garzan-Siirt yolu üzerinde eşkıyalar tarafından posta soygunu gerçekleştirilmiştir. Ardından Diyarbakır’ın Kasır Şahin karyesinden ekmek aldıktan sonra Mardin’in Savur Kazası içine giren eşkıyalar Suriye sınırına kadar jandarma birlikleri tarafından takip edilmiştir. Ancak eşkıyalar Suriye’ye geçmeyi başarmışlardır. Eşkıyalara yataklık eden ve olaya dâhil olan kişiler hakkında yapılan soruşturma neticesinde 29 kişi tespit edilerek yakalanmıştır.⁴⁴⁰

Eşkıyaların dışında Suriyeli kaçakçıların da Türkiye sınırdan içeri girerek kaçakçılıkla uğraşan köylere baskın yaptıkları olmuştur. 11 Nisan 1929 tarihinde Mardin’e bağlı Tilkitepe bölgesinde⁴⁴¹ bulunan iki köy Suriyeli seksen eşkıya tarafından kuşatılmıştır. Köylüler eşkıyaya karşılık vermiştir. Köylülerin göstermiş olduğu direniş üzerine eşkıyalar kaçmıştır.⁴⁴² 10 Mayıs 1929 gecesi güneyli 20 eşkıya Mardin Tren İstasyonu’nun dört km güneyinde toplam sekiz hanesi olan ve ahalisinin kaçakçılıkla meşgul olduğu Tamiki Ulya Köyü’ne baskın yapmışlardır. Baskında dört kişiyi öldürmüşler ve üç kişiyi de yaralamışlardır. Eşkıyalar köyün hayvanlarını sürmüşlerdir. Bu sırada da bir birlik olay yerine gelmiş ve hayvanları kurtarmıştır. Failler güneye kaçmıştır. Olayın kaçakçılıktan doğan bir alacak yüzünden çıktığı anlaşılmıştır.⁴⁴³

Suriye’de Fransız manda yönetimi eşkıya meselesinde 1929 yılına kadar Türkiye’nin aleyhinde bir tavır takınmıştır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin aleyhine tavır alan

⁴³⁹ BCA, 30.10.0.0.106.128.922.14. s. 2.

⁴⁴⁰ BCA, 30.10.0.0.106.127.912.7. s. 2.

⁴⁴¹ Günümüzde Mardin’in merkez ilçesi Artuklu’ya bağlı bir mahalledir. (Bkz. <https://www.nufusune.com/157343-mardin-artuklu-tilkitepe-mahallesi-nufusu>, Son güncelleme, 5 Haziran 2023.)

⁴⁴² BCA, 30.10.0.0.106.127.914.1. s. 2.

⁴⁴³ BCA, 30.10.0.0.106.127.914.13. s. 2.

isyancı eşkıyalar Fransızlar tarafından tahrik edilmiştir. Bu durum karşısında I. Umumi Müfettişliği 1929 yılında Güney sınırından gelebilecek olası bir saldırıya karşılık teftiş seyahati yapmıştır. I. Umumi Müfettişliği'nin bu seyahati aynı zamanda Fransızların tahriklerine de bir cevap niteliği taşımaktadır. Müfettişliğin seyahat raporuna göre:

“Fransız Generalinin güney sınırimızdaki son seyahatlerine ve bu seyahatleri esnasında farklı mekânlarda bazı sözler sarf etmiştir Bu sözlere direkt olarak karşılık vermek ve Generalin seyahatinden sonra Arappınar, Resülayn, Derbesiyye, Amude ve Nusaybin bölgelerinde Şahın zadeler, Yado, Haço vesaire gibi eşkıyaların marifetleriyle çete ve milislerin sınırlarımıza karşı sık sık tecavüzlerine ve propaganlara cevap verilmesi ve tedbirlerin alınması için I. Umumi Müfettişlik tarafından güney sınırında bir teftiş seyahati yapılmıştır. Bu seyahatte sınır üzerinde bulunan köylülerle aşiretlerin Cumhuriyet hükümetine olan destekleri ve yüksek bağlılıkları bunları bozmaya çalışan Fransızları ve Hoybon cemiyetini ciddi bir surette düşündürecektir. Bu ahalinin bir kısmına vaktiyle hükümet tarafından verilmiş olan silahların muayeneleri yapılmıştır. Cephanelerinin durumu tetkik edilmiştir. Bu silahların sırf güneyden gelebilecek tecavüzlere karşı istimal edilmiştir. Fakat hükümet uygun görmediği müddetçe katiyen güneye tecavüz etmemeleri kendilerine ihtar edilmiştir. Urfa ilinin Harran bölgesinde bulunan aşiretlerden oluşan eşhas ile ihtiyaç olduğu zaman verilecek emir üzerine güneye şiddetli akınlar yaptırılması için gerekçe hazırlıklarına başlanılması üzerine Urfa ve Mardin valilerine talimat verilmiştir.”⁴⁴⁴

Fransa'nın Türkiye aleyhine olan çeteleri desteklemesinin sebebi sınır meselesi⁴⁴⁵ ve Hatay Meselesi olmuştur. Fransa, her iki meseleyi de kendi lehine çözmek istemiştir. Bunun için Türkiye'ye karşı olan bölücü faaliyetleri desteklemiştir. Türkiye'nin Hatay üzerindeki iddialarına karşılık olarak Fransa da Türk topraklarında hak iddia eden grupların yanında yer almıştır. Bu gruplar Kürtlük iddiasında olan Hoybun Cemiyeti⁴⁴⁶ ile Ermeni iddiasında olan Taşnak Cemiyeti olmuştur.⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ BCA, 30.10.0.0.438.262.768.16. s. 1-2.

⁴⁴⁵ 1921 yılında Ankara Antlaşması ile Türkiye-Suriye sınırı tespit edilmiştir. Lozan Konferansı'nda Türkiye-Suriye sınırı Ankara Antlaşması'nın 8. maddesinde tanımlanmış sınır olarak saptanmıştır. 1926 yılında Türkiye-Fransa Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması ile iki devlet arasındaki bazı sorunlar çözülmüş olsa da yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlardan biri sınırın fiilen nereden geçeceği konusundaki antlaşmazlık olmuştur. Suriye sınırının asayışı sorunu olmuştur. bu sorunların çözülmesi için 1926 yılında sınır komisyonu kurulmuştur. (Bkz. Müzehher Yamaç, “Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940)”, Belleten, C. 82, S. 295, (2018), s. 1155-1160.)

⁴⁴⁶ Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılmasından ardından isyan katılmış olan bazı Kürtler, Irak, İran ve Suriye'ye kaçmışlardır. Bunların Türkiye aleyhine olmaları mandater devletlerin çıkarına hizmet ettiği için İngiltere ve Fransa tarafından desteklenmiştir. Memduh Selim, İngilizlerin de desteği ile ayrılıkçı Kürt ileri gelenleri 1927'de bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Kürt İsyanı ile birlikte Şemdinli tarafından Türkiye'ye saldırılması ve Van'ın işgal edilmesi kararı alınmıştır. İkinci toplantıda da Irak'tan Şemdinli'ye Suriye'den Urfa'ya İran'da da Celali Aşireti saldırı yapacaktır. İngilizler, Kürtler ile Taşnak liderlerini bir araya getirmiş ve bir iş birliği yapmasını sağlamışlardır. İngilizlerin asıl amacı Ermeni davası için Kürtlerin kullanılmasını sağlamaktır. Kürtler işbirliği yapmayı hemen kabul etmişlerdir. Kurulması planlanan cemiyete “Hoybun” ismi öngörülmüştür. Hoybun, Ermenice de “Ermeni yurdu” anlamına gelen “haypun” ile Kürtçe de “benlik anlamına gelen” “hoybon” kelimelerin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Fransa ise Türkiye ile Suriye arasında bir tampon devlet kurmak istemiştir. Bu yüzden ayrılıkçı Hoybun Cemiyetinin kurulması

1930 yılında Türkiye’de yeni Kürt isyanları başlamıştır. Hoybun ve Taşnak Cemiyetleri’nin Suriye’de iş birliğine gitmesi ile Türk hükümeti, Suriye sınırına yerleşmiş 70 bin Ermeni’nin sınırdan uzaklaştırılması için talepte bulunmuştur. Fransızlar bu talebi reddetmiştir. Fakat Türk hükümeti bu konuda ısrarcı olmuştur.⁴⁴⁸ 1932 tarihinde I. Umumi Müfettişliği’nin istihbarat ve asayiş raporunda Fransızların, Türk sınırına yakın yerlerde oluşturduğu Ermeni köyleri hakkında bilgi verilmiştir.

Köy İsmi	Hane	Nüfus
Telli Semen	15-18	90
Harbetriz	55-65	335
Ayniarus	45-55	200
Ayni İsa	15-18	70
Tiniye	5	20
Raka	50-65	250
Sazafrak	50-65	190
Büyük Telburak	175-200	700
Küçük Telburak	100-120	450
Telhamidiye	60-65	300

Şekil 7.1. Türk sınırına yakın yerlerde Fransızların kurduğu Ermeni köyleri.⁴⁴⁹

destek vermiştir. Bu sayede Türkiye’ye karşı istediği zaman kullanabileceği bir unsur elde etmiş olacaktır. Lübnan’ın Bihamdun şehrinde Taşnak Cemiyeti üyesi Vahan Papazyan’ın evinde 5 Ekim 1927 tarihinde “*Birinci Kürt Kongresi*” ile Hoybun Cemiyeti kurulmuştur. Diğer Kürt teşkilatları olan “*Kürdistan Teali Cemiyeti*”, “*Kürt Teşkilatı-ı İçtimaiye Cemiyeti*”, “*Kürt Milli Fırkası*” ve “*Kürt İstiklal Komitesi*” kendini fesh etmiştir. (Bkz. Zafer Çakmak, “Hoybun Cemiyeti (Kuruluşu ve Teşkilatlanması)”, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, (2008) s. 27-38.) Hoybun Cemiyeti aynı zamanda Suriye’nin kuzeyinde de milli bir yurt kurma hedefleri vardır. (Bkz. BCA, 490.1.0.0.3.BÜRO.604.92.5. s. 1.)

⁴⁴⁷ Yamaç, a.g.m. s. 1162.

⁴⁴⁸ Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu, çev.: Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010,s. 188.

⁴⁴⁹ BCA, 30.10.0.0.77A.69.457.14. s. 3.

Kurulan bu köylerin dışında Kubursuyu mevkiinde üç bin Ermeni nüfusunu barındıran üç köy daha kurulmuştur. Fransızlar, Suriye’de emniyet işleri için Ermenileri polis teşkilatlarında da kullanmışlardır. Yine aynı rapora göre şekavet eylemleri ve Kürtlük propagandaları yapmak için Şeyh Abdurrahman sınırlarımızdan içeri girmiştir. Fakat amacına ulaşmadan arkadaşı Necmi tarafından öldürülmüştür.⁴⁵⁰

Fransa’nın Türkiye aleyhine olan grupları desteklemeye devam ederken zaman zaman olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Türkiye karşı uzun bir süredir şekavet eylemlerinde bulunan Haco namı eşiya, Fransız idaresi tarafından Şam’a gönderilmiştir. Bu sayede Türkiye sınırlarından uzaklaştırılmıştır.⁴⁵¹ 1936 yılında Suriye’den çekilme sürecini başlatmıştır. Bu tarihten sonra Sancak (Hatay) meselesi resmen başlamıştır. Türkiye Cumhuriyet’i Sancak meselesini yakından takip etmiştir. Türkiye 8 Aralık 1936 tarihinde Sancak meselesini Milletler Cemiyeti’ne taşımıştır. Milletler Cemiyeti, Sancak meselesi için İsveçli temsilci Sandler’i görevlendirmiştir. Sandler hazırladığı rapor ile bir heyet oluşturulmuştur. Heyetin yapmış olduğu çalışmalar neticesinde belirlenen Sancak’ın statüsü ve anayasası 29 Mayıs 1937 tarihinde kabul edilmiştir.⁴⁵²

Sandler raporu doğrultusunda “*Sancak Ayrı Varlığının Kuruluşuna Dair Antlaşma*” imzalanmıştır. Sancak’ın (Hatay) milli bütünlüğü garanti altına alınmıştır.⁴⁵³ Bu sayede Türkiye-Suriye sınırı yeniden tespit edilmiştir. Ardından 3 Mayıs 1930 tarihindeki Son Sınır Protokolü ile belirlenmiş sınırlar da tanınmıştır. Protokole göre sınırların dokunulmazlığı için güvence verilmiştir. Her iki ülke de birbirlerine karşı kışkırtmaları önleyeceklerini bu protokolle açıklamıştır.⁴⁵⁴ Bu protokolün ardından Fransa, Türkiye’de siyasi şekavetlerde bulunmuş olan ve Suriye’de saklanan eşkıyaları iade etmiştir. 5 Eylül 1937 tarihinde Mardin Valisi Fehmi Vural’ın göndermiş olduğu rapora göre, Cemil Paşa oğlu Mehmed’in eylemlerinde rol alan Rıfat, Seraç ve Temo adındaki eşkıyaların Suriye’de saklandıkları köy tespit edilmiştir. Fransız istihbaratına müracaat edilmiştir. Fransızlar, Rıfat ve Seraç eşkıyasını yakalayıp iade etmiştir. Temo ise kaçmayı başarmıştır.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ a.g.e. s. 3.

⁴⁵¹ “Cenup’ta Son Tecavüzü Yapan Haco Kimdir?” Hakimiyet-i Milliye, 14 Ağustos 1930 s. 3.

⁴⁵² Dokuyan, a.g.e. s. 276-277.

⁴⁵³ İsmail Soysal, “Hatay Sorunu ve Türk-Fransız İlişkileri (1936-1938)” Belleten, Cilt: 49, Sayı: 193, (1985), s. 89.

⁴⁵⁴ Yamaç, a.g.m. s. 1164.

⁴⁵⁵ BCA, 30.10.0.0.91.105.685.32. s. 2.

Türkiye, Suriye sınırındaki asayişsizlikten rahatsız olmuş ve bu sorunun çözümü için diplomatik yollara başvurmuştur. Fransız mandası Türkiye'nin aleyhine olan bu duruma destek vermiştir. Türkiye'nin diplomatik girişimleri sonucunda Suriye'den gelen eşkıyalar engellenebilmiştir. Fakat Türkiye'nin, Suriye politikası daha çok Hatay Meselesi üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye, Hatay'ı kendi topraklarına dâhil edebilmek için uluslararası girişimlerde bulunmuştur. Türkiye sürdürmüş olduğu politika sayesinde hem Suriye sınırının güvenliğini sağlamış hem de Hatay'ın ülke topraklarına dâhil edilmesinde önemli kazanımlar elde etmiştir. Hatay, 2 Eylül 1938 tarihinde bağımsız bir devlet statüsünü elde etmiştir. 29 Haziran 1939'da Hatay Meclisi'nin almış olduğu karar ile Türk topraklarına katılmıştır.⁴⁵⁶ Fransa ise 1946 yılında Suriye'den çekilmiştir. 12 Nisan 1946 tarihinde Suriye tam bağımsız bir devlet haline gelmiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁶ Dokuyan, a.g.e. 288-290.

⁴⁵⁷ Fahri Maden, Suriye'nin Türkiye Geçmişi, Türk Yurdu Dergisi, Yıl: 103, Sayı: 317, (2014), (Son güncelleme 17.07.2023)

SONUÇ

Tarihteki en eski olgulardan biri olan eşkıyalık uzun yıllar Anadolu coğrafyasında hem devleti yönetenlere hem de bölge halkına sıkıntı yaratmıştır. Silahla zor kullanarak insanların mal ve canını tehdit eden eşkıyalık özellikle kırsal bölgelerde daha yaygın olmuştur. Eşkıyalık olayları niteliği bakımından üçe ayrılmıştır. Sosyal eşkıyalık, eşkıyayı halk için kahraman bir figür olarak tasvir etmiştir. Adi eşkıyalık direk halkın canını ve malını hedef alan suçları içerdiğinden bu tip eşkıyalık faaliyetinde bulunanlar adi suçlular olarak kabul edilmiştir. Siyasi eşkıyalık ise siyasi iktidara karşı silahlı eylem gerçekleştirme olgusudur. Bu tip eşkıyalık türüne girişenler isyancılar olarak nitelendirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 19. ve 20. yüzyıl arasında kırsaldaki eşkıyalık olayları en önemli asayiş sorunu olmuştur. Ekonomik, askeri ve siyasi sebeplerden dolayı eşkıyalık olayları giderek artmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra çıkarılan af ile binlerce eşkıya serbest bırakılmıştır. Bu durum eşkıyalığın artışına ivme kazandırmıştır. Ardından Osmanlı Devleti'nin bir savaş dönemine girmesiyle eşkıyalık olayları çok daha ciddi boyutlara ulaşmıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı döneminde binlerce asker cepheden firar ederek eşkıyalığı meslek edinmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası Anadolu'nun işgal edilmesiyle beraber cephelerde asker sayısı giderek azalmıştır. Bu şartlar altında TBMM bir yandan işgale karşı mücadeleyi sürdürürken bir yandan asayişi sağlamak zorunda kalmıştır. TBMM, "Hıyaneti Vataniye Kanunu" ve "İstiklal Mahkemeleri" ile kendi otoritesini kurmayı, işgale karşı daha etkili bir mücadele sürdürmeyi ve eşkıyalığa son vermeyi amaçlamıştır.

Eşkıyalara karşı alınan önlemler yeterli gelmemiştir. Bu durum karşısında İcra Vekilleri Heyeti, eşkıyalığı ortadan kaldırmak için vatandaşa yetkiler vermeyi uygun görmüştür. Bunun için Cumhuriyetin ilan edilmesinden on bir gün önce TBMM'de "İzale-i Şekavet Kanunu" kabul edilmiştir. Kanuna göre bir vatandaşın, kimliği ve eşkıya olduğu ilan edilmiş olan bir kişiyi öldürdüğü zaman herhangi bir ceza almayacağı garanti edilmiştir. Ayrıca kanuna göre bir eşkıyayı öldürmesi durumunda ödüllendirileceği de kabul edilmiştir. Kanun hakkında meclisteki mebuslar arasında tartışmalar yaşanmıştır. İzale-i Şekavet Kanunu üzerine tartışan mebuslar ikiye ayrılmıştır. Bir grup kanunun eşkıyalığı bitireceğine dair açıklamalar yaparak destek vermiştir. Karşı çıkanlar ise tam tersi bir

iddia da bulunmuştur. Karşı çıkanlara göre bu kanunun eşkıyalığı bitirmeyeceğini aksine daha da arttıracığını ifade etmiştir.

İzale-i Şekavet Kanunu'nun uygulanışı hakkındaki veriler çok azdır. Verilerin az olması aslında kanunun ne kadar az uygulandığını da göstermiştir. Ancak burada önemli olan İzale-i Şekavet Kanunu ile meclisin kendi iradesiyle vatandaşına yetki paylaşımı yapmış olmasıdır. Ancak vatandaş ile paylaşılan bu yetkiler bir sorumluluk olarak kabul edilmemelidir. İzale-i Şekavet Kanunu vatandaşlara verilmiş bir ödev değildir. Burada vatandaşların kendi rızaları önemlidir. Vatandaşların eşkıyayı öldürme zorunluluğu yoktur. Ancak eşkıyaya karşı kolluk kuvvetleriyle bir iş birliği zorunluluğu bulunmaktadır. Aksi takdirde eşkıyaya yataklık etme suçundan yargılanabilirler. İzale-i Şekavet Kanunu eşkıyalar için ödev olan bir kanundur. Eğer bir eşkıya af edilmek istiyorsa bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Pişman olarak çetesini terk eden bir eşkıya kolluk kuvvetleri ile iş birliği yapacak veya eşkıyalardan en az bir kişiyi öldürecektir. Bu şartları yerine getirdiği zaman hakkında yürütülen soruşturmalar ertelenebilirdi. Yani İzale-i Şekavet Kanunu vatandaşlar için isteğe bağlı olarak bir yetki paylaşımıdır. Eşkıyalar için ise af edilmenin belli şartları olduğunu belirten bir merkezi otorite göstergesidir.

İzale-i Şekavet Kanunu hakkında önemli olan bir konu ise bu kanun ile koruculuk sisteminin başladığına dair yanılıdır. Koruculuk sisteminin başlangıcı Köy Kanunu ile olmuştur. Köy Kanunu'nun kabul edilmesi ile birlikte koruculuk sistemi de resmileşmiştir. Bazı kaynaklar koruculuk sisteminin başlangıcını İzale-i Şekavet Kanunu olarak kabul etmektedir. İzale-i Şekavet Kanunu ile koruculuğun başladığını veya temelini atıldığını da söylemek mümkün değildir. Çünkü kanun içerisinde koruculuk hakkında bir değerlendirmeye yol açacak herhangi bir bulgu yer almamaktadır. Bu doğrultuda kanunun vatandaşlara vermiş olduğu yetkinin koruculuk sistemine benzetilmesi de doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü kanunda vatandaşlar için bir mecburiyet yoktur. Oysa Koruculuk sistemi teşkilatlı bir yapıdır. Köy Kanununda görevleri ve sorumlulukları belirtilmiştir.

Anadolu coğrafyası, işgal altında iken TBMM, merkezi otoritesini tesis etmesi gerekmiştir. Merkezi otoritenin önündeki en büyük engellerden biri asırlardan beri süregelen, Anadolu'nun her yerine yayılmış bir olgu olan eşkıyalık meselesidir. Böyle

bir güvenlik sorununu çözmek için TBMM, İzale-i Şekavet Kanunu ile kendi yetkilerini vatandaşıyla paylaşmak zorunda kalmıştır. Cumhuriyetin kuruluşu aşamasında vatandaşa verilen bu yetkiler aslında devlet ve halk için sorunun ne kadar ciddi olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu yetki paylaşımı hükümetin ne kadar çaresiz kaldığını göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin eşkıyalık ile mücadelede en etkili aracı kolluk kuvvetleri olmuştur. Jandarma birliklerinin eşkıyaları takip ve tenkil harekâtları neticesinde birçok çete ortadan kaldırılmıştır. Hükümet eşkıyaya karşı zafiyeti asla hoş görmemiştir. Bu konuda zafiyet gösteren Rize valisi dâhiliye vekâleti tarafından sert bir şekilde uyarılmıştır. Çünkü eşkıyaya karşı etkin mücadele sürdürülmediğinde yeni çeteler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Cumhuriyet döneminde eşkıyalık olayları yol kesme, ev ve köy basarak değerli eşya ve hayvan gasp etme gibi eylemlerden oluşmaktaydı. Bu olaylar genellikle insanların mallarını ele geçirmek amacıyla yapılırken bazı durumlarda insanların canına da kast edildiği görülmüştür. Eşkıyalar her zaman amaçlarına ulaşamamıştır. Köyleri basan kalabalık eşkıya grupları direnişle karşılaştıklarında kaçmıştır. Eşkıyalar sıklıkla kendilerinden zayıf olanları kurban olarak seçmiştir. Ayrıca eşkıyaların amaçlarına ulaşmak için insanlara işkence yapabildikleri de görülmüştür. Eşkıyalık olaylarına maruz kalanlar arasında köylüler, kent sakinleri ve yolcular başı çekmektedir. Bunun yanında jandarma, posta memurları hatta mebuslar da eşkıyaların saldırılarına maruz kalmıştır.

Eşkıyalık olayları sadece Türkiye'nin bir iç sorunu olmamıştır. Irak, İran ve Suriye'nin dâhil olduğu sınırlarda yaşanan asayiş olaylarından dolayı bir dış politika meselesi haline de gelmiştir. Yurt içindeki eşkıyalar Türk kuvvetlerinden kaçarak bu ülkelere sığınmıştır. Bunun yanında aynı ülkelerden eşkıya çeteleri de Türk sınırlarını ihlal ederek şekavet eylemlerinde bulunmuştur. Özellikle yurt dışından gelen eşkıyaların ekseriyetinin Türk Hükümeti'ni tanımayan bağımsızlık amacı güden çetelerden oluşması Türkiye'de endişe ile karşılanmıştır. Bu çeteler Türk dış politikasındaki manevra kabiliyetini zayıflatmak için İngilizler ve Fransızlar tarafından birer fırsat olarak görülmüştür. Hatta Fransızlar, Türkiye sınırında bir Ermeni nüfusu oluşturmuş ve Türkiye'nin bütünlüğünü tehdit eden Hoybun Cemiyeti'ne destek vermiştir. Türkiye'nin

Suriye ile olan ilişkilerinde sınır meselesi önemli bir yer tutmuştur. Suriye sınırından giren eşkıyalar Türk köylerini basarak köylülerin hayvanlarını gasp etmiştir. Suriye’de Fransızların desteği ile kurulan Hoybun Cemiyeti Türkiye’nin toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir. Türkiye ile Irak arasında Barzan aşiretinin eşkıyalık faaliyetleri de sorun teşkil etmiştir. Türk hükümeti bu sorunların üzerine giderek Suriye ve Irak’taki manda yönetimleri ile diplomasi trafiği kurmuştur. Türk hükümeti komşu ülkelerden gelen bu güvenlik sorununu da çözmek için girişimlerde bulunmuştur.

Suriye’deki Fransız idaresi Türkiye’ye karşı eşkıyalık faaliyetlerine destek vererek Türkiye’nin Hatay ile ilgilenmesine engel olmak istemiştir. Ancak Fransızlar amaçlarına ulaşamamıştır. Türk hükümetinin gayretleri sayesinde Türkiye ile Fransa arasında “Son Sınır Protokolü” imzalanmıştır. Bu sayede Türkiye, Suriye sınırının emniyetini garanti altına almıştır. Aynı zamanda Hatay’ın Türk topraklarına katılması yolunda başarılı bir süreç gerçekleşmiştir.

Türkiye ile Irak ilişkilerini dostane bir zemine oturtturarak eşkıyalara karşı ortak mücadele yürütülmüştür. İki ülke arasında eşkıya çetelerine karşı bir ittifak oluşturulmuştur. Türkiye, eşkıyalık meselesine karşı Irak hükümetine destek vermiştir. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren önemli adımlar olmuştur. Bu sayede Türkiye’nin Irak sınırındaki güvenlik sorunu giderilmiştir.

Türkiye-İran arasındaki eşkıyalık sorunu diğer iki ülkeye kıyasla daha sancılı olmuştur. Ağrı’da bölgesel bir devlet kurma amacıyla çıkan isyanlar Türkiye ile İran arasında ciddi sorunlara neden olmuştur. Ağrı İsyanları, Türk hükümetini uzun bir süre uğraştırmıştır. İran sınırlarından Türkiye’ye giren eşkıyalar Ağrı Dağı ve civarında şekavet eylemlerinde bulunmuştur. Bu eşkıyalar Türkiye’nin askeri harekâtları neticesinde İran’a kaçmıştır. Bu durum isyanın bastırılmasındaki en büyük engel olmuştur. Aynı zamanda İran’daki bazı aşiretlerin de bu isyanlara destek vermesi meseleyi daha da büyütülmüştür. Türk kamuoyu Ağrı’daki isyanların sorumlusu olarak İran hükümetini göstermiştir. Türkiye, İran ile sınır güvenliğinin sağlanması ve iki ülke arasındaki sınırlar üzerinde bir tadilat yapılması için girişimlerde bulunmuştur. Türk hükümetinin çabaları ve İran şahının desteği sayesinde sorun sulh yolu ile çözülmüştür. İki ülke arasında Türkiye – İran Hudut Hattının Antlaşmasının gerçekleştirilmiştir. Bu

antlaşma sayesinde Türkiye, Ağrı’da alan hâkimiyeti elde ederek isyana karşı önemli bir avantaj yakalamıştır.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Anadolu’da artan eşkıyalık olayları erken cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında ve Cumhuriyet yönetiminin kurulması aşamalarında güvenlik sorunu en önemli problemlerden biri olmuştur. Artan eşkıyalık olaylarına karşı mücadele edebilmek için mevcut iktidar hem askeri hem kanuni yollar ile eşkıyalık olaylarına karşı sert önlemler almıştır. Fakat alınan tüm önlemlere rağmen kesin bir sonuç alınamamıştır. Eşkıyalık sorunu tam olarak ortadan kaldırılamamıştır. Bu durum Anadolu’da hem maddi hem manevi olarak zararlara neden olmuştur.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA);

BCA, 30.10.0.0.77A.69.457.14.

BCA, 30.10.0.0.91.105.683.22.

BCA, 30.10.0.0.91.105.683.29.

BCA, 30.10.0.0.91.105.683.38.

BCA, 30.10.0.0.91.105.684.23

BCA, 30.10.0.0.91.105.685.2.

BCA, 30.10.0.0.91.105.685.4.

BCA, 30.10.0.0.91.105.685.32.

BCA, 30.10.0.0.91.105.685.33.

BCA, 30.10.0.0.91.105.685.12.

BCA, 30.10.0.0.91.105.685.41

BCA, 30.10.0.0.91.105.686.1

BCA, 30.10.0.0.96.116.805.14

BCA, 30.10.0.0.96A.110.740.21

BCA, 30.10.0.0.96A.111.751.4.

BCA, 30.10.0.0.96A.111.751.5.

BCA, 30.10.0.0.96A.112.753.14.

BCA, 30.10.0.0.96B.112.759.7.

BCA, 30.10.0.0.96B.112.760.15.

BCA, 30.10.0.0.96B.113.768.6.

BCA, 30.10.0.0.96D.116.805.2.
BCA, 30.10.0.0.96D.116.805.3.
BCA, 30.10.0.0.96D.116.805.9.
BCA, 30.10.0.0.106.127.912.7.
BCA, 30.10.0.0.106.127.912.17.
BCA, 30.10.0.0.106.127.912.18.
BCA, 30.10.0.0.106.127.912.25.
BCA, 30.10.0.0.106.127.913.10.
BCA, 30.10.0.0.106.127.913.12
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.1.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.4
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.5
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.8.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.10.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.11
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.12.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.13.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.14
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.17.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.19.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.25.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.26.
BCA, 30.10.0.0.106.127.914.27.
BCA, 30.10.0.0.106.127.923.3
BCA, 30.10.0.0.106.127.923.3

BCA, 30.10.0.0.106.128.917.15.
BCA, 30.10.0.0.106.128.917.18.
BCA, 30.10.0.0.106.128.917.35.
BCA, 30.10.0.0.106.128.917.42
BCA, 30.10.0.0.106.128.917.43.
BCA, 30.10.0.0.106.128.917.46
BCA, 30.10.0.0.106.128.920.1.
BCA, 30.10.0.0.106.128.920.2.
BCA, 30.10.0.0.106.128.920.4
BCA, 30.10.0.0.106.128.923.6.
BCA, 30.10.0.0.106.128.920.7
BCA, 30.10.0.0.106.128.920.11.
BCA, 30.10.0.0.106.128.922.14.
BCA, 30.10.0.0.106.128.922.22.
BCA, 30.10.0.0.106.128.923.1.
BCA, 30.10.0.0.106.128.923.2.
BCA, 30.10.0.0.106.128.923.4.
BCA, 30.10.0.0.106.128.923.6.
BCA, 30.10.0.0.106.128.932.2
BCA, 30.10.0.0.218.185.277.11.
BCA, 30.10.0.0.436.259.741.4.
BCA, 30.10.0.0.436.259.741.11.
BCA, 30.10.0.0.436.259.741.14.
BCA, 30.10.0.0.436.259.744.19.
BCA, 30.10.0.0.436.269.741.10

BCA, 30.10.0.0.437.261.755.15.

BCA, 30.10.0.0.438.262.768.13.

BCA, 30.10.0.0.438.262.768.16.

BCA, 30.18.1.1.6.44.15.

BCA, 490.1.0.0.3.BÜRO.604.92.5.

RESMÎ YAYINLAR

Meclisi Mebusan Zabıtları

MMZC, C, 1. Dokuzuncu İnikad, 28 Kânunuevvel 1324.

MMZC, C, 1. On İkinci İnikad, 1 Kanunusani 1324.

MMZC, C, 1. On Sekizinci İnikad, 13 Kânunusani 1324.

MMZC, C, 1. On Dokuzuncu İnikad, 14 Kânunusani 1324.

MMZC, C, 1. Yirminci İnikad, 17 Kânunusani 1324.

MMZC, C, 1. Yirmi ikinci İnikad, 21 Kânunusani 1324.

MMZC, C, 1, Yirmi Üçüncü İnikad, 28 Kânunuevvel 1324.

MMZC, C, 1, Altmış Dördüncü İnikad, 19 Nisan 1325.

MMZC, C, 2, Kırk Birinci İnikad, 2 Şubat 1325.

MMZC, C, 2. Kırk Beşinci İnikat, 11 Mart 1325.

MMZC, C, 6, Yüz yirmiüçüncü İnikad, 13 Haziran 1326.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Cumhuriyet Senatosu

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Kırksekizinci Birleşim, 21 Şubat 1963.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar ve Kararlar

TBMM Kanunlar ve Kararlar, Kanunlar Dergisi, C, 2, Kanun No 356, 18 Ekim 1339.

TBMM Kanunlar ve Kararlar, Kanunlar Dergisi, C, 2, Kanun No 356, 18 Ekim 1339.

TBMM Kanunlar ve Kararlar, Kanunlar Dergisi, C, 2, Kanun No, 442, 18 Mart 1340.
TBMM Kanunlar ve Kararlar, Kanunlar Dergisi, C, 68, Kanun No, 3175, 26 Mart 1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Zabıt Ceridesi

TBMMGCZ, 3 Temmuz 1336.

TBMMGCZ, 5 Temmuz 1336.

TBMMGCZ, 15 Teşrinisani 1336.

TBMMGCZ, 19 Kânunusani 1338.

TBMMGZC, 21 Ağustos 1338.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TBMMZC, C, I, Üçüncü İçtima, 25 Nisan 1336.

TBMMZC, C, I, Yedinci İçtima, 29 Nisan 1336.

TBMMZC, C, 1, Dokuzuncu İçtima, 2 Mayıs 1336.

TBMMZC, C, 1, On Üçüncü İçtima, 9 Mayıs 1336.

TBMMZC, C, 1, Yirmi İkinci İçtima, 2 Haziran 1336.

TBMMZC, C, 1, Yirmi Beşinci İçtima, 7 Haziran 1336.

TBMMZC, C, 3, Elli Yedinci İçtima, 2 Eylül 1336.

TBMMZC, C, 4, Altmış Birinci İçtima, 8 Eylül 1336.

TBMMZC, C, 4, Altmış Üçüncü İçtima, 11 Eylül 1336.

TBMMZC, C, 4, Altmış Yedinci İçtima, 18-19 Eylül 1336.

TBMMZC, C, 4, Yetmiş Üçüncü İçtima, 26 Eylül 1336.

TBMMZC, C, 8, Yüz Kırk Sekizinci İçtima, 10 Şubat 1337.

TBMMZC, C, 8, Yüz Elli İkinci İçtima, 17 Şubat 1337.

TBMMZC, C, 2, Ellinci İçtima, 14 Temmuz 1337.

TBMMZC, C, 11, Elli Dördüncü İçtima, 23 Temmuz 1337.

TBMMZC, C, 18, Seksen Üçüncü İçtima, 29 Eylül 1337.
TBMMZC, C, 16, Yüz Kırk Sekizinci İçtima, 21 Ocak 1338.
TBMMZC, C, 1, Onuncu İçtima, 26 Ağustos 1339.
TBMMZC, C, 1, On Dördüncü İçtima, 5 Eylül 1339.
TBMMZC, C, 2, Otuzuncu İçtima, 2 Teşrinievvel 1339.
TBMMZC, C, 2, Otuz Birinci İçtima, 3 Teşrinievvel 1339.
TBMMZC, C, 2, Otuz İkinci İçtima, 6 Teşrinievvel 1339.
TBMMZC, C, 2, Otuz Üçüncü İçtima, 8 Teşrinievvel 1339.
TBMMZC, C, 2, Otuz Dördüncü İçtima, 10 Teşrinievvel 1339.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

TBMMTD, C,14, Yetmiş Yedinci Birleşim, 26 Mart 1985, s. 275.

Düstür

Düstur, 2. Tertip, C. 1. Dersaadet, 1329.

Resmi Gazete

Rumeli Vilâyâtında Şekâvet ve Müfsidetin Men'i ve Mütecâsirlerinin Ta'kib ve Te'dibi
Hakkında Kânun-ı Muvakkat. Takvim-i Vekayi 19 Eylül 1325.

İzale-i Şekavet Kanunu. Resm-i Ceride, 25 Teşrinievvel 1339.

Resmi Gazete, 40, 4 Kasım 1923.

Askeri Ceza Kanunu. Resmi Gazete, 1520, 15 Haziran 1930

Resmi Gazete, 1176, 25 Nisan 1929.

Resmi Gazete, 11343, 28 Şubat 1963.

Resmi Gazete, 18715,4 Nisan 1985.

Resmi Gazete, 20522, 18 Mayıs 1990.

SÜRELİ YAYINLAR

Açık Söz Gazetesi

“Dört Haydut Bir Kızı Kaçırdılar, Biri Yakalandı”. Açık Söz Gazetesi, 19 Şubat 1937

Akşam Gazetesi

“Bir Haydutluk, Paranın Yerini Öğrenmek İçin Kadını Yakmaya Kalkıştılar”. Akşam Gazetesi, 29 Ocak 1929

“Yağcılar Soyancılar”. Akşam Gazetesi 23 Şubat 1934

“Kamyon Soygunu”. Akşam Gazetesi, 30 Mart 1934

“İki Haydut Bir Otomobil Soydu”. Akşam Gazetesi, 19 Nisan 1934

“İki Soygun”. Akşam Gazetesi, 26 Nisan 1934

“Yol Kesenler”. Akşam Gazetesi, 29 Haziran 1934

“Bir Soygunculuk”. Akşam Gazetesi, 7 Temmuz 1934

“Diyarbakırda İki Şerir Yakalandı”. Akşam Gazetesi, 20 Temmuz 1934

“İki Azılı Haydut Yakalandı”. Akşam Gazetesi, 19 Ağustos 1934

“Samsun’da Bir Haydut Yakalandı”. Akşam Gazetesi, 20 Ağustos 1934

“Altı Haydut”. Akşam Gazetesi, 14 Mayıs 1935

“Amerika Kovboyları Kıyafetinde”. Akşam Gazetesi, 25 Temmuz 1935

“İzmirde Cüretkâr Bir Haydut Daha Yakalandı”. Akşam Gazetesi, 19 Kânunusani 1936

“On Lirayı Alan 4 Haydut Aranıyor”. Akşam Gazetesi, 19 Şubat 1936

“Bir Şaki Yakalandı”. Akşam Gazetesi, 26 Nisan 1936

“Bir Haydut Çetesi Yakalandı”. Akşam Gazetesi, 27 Mayıs 1936

“Rakı Sofrasında Dili Çözüldü!”. Akşam Gazetesi, 28 Eylül 1936

“Nazillide İki Haydut”. Akşam Gazetesi, 21 Nisan 1938

Cumhuriyet Gazetesi

“İranla Münasebatımız Gerginleşti”. Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1930

“Ağrı Dağı Üzerindeki Askeri Harekâtımız İnkişaf Ediyor”. Cumhuriyet Gazetesi, 6 Temmuz 1930

“İzmir Ödemiş Yolunda Bir Soygunculuk”. Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kânunusani 1933

“Maçka-Erzurum Yolunda Şakiler 2 Kişiyi Yaralayıp Bin Lira Aldılar”. Cumhuriyet Gazetesi, 18 Eylül 1931

“Adana’da Şekavet ve İşkence”. Cumhuriyet Gazetesi, 28 Kânunusani 1931

“Urla Haydutları Yakalandılar”. Cumhuriyet Gazetesi, 23 Kânunusani 1932

“Bursa Yolunda Bir Şekavet”. Cumhuriyet Gazetesi, 3 Haziran 1933

“Bursa’daki Soygunun Failleri Tutulmak Üzere”. Cumhuriyet Gazetesi, 4 Haziran 1933

“Bursa Yolundaki Soygun Tahkikatı”. Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1933

“Çorumda Bir Çete”. Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1933

“Haydutların Biri Tutuldu”. Cumhuriyet Gazetesi, 7 Haziran 1933

“İki Haydut Daha Tutuldu. Bursa Yolu Şekavetini Laz Çetesi Yapmış”. Cumhuriyet Gazetesi, 8 Haziran 1933

“Bursa Yolundaki Soygun”. Cumhuriyet Gazetesi, 11 Haziran 1933

“Hapishane Kaçakları, İki Hayduttan Biri Pusuya Düşürülerek Öldürüldü”. Cumhuriyet Gazetesi, 15 Temmuz 1933

“Bursa Soyguncular Samsunda Yakalandılar”. Cumhuriyet Gazetesi, 19 Temmuz 1933

“Bursa Soyguncuları”. Cumhuriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1933

“Haydutlar İtiraf Etiler!”. Cumhuriyet Gazetesi, 26 Temmuz 1933

“Kadirli Şakilerinden Bir Daha Yakalandı”. Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ağustos 1933

Hâkimiyet-i Milliye

“Eşkîya Tenkili”, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 19 Teşrinievvel 1923.

“Vilayetlerde Bir Günlük Vak’alar”, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 12 Teşrinievvel 1928.

- “İran’la Münasebetimiz” Hâkimiyet-i Milliye, 13 Temmuz 1930.
- “Cenuptan Ebediyen Koğulan Haco.”, Hâkimiyet-i Milliye, 14 Ağustos 1930.
- “Cenup’ta Son Tecavüzü Yapan Haco Kimdir?” Hâkimiyet-i Milliye, 14 Ağustos 1930.
- “Cenupta Bir Karakolumuza Yapılan Baskın Püskürtüldü.”, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 19 Ağustos 1930.
- “İran, Aşiretlerin Silahlarını Toplıyor.” Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ağustos 1930.
- “Türkiye ve İran İçin De Bir Çıban Olan Ağrı”, Hâkimiyet-i Milliye, 24 Ağustos 1930.
- “İran’a Verdiğimiz Son Nota.” Hâkimiyet-i Milliye, 24 Ağustos 1930.
- “İki Katilin İydamı”, Hâkimiyet-i Milliye, 26 Temmuz 1932.
- “Bursa Soyguncuları İstanbul’da”, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 25 Temmuz 1933.

Milliyet Gazetesi

- “İki Haydut Yakalandı”, Milliyet Gazetesi, 6 Ocak 1929.
- “Memlekette Yolkesen İki Bekçi ile İki Çoban Yakalandı”, Milliyet Gazetesi, 19 Mayıs 1929.
- “Çapulcu Aşiretleri İran Hükümeti Teslih Ediyor”. Milliyet Gazetesi, 5 Temmuz 1930.
- “Yolbağı Kuranlar”, Milliyet Gazetesi, 13 Ocak 1933.
- “Bir Haydutluk”, Milliyet Gazetesi, 30 Haziran 1933.

Ulus Gazetesi

- “Bir Haydut Çetesi Yok Edildi”, Ulus Gazetesi, 18 Ağustos 1936.
- “Ünlü Bir Haydut Yakalandı”, Ulus Gazetesi, 16 Eylül 1936.
- “Bir Haydut Çetesi Yakalandı”, Ulus Gazetesi, Mayıs 1936.
- “Bir Çocukla Bir Haydut Ağır Yaralı”, Ulus Gazetesi, 1 Kânunuevvel 1937.
- “Maskeli Haydutlar Yakalandı”, Ulus Gazetesi, 5 ilkanun 1937.

“İzmir’de Bir Define Hikâyesi!”, Ulus Gazetesi, 9 Senteşrin 1938.

“Bolu’da İki Tane Haydut Yakalandı”, Ulus Gazetesi, 6 Kanunuevvel 1937.

“Haydutlar Yol kestiler ve İki Kişiyi Öldürdüler”, Ulus Gazetesi, 2 Kanunuevvel 1937.

TETKİK ESERLER

Ansiklopedi

Alkan, M. (2009), Softa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1995), Eşkîya, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları,

Bardakoğlu, A. (1998). Hırsızlık, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.

İlgürel, M. (1993). Celâ-yi Vatan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Kılıçbay, M. A. (1958), Osmanlı Batılılaşması, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şafak, Ali. (1991). “Bağy” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4, 4 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Bildiriler

Arıkan, Ö. (2021), Atatürk Dönemi’nde Türk Silahlı Kuvvetleri’nde Din Eğitime Bir Örnek; Aksekili Ahmet Hamdi’nin “Askere Din Dersleri” Adlı Eserinin Değerlendirilmesi”, (Editörler: Erdem Ünalın, Halit Aytuğ Toker), *9. Uluslararası Atatürk Kongresi*, Cilt: 3.

Beşe, E. (2006) Geçici Köy Korucuları, (Editör: Ümit Cizre), *ALMANAK Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, TESEV Yayınları.

Çiçek, R. (2016). Kastamonu İstiklal Mahkemelerinin Bölgede Güvenlik ve Asayişin Sağlanmasındaki Rolü (Hazırlayan: Aynur Yavuz Akengin), *İstiklal Mahkemeleri Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Güneş, İ. (1983). Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması, Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler Kitabı II,

Kalemlı, H. (2018). Osmanlı Devleti'nde Bir Güvenlik ve Asayiş Birimi Olarak Kır Bekçiliği: Yapısı, İşleyişi, Görevleri, (Hazırlayanlar: Semiha Nurdan, Muhammed Özler), *18. Türk Tarih Kongresi, Osmanlı Medeniyeti*, Cilt: 3.

Kitaplar

Akdağ, M. (1963). *Celali İsyancıları (1550-1603)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Akdağ, M. (1979). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559) II*, Ankara: Tekin Yayınevi.

Akdağ, M. (1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası Celali İsyancıları*, İstanbul: Cem Yayınları.

Akın, R. (2001). *TBMM Devleti (1920-1923), Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Alyot, H. (2008). *Türkiye'de Zabıta*, Ankara: Kozan Ofset.

Atay, F. R. (1998). *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Avcıoğlu, D. (1978). *Milli Kurtuluş Tarihi 1938'den 1995'e*, Üçüncü Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Aybars, E. (1975). *İstiklal Mahkemeleri*, İstanbul: Bilgi Yayınları.

Barkey, K. (2011). *Eşkıyalar ve Devlet*, (Çeviren: Zeynep Altok), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım VI*, İstanbul: Sabah Gazetesi,

Beşikçi, İ. (1970). *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo – Ekonomik ve Etnik Temeller*, Ankara: E Yayınları.

Beşikçi, M. (2010). Birinci Dünya Savaşı'nda Devlet İktidarı ve İç Güvenlik: Asker Kaçakları Sorunu ve Jandarmanın Yeniden Yapılandırılması, (Editörler: Evren Balta Paker ve İsmet Akça), *Türkiye'de Ordu Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Beşikçi, M. (2015). *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Braudel, F. (1990). *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C. II, (Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay) İstanbul: Eren Yayıncılık,

Demirci, S. Arslan, H. (2012). *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkya, Devlet ve Siyaset*, İstanbul: Yalın Yayınları.

Dokuyan, S. (2019). Hatay Meselesi, (Editörler: Ersin Müezzinoğlu, Latif Pınar ve İsmail Şahin), *Anahatları ile Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası* İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 273-292.

Edward J. Ericson, (2003). *Size Ölmeyi Emrediyorum Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Ergül, C. (1997). *II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları*, İzmir: Çağlayan Yayınları.

Faroqhi, S. (2018). *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, (Çeviren: Emine Sonnur Özcan), Ankara: Doğu Batı Yayınları

Hacısalihlioğlu, M. (2008). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Hobsabwm, E. (1996), *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Hobsbawm, E. (2011), *Eşkya*, (Çeviren: Osman Akınhay), İstanbul: Agora Yayınları.

İnalçık, H. (2017). *Devlet-i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, C. I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

İnönü, İ. (1999). *Hatıralar (Birinci Dünya Harbi)*, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi

- Neziroğlu İ. ve Yılmaz, T. (2013), *Hükümetler-Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950)* I, Ankara: TBMM Basımevi.
- İslamoğlu, H. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kemal, Y. (2017), *İnce Memed I*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Klein, J. (2014). *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2016). *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Montagne, R. (1950). *Çöl Medeniyeti*, (Çeviren: Yakalıoğlu, A.) İstanbul: MEB Yayınları.
- Mumcu, A. (1963), *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Orhonlu, C. (1963). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1699)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Önder, M. S. (2015). *Devlet ve PKK İkileminde Korucular*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, A. (2021), “*Ama Eşkıyalık Çağı Kapandı*” *Modern Türkiye'de Son Kürt Eşkıyalık Çağı (1950-1970)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Salahi R. Sonyel, (1991). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II*, Ankara: TTK Yayınları.
- Sanders, L. V. (1999), *Türkiye'de Beş Yıl III*, (Çeviren: Öngün Uğurlu), İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi
- Saray, M. (1999). *Türk-İran İlişkileri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Tapan, B. (2007). *Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk*, İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Taş, Y. (2019). “Osmanlı Topraklarında Eşkıyalık Teaddileri ya da Irak-Suriye Bölgesi Arap Aşiretlerinin Ekonomik Kaynakları: Gazve ve Huva”, (Ed: Burak Kocaoğlu),

Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik'e Armağan, Ankara: Berikan Yayınevi, 839-856.

TBMM, (2015). *İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları)*, 1, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

TBMM, (2015). *Isparta İstiklal Mahkemesi (Kararlar ve Mahkeme Zabıtları)* 5, Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.

TBMM, (2015). *Eskişehir İstiklal Mahkemesi (Karar ve Mahkeme Zabıtları)*, 4, Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye'de Siyasi Partiler: İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, Cilt 3, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları,

Tuncay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Ankara: Yurt Yayınları.,

Turgut, H. (2007). *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları

Yerasimos, S. (2010). *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar*, (Çeviren: Şirin Tekeli), Kafkasya ve Orta-Doğu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yetkin, S. (2003). *Ege'de Eşkıyalar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Makaleler

Altan, S. (2018). 1923-1938 Dönemi Arşiv Belgeleri Işığında Eşkıyalık Faaliyetlerine Genel Bir Bakış, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 631-642.

Arap, İ. Arat, V. (2015). Bir Kamu Politikasının Analizi: Türkiye'de Geçici Köy Koruculuğu, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 39, 73-108.

Arslan, G. (2018). Nuri Sait Paşa'nın Türkiye Ziyareti ve 1946 Türkiye-İrak Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 34, 267-310.

- Aslan S. Dündar, T. (2014) Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri, *Mukaddime*, Sayı: 5, 27-44.
- Aslan, T. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 3, Sayı: 5, 41-60.
- Artuç, N. (2010). Osmanlı Devleti'nin Son Dönem Irak Politikasına Bir Örnek: Nazım Paşa'nın Bağdat Valiliği (25 Kasım 1909 – 15 Mart 1911), *Belleten*, Cilt: 74, Sayı: 271, 833-870.
- Aydın, M. (2015). İslam Hukukuna Göre İsyân (Bağy) Suçu ve Cezası, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 49-77.
- Başkan, Ö. F. (2020). Milli Mücadele Yıllarında İngiliz ve Fransızların İşgal Ettikleri Güney Bölgesi'nde Haberleşmeye Yönelik Sansür Uygulamaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 101, 1-28.
- Bulut, E. Ç. (2015). Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler, *CTAD*, Sayı: 21, 83-110.
- Çakmak, Z. (2008). Hoybun Cemiyeti (Kuruluşu ve Teşkilatlanması), *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 27-61.
- Çankaya, Ö. (2019) Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 29, 175-203.
- Çanlı, M. (2017). Balkanlarda Komitacılık ve Çetecilik: II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Oturumlarında Yapılan Tartışmalar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 6, 2825-2846.
- Çiftçi, A. (2015). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Örgütlenme ve Yönetim Yapısı İçinde Kulüplerin Yeri, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 37, 115-141.
- Dağıstan, A. ve Sofuoğlu, A. (2005). Belgeler Işığında Bağımsız Hatay Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye, *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 62, 423-451.
- Dağlar, O. (2008). II. Meşrutiyet'in İlanın İstanbul Basınındaki Yansımaları (1908), *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 38, 141-159.

- Değerli, S. E. (2008). Ağrı İsyânlarında Yabancı Parmağı (1926-1930), *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, 113-132.
- Değirmenci, O. Karakurumer, A. (2020). Askeri Ceza Kanunu'nda Düzenlenen Firar Suçlarının Osmanlı'dan Günümüze Tarihsel Gelişimi, *Adalet Dergisi*, Sayı: 64, 297-330.
- Demirci S. Arslan, H. (2012), Osmanlı Türkiye'sinde Bazı Aşiret, Cemaat ve Taifelerin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları: Maraş Eyaleti Örneği (1590-1750), *Turkish Studies*, Cilt: 7, Sayı: 3, 887-914.
- Demirci, S. Arslan, H. (2012), Eşkîyalar ve Osmanlı Devleti Maraş Eyaleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkîyalık Faaliyetleri Ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16. 47-76
- Erdal, İ. (2012). Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk-İran İlişkileri ve Sadabad Paketi, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 34, Sayı: 34, 77-88.
- Fidan İ. Özgür, E. (2021). Kamu Düzeni ve Güvenliğin Sağlanmasında Güvenlik ve Köy Koruculuğu Paradigması, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, 129-161.
- Kerimoğlu, H. T. (2014), İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu 1908-1912, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2, 149-188.
- Kızmaz, Z. Önder, M. S. (2016). Köy Korucularının Kürt Sorunu ve PKK Örgütü Konusundaki Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 245-260
- Kişî, Ş. S. (2017), Ege'nin Namlı Eşkîyası Çakırcalı Mehmet Efe, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 6. 77-122.
- Koçlar, B. (2017). Türkiye-Suriye İhlaller ve Eşkîyalık (1923-1938), *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 37, 277-294.

- Köç, A. (2017). Ankara’da Eşkîya Tarafından Gerçekleştirilen, Vakıf Gayrimenkullerinin Tahribatı Hakkında Bazı Görüşler (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllar), *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, 61-79.
- Köse, R. (2020). Cumhuriyet’in İlk On Yılında Doğu Vilayetlerinde Emniyet ve Asayiş Sağlama Faaliyetleri, *History Studies*, Cilt: 12, Sayı: 3, s. 1259-1292.
- Köse, R. (2020). Türkiye’nin Doğu ve Güneyindeki Komşularıyla Sınır İlişkilerine Dair Bir Değerlendirme (1923-1940), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 38, 59-86.
- Kurat, A. N. (1966). Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Bulunan Alman Generallerinin Raporları, *Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, Seri 3, Sayı: B3 92. 539-546.
- Maden, F. (2014) Suriye’nin Türkiye Geçmişi, *Türk Yurdu Dergisi*, Yıl: 103, Sayı: 317, (Son güncelleme 17.07.2023)
- Olgun, S. (2017). Beşar ve Cemil Çeto Kardeşlerin Garzan Bölgelerindeki Eşkîyalık Faaliyetleri (1888-1920), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt: 16, Sayı: 31. 33-56.
- Özcan, A. (2012). Eşkîyanın “Adi” Şiddetinin Siyasallığı ve Yapıcı Mirası, *Kebikeç Dergisi*, Sayı: 34, 7-24.
- Özgiray, A. (1995). İngiliz Belgeleri Işığında Türk-İran Siyasi İlişkileri (1920-1938), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 33, 687-698.
- Özgüldür, Y. (2021). İttifaktan Savaşa: 2 Ağustos 1914 Tarihli Osmanlı-Alman İttifak Antlaşması ve Yansımaları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 76, 475-492.
- Öztürk, S. (2006). Eşkîyalar, Kabadayılar, Külhanbeyiler ve Silah Toplama, *Bilgi ve Bellek*, Sayı: 5, 136-159.
- Özüçetin, Y. Dağıstan, M. (2011). Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun Müzakereleri ve Kabulü, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 5, 251-281.
- Paker, E. B. Akça, İ. (2013). Askerler, Köylüler ve Paramiliter Güçler: Türkiye’de Köy Koruculuğu Sistemi, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 126, 7-34.

- Pıçak, M. Bulut, M. Demir, Ş. (2020), Eşkîyalığın Merkezi Devlet ve Feodal Otoritelerle İlişkileri, *TJSS*, Cilt: 4, Sayı: 7, 377-393.
- Pierce, L. (2012), İnsan Kaçırmanın Namuslu ve Namussuz Halleri Osmanlı Dünyasında Hükümdarlar, Eşkîyalar ve Kahramanlar, (Çeviren: Neslihan Demirkol), *Kebikeç Dergisi*, Sayı: 34, 41-60.
- Sarıay, E. (2020). Ayvalık'ta Silah Kaçakçılığı (1890-1912), *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 66, 250-262.
- Sevig, V. R. (1947). İdare Hukukumuzda Genel Bir Bakış, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1. 1-16. Soysal, İ. (1985). Hatay Sorunu ve Türk-Fransız İlişkileri (1936-1939), *Bellekten*, Cilt: 49, Sayı: 193, 79-110.
- Şengül, H. (2020). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Çıkardığı İlk Kanunlardan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaya Konulması, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, 152-179.
- Temel, M. (2010). Kuvâyı Milliye Döneminde Milas-Bodrum'da Eşkîyalık ve Çetecilik, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27, 403-421.
- Türkmen, Z. (2001). XX. Yüzyıl Başlarında Batı Anadolu'da Eşkîya ile Mücadelede Osmanlı Kolluk Kuvvetlerinin Faaliyetleri Çakırcalı Eşkîyasını Takip Hareketi, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 4, 71-103.
- Türkmen, İ. Tekinsoy, B. (2020). 1921'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin İlgası Meselesi, *Alınleri Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 4, 125-135.
- Yakut, E. (2012). Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması, *Kebikeç Dergisi*, Sayı: 33, 21-34.
- Yakut, K (2012), Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkîyalığın Önlemesine İlişkin Düzenlemeler, *Kebikeç Dergisi*, Sayı: 34, 139-158.
- Yamaç, M. (2018). Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940), *Bellekten*, Cilt: 82, Sayı: 295, 1153-1174.
- Yaşar, H. (2016). Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari Askerler Sorununa Dair Bir Değerlendirme, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 32, 5-41

Yavuz, B. (1992). 1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 23, 273-308.

Yılmaz, C. (2019). Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü, *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 34, 519-560.

Yücebaş, F. (2021). Van ve Çevresi Örneğinde Türkiye-İran Sınır Meselesi ve Sınırdaki Yaşanan Asayiş Olayları (1925-1932), *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: Van Özel Sayısı, 263-282.

Sözlük

Başbakanlık, (1991). *Türk Hukuk Lugatı*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Bilmen, Ö. N, (2016). *Fıkıh İlmi ve İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*, (Hazırlayan: Abdullah Kahraman), İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları.

Büyük Laroussa, *Sözlük ve Ansiklopedi*, 7, İstanbul: Milliyet Yayınları

Çakmak, G, (2015). *Hukuk Sözlüğü*, İstanbul: Umut Kitap Yayınları.

Eren, H, (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Kişisel Yayınlar.

Özon, M. N, (1988). *Küçük Türkçe Osmanlıca Sözlük*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü*, II, İstanbul: MEB Yayınları.

Sami, Ş, (2013). *Kâmus-ı Türki*, İstanbul: Kapı Yayınları

Tietze, A, (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı I*, İstanbul: Simurg Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu, (1998). *Türkçe Sözlük*, 1, Ankara: TDK.

Yeğin, A, (1978). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat*, İstanbul: Türdav Yayınları.

Tezler

Abdolikolankouh, A. (2017). *İslam Hukukunda Suçun İspat Yolları ve Cezayı Düşüren Sebepler*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Akpınar, O. C. (2023). *II. Abdülhamit Döneminde Vilâyât-ı Sitte’de Devlet-Toplum İlişkileri: Yönetmel Sorunlar, Hamidiye Alayları ve İsyanlar (1876-1908)*, Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Alparslan Bağcı, A. (2019). *Hamidiye Alayları ve Koruculuk Sistemi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Cemil Kutlu, (1992), *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İç Güvenlikle İlgili Çıkarıldığı Kanun ve Kararnameler (23 Nisan 1920 – 16 Nisan 1923)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum

Kantarcıoğlu, M. Ç. (2022). *Cumhuriyet’in Kuruluş Döneminde Köy Kanunu ve Devlet-Köy İlişkisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kara, P. (2010). *Türkiye-İran İlişkileri (1923-1960)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kaşıyüğun, A. (2014). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti’nin İttifak Arayışları ve I. Dünya Savaşına Girişi (1911-1914)*, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Terzi, E. (2019). *İstanbul İstiklal Mahkemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Tikici, N. (2022). *Osmanlı-İran İlişkileri: Sınır ve Siyaset*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Tosun, U. U. (2017). *Millî Mücadele Dönemi’nde Asker Firarileri Sorunu*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.

Ülker, Ç. (2021). *II. Meşrutiyet Dönemi İstanbul’unda Adi Suçlar (1908-1918)*, Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Yaşar, H. (2015), *II. Meşrutiyet’in İlanından Sonra Yunan İşgaline Kadar Batı Anadolu’da Eşkıyalık (1908-1919)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara,

Yetkin, S. (1995). *Batı Anadolu'da Eşkîyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinden Balkan Savaşına)*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.

İnternet

<https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/osmanli-imparatorlugunun-i-dunya-harbine-girisi-ve-carpistigi-cepheler/> (Son güncelleme 13 Mayıs 2023.)

<https://www.nufusune.com/157343-mardin-artuklu-tilkitepe-mahallesi-nufusu>, (Son güncelleme 5 Haziran 2023)

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/van/kulturatlasi/iv--murat-yolu-efsanesi>, (Son güncelleme 6 Haziran 2023)

<http://www.kigi.gov.tr/ilemizin-tarihesi>, (Son güncelleme 7 Haziran 2023)

<http://www.genc.gov.tr/tarihcesi-ve-cografı-yapısı>, (Son güncelleme 7 Haziran 2023)

<http://www.akcadag.gov.tr/tarih>, (Son güncelleme 7 Haziran 2023)

EKLER

EK: 1. İstiklal Mahkemelerin Anadolu'daki Dağılımı⁴⁵⁸

- 1-Ankara İ.M: Ankara, Çorum, Yozgat Kurşehir.
- 2-Eskişehir İ.M: Eskişehir, Bilecik, Kütahya, İzmit Bursa.
- 3-Kastamonu İ.M:Kastamonu, Bolu, Zonguldak, Çankırı, Sinop.
- 4-Konya İ.M: Konya, Afyon, Aksaray.
- 5-İsparta İ.M: İsparta, Burdur, Antalya, Denizli, Muğla, Aydın.

- 6-Pozanti İ.M: Adana, Kozan, Mersin, Niğde, Kayseri.
- 7-Sivas İ.M: Sivas, Tokat, Amasya, Ordu, Giresun.
- 8-Diyarbakir İ.M: Diyarbakir, Mardin, Şiirt, Bitlis, Van, Hakkâri, Elâziz, Muş, Bingöl, Malatya, Adıyaman.
- 9-15 İnci Kolondu Bölgesi.
- 10-İşgal Bölgesi.

⁴⁵⁸ Aybars, a.g.e. 77.

Ek: 2. İstanbul'un azılı eşkıyası Tutulan Mustafa kovboy kıyafetleriyle⁴⁵⁹

⁴⁵⁹ "Amerika Kovboyu Kıyafetinde", Akşam Gazetesi, 25 Temmuz 1935, s. 5.

Ek: 3. Eşkıyanın yakalanmasını sağlayan on beş yaşındaki Halil oğlu Fethi.⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ “İzmirde Cüretkâr Bir Haydud Daha Yakalandı”, Akşam Gazetesi, 19 Kânunusani 1936, s. 1.

Ek: 4. Bakkalı soymaya çalışan eşkıya Esat oğlu Yaşar.⁴⁶¹

⁴⁶¹ a.g.e. s. 1.

EK: 5. Şoför Yusuf⁴⁶²

⁴⁶² “Bursa Yolundaki Soygun”, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Haziran 1933, s. 3.

Ek: 6. Samsun'da yakalanan eşkıyalar. Üstte (sağdan sola) Fazlı, Ali Rıza, Ali oğlu Ömer. Altta Karabiber Mehmet, İlyas, Rıdvan.⁴⁶³

⁴⁶³ "Bursa Soyguncuları", Cumhuriyet Gazetesi, 24 Temmuz 1933, s. 1.

Ek: 7. Hasan olo (solda) ve Arkadaşı⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ “Diyaribekirde İki Şerir Yakalandı”, Akşam Gazetesi, 20 Temmuz 1934, s. 1-4.

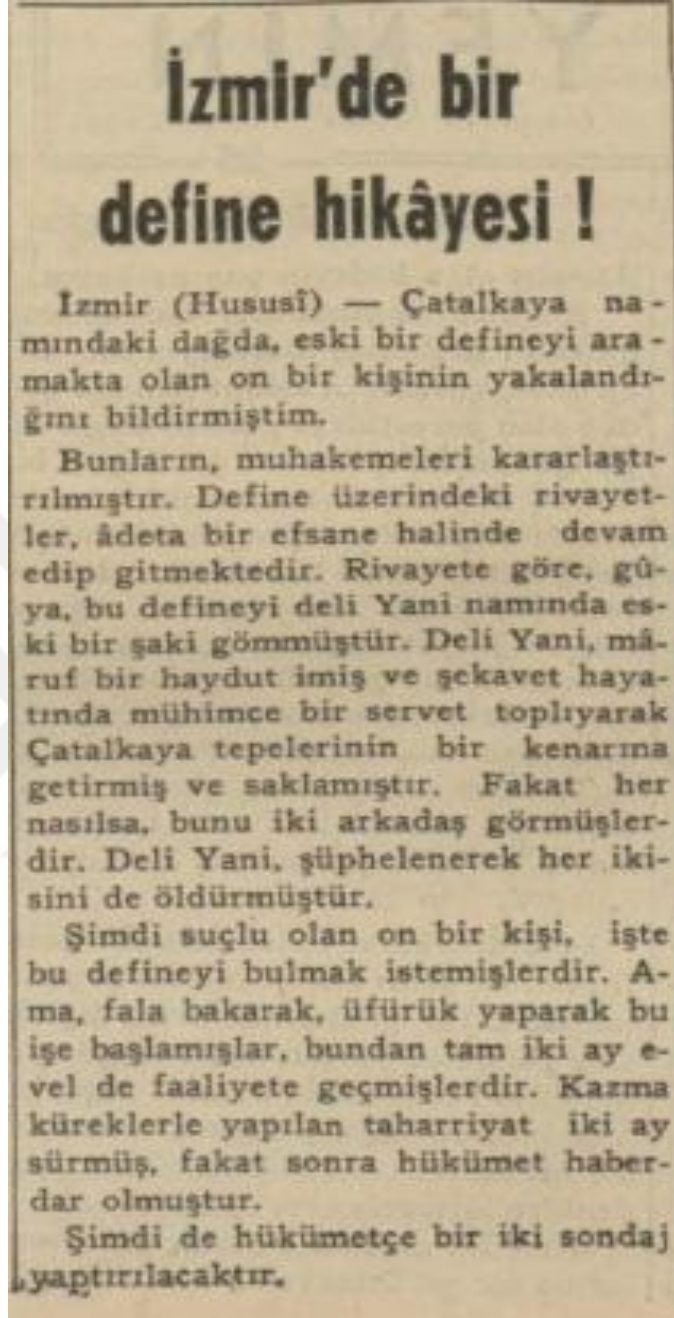
Ek: 8. Türkiye sınırlarından uzaklaştırılan eşkıya Haco.⁴⁶⁵

⁴⁶⁵ “Cenuptan Ebediyen Koğulan Haco.”, Hakimiyet-i Milliye, 14 Ağustos 1930, s. 1.

⁴⁶⁶ "Eşkiya Tenkili", Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 19 Teşrinievvel 1923, s. 4.

⁴⁶⁷ “İzmir'de Bir Define Hikâyesi!”, Ulus Gazetesi, 9 Senteşrin 1938, s. 6.

⁴⁶⁸ "Rakı Sofrasında Dili Çözüldü!" Akşam Gazetesi, 28 Eylül 1936, s. 2.

İki azılı haydut yakalandı

Teslim teklifine silâhla mukabele ettiklerinden ölü olarak ele geçirildiler

Diyaribekir 17 (Hususi) — Jandarmalarımız iki azılı şakiyi ölü olarak ele geçirmiştir. Bunlar Fidran köylü Ali Abdü ile arkadaşı İbodur. İki şerir bir jandarmanın şehadetine sebep oldukları gibi bir köy muhtarını öldürmüş, diğer birçok haydutluk vakalarında bulunmuşlardı.

Merkez jandarma bölük kumandanı yüzbaşı Sadık ve Kulp bölük kumandanı yüzbaşı Mustafa beyler kuvvetli bir müfreze ile hareket ederek bunların buldukları yer muhasara altına alınmıştır. İki haydut teslim teklifine silâhla mukabele ettiklerinden müsademedede ikisi de ölü olarak ele geçirilmiştir.

İki şakiye yataklık eden bir kaç kişi yakalanarak buraya getirilmiştir.

⁴⁶⁹ "İki Azılı Haydut Yakalandı", Akşam Gazetesi, 19 Ağustos 1934, s. 6.

TÜRKİYE VE İRAN İÇİN DE BİR ÇIBAN OLAN AĞRI.

Tahran Sefirimizin Yeni Beyanatı.

İstanbul, 25 (Telefon) — Yeni Tahran sefirimiz Husrev B. bugün geldi. Beyanatında diyor ki:

— Tahrana gider gitmez Şah Hazretlerine itimatnamemi takdim edeceğim. Memduh Şevket Bey ben gittikten sonra ve vedanamesini vererek avdet edecektir. İnanla- münasebatımız her zamanki gibi dostanedir. Her iki taraf için de bir çıban olan Ağrıdağ meselesinin bir an evvel halli temenni olunur. Bu iş sırf askerî sahada halledildikten ve hudutlarda istikrar ve asayiş temin edildikten sonra, tahdidi hudut komisyonları faaliyete geçecektir.

⁴⁷⁰ "Türkiye ve İran İçin De Bir Çıban Olan Ağrı", Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 25 Ağustos 1930, s.1.

Ek: 14. Eşkiya Tatar Badıg'ın 7 kişi tarafından öldürmesi ve öldürenlere para ödülü verilmesi teklifi ⁴⁷¹

T. C.
BAŞBAKANLIK
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

96D
22

Siirt vilâyetinden alınan 27/4/1936 tel yazısı örneğidir

1 - Yaki Tatarbadık ve kardeşi oğlu Amunun öldürülüşleri hakkında.

2 - Tatar Badıg'ın vücudunun ortadan kaldırılması aşağıda arzettiğim şekilde olmuştur.

3 - 26/6/1936 günü Hog köyü mezrar arasında Ümerik oğlu Hatip ve kardeşi Ziver Vezir oğlu Halil Halis oğlu Süleyman Abdullah oğlu Selim Nemet oğlu Mustafa ve İsmail oğlu İmi adlarındadır . İkisi silâh- lı ve beşi silâhsız yedi kişinin harbi köyünde Sadi Tatarbadıkla görüş- mek üzere giderlerken harbak köyünün şimalindeki gün mezar arası deni - len mevki Tatarbadık ve kardeşi Öls Amoyu tesadüf ederek tatarı badi- gın bunlara niçin geldikleri sorması ve yeni yapılan yol faaliyetini durdurmak için ameleye silâh atmalarını teklif ve bu hususta Sadi Ali Yunus oğlu Abdurrahmandan haber gönderdiğini söylenesi üzerine bu ye- di kişi tatar badıg'ın bu baptaki teklifin kabul edemeyeceklerini ve hükümete dehalet edeceklerini söylemelerile hiddetlendiğini ve omuzun- daki silâhını indirdiğini gören bu yedi kişiden Ümerik oğlu Ziver ile kardeşi Hatip daha evvel silâha davranarak Tatarbadı ve kardeşi oğlu Amoyu öldürüşleri ve her ikisinin silâhlarını aldıktan ve tatar Badi- gın kafasını kestikten ve Amunun da kafasını kesecekleri sırada Tatar Badıg'ın avasının yetiğnesile saat 16 da hava kararınca kadar arala- rında waku bulan çarpışmadan sonra yalnız Tatarbadıg'ın kafasını ala - rak silâhlarla bu sabah ilçe merkezine getirdikleri.

4 - Tatarbadıg'ın öldürülmesi hadisesi üzerine hog köylüle- rinden yüs muvustan ibaret ailenin dehalet ettikleri .

5 - Öldürülen tatarbadıktan elde edilen 185676- sayılı kasalı türk mızverile kardeşi oğlu maktul Amudan alınan 18509 sayılı mızverel türk mızverlerinin Tatarbadıg'ın kesilen kellesile birlikte bu sabah ilçe merkezine teslim edildiği .

6 - Göstülen lüzum üzerine maktullardan alınan yukarda sayıları yazılı iki tüfekle kendilerine bulunan iki tüfeğe şubeden alınan üç tüfek dahi ilâvesile yedi tüfeğin muvakkaten bu yedi kişiye verilmek suretile teslim edildikleri .

7 - Birinci Telgrafta tatarbadıg'ın öldürülmeye muvaffak

⁴⁷¹ BCA, 30.10.0.96D.116.805.2. s. 4.

450

20/4/29
Mülâza

DAHİLİYE VEKÂLETİ Bağvehtletti Celileye
Vilâyetler idaresi umumî müdürlüğü

SAYI 3027 C. **ŞARAKLIE**
ŞARAKLIE
ŞARAKLIE

Evvel 342

J.

Cenup hududunda yapılan teftiş seyahatine dair .

Fransız Generalının cenup hududumuz boyundaki son seyahatlerine ve bu seyahatleri esnasında muhtelif mevakide dermeyan eylediği söz - lere endirekt bir mukabele olmak ve Generalın bu seyahatinden sonra - Arappinar, Resûlayn , Darbesiyye Amude ve Nusseybin mintakalarında Şa - hın zâdeler , Yado , Haço ve saire gibi çakılar marifetiyle germiyet - kesbeden çete ve milis teşkilâtı ile muhtelif mahallerden hudutları - mıza karşı sık sık vuku bulan tecavüzlere ve iltizankâr propağandala - ra filî ve amelî bir cevap vermekle beraber tecavüzlerin tevalisi ha - linde ittihazı lâzım gelen şiddetli mukabele tedbirlerini mahallerin - de tanzim eylemek üzere Birinci umumî müfettişlik tarafından cenup - hududunda bir seyahat yapılmıştır . Bu seyahatte hudut üzerinde bu - lunan köylülerle aşiretlerin Cumhuriyet hükûmetine olan yüksek teza - hurat ve tazimatı bunları ifsat ve tesvile oğraşan Fransızları ve Hoy - bon cemiyetini ciddi bir surette düşündürecek mahiyette olduğu ve bu - ahalinin bir kısmına vaktiyle hükûmet tarafından verilmiş olan silah - ların muayenelerinin yapıldığı ve cepane vaz'iyetlerinin tetkik edi - diği ve bu silahların sırf cenuptan vuku bulacak tecavüzata karşı isti - mal edilüp bilâsebeb hükûmetin muvafakata olmaksızın kat'iyen cenuba - tecavüz etmelerinin kendilerine ihtar edildiği ve Urfa vilâyetinin -- Harran mintakasında bulunan aşirden müsasip eşhas ile hini hacette ve - rilecek emir üzerine cenuba şiddetli akımlar yaptırılması için mukatazı hazırlıklara iptidar edilmek üzere Urfa ve Hardin valilerine talimat - verildiği ve bütün hudut mintakasında feyzü bereketin pek şayanı şük - ran bir halde olduğu mezkûr müfettişliğin emalei iş'arından bulunduğuş - nu arz eylerim efendim .

2-

030	10			262	768	16
-----	----	--	--	-----	-----	----

⁴⁷² BCA, 30.10.0.0.438.262.768.16. s. 1.

Ek: 16. Birçok eyleminde bulunan Aptullah, Ahmet ve Sadullah'ın teslim olması⁴⁷³

  T. G.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara
77- 9 - 931

DAHİLİYE VEKÂLETİ
JANDARMA
UMUM KUMANDANLIĞI

İLEŞ. I-Ks.

Sayı 35933 Baş Vekâlete

Cevap: —Ş. —Ks.
- 1931

Nö

I- 6/9/931 de Tercanın Yavi nahiyesine bağlı Gevrenci köylü Mirza Ali biraderi ve İsmail oğlu Mustafa mezkûr köy halkından Hasan oğlu Ali; Hasan Pero ve Hıdır karısı İlayla tarlada ekin biçerken her üçünde de katlederek firar ettikleri; katillerin derdesti için müfreze tahrik edildiği.

2-Maktul Alican, Kosun oğlu Şevki ve Topal Hüseyin çetelerile bir çok şenat ve şekavet yapan Pasinlerin Mescitli karyesinden Aptullah; Ahmet ve Sadullahın Pasinlerin karayazı nahiyesine teslim oldukları. B. U. Mf.likten bildirilmekle arzolumur efendim.

3- Başvekâlete ve B. E. Rs. arzedilmiştir. Dahiliye Vekili.

Kazım

J

030	10			105	684	25
-----	----	--	--	-----	-----	----

⁴⁷³ BCA, 30.10.0.0.91.105.684.23. s. 1.

Ek: 17. Kış Baskınlarında Şehirlerde Yakalanan Suçluların Sayısı⁴⁷⁴

 BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

VİLÂYETLERDE KIŞ BASKINLARI İLE TUTULAN AĞIR
SUÇLULAR

91/123

Vilâyet	Ağır suçlu	Vilâyet	Ağır suçlu
Amasya	Kara Haydar çetesi	Trabzon	1
Afyon	8	Zonguldak	2
Ankara	17	Urfa	4
Balıkesir	10	Bursa	5
Bolu	3	Siirt	1
Bayazıt	(Feyzullah çetesinden başka 14 kişi.)	Çorum	1
Çoruh	14	Giresun	4
D.Bekir	18	Marş	5
Elsiz	8	Sivas	3
Erzincan	3	Tokat	8
G.Antep	9	Yozgat	2
İçel	1	Burdur	2
Kars	4	Denizli	6
Kırlareli	1	Ekişehir	1
Konya	41	İzmir	7
Malatya	2	Kastamonu	2
Mardin	17	Kayseri	17
Muğla	5	Ordu	1
Muş	14	Seyhan	3
Samsun	6		
Kocaeli	7		
Tekirdağ	2		

030	10			105	685	2
-----	----	--	--	-----	-----	---

2

⁴⁷⁴ BCA, 30.10.0.0.91.105.685.2. s. 2.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Muhammet KUVEL

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU			
Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y.Lisans	Tarih	Düzce Üniversitesi	
Lisans	Tarih	Düzce Üniversitesi	2020
Lise	Bilgisayar	Mehmet Akif Ersoy Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	2014